

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİNLER TARİHİ ANA BİLİMDALI

DİNİ ZİYARET YERLERİ ve HALK İNANIŞLARI AÇISINDAN
KIZILCAHAMAM-ÇAMLIDERE

Yüksek Lisans Tezi

Zeynep ERDEM AĞOĞLU

ANKARA-2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİNLER TARİHİ ANA BİLİMDALİ

DİNİ ZİYARET YERLERİ ve HALK İNANIŞLARI AÇISINDAN
KIZILCAHAMAM-ÇAMLIDERE

Yüksek Lisans Tezi

Zeynep ERDEM AĞOĞLU

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU

ANKARA-2009

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DİNLER TARİHİ ANA BİLİMDALİ

DİNİ ZİYARET YERLERİ ve HALK İNANIŞLARI AÇISINDAN

KIZILCAHAMAM-ÇAMLIDERE

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı:

İmzası:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (.....).

Zeynep ERDEM AĞOĞLU

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖNSÖZ	v
GİRİŞ	1
A- KONUNUN AMACI , ÖNEMİ VE SINIRLARI	1
B- KUTSAL VE ZİYARET FENOMENİ.....	4
1- KUTSAL	4
a-Dini Bir Kavram Olarak Kutsal	4
b-Kutsal Mekan.....	9
c-Kutsal Zaman.....	12
d-Kutsal Şahıs	14
e-Kutsal Nesne	16
2-ZİYARET FENOMENİ.....	19
a-Dini Bir Kavram Olarak Ziyaret	19
b-Ziyaret Yerleri	21
b1-Ziyaret Yerlerine Gitmeyi Gerektiren Sebepler.....	23
b2-Ziyaret Yerlerine Kutsiyet Atfedilmesi.....	24
b3-Ziyaret Yerlerinde Uygulanması Gereken Belli Başlı Adaplar	26
b4-Türbe ve Yatır Ziyaretinin İslam'daki Yeri.....	27

I. BÖLÜM

DİNİ ZİYARET YERLERİ AÇISINDAN KIZILCAHAMAM (YABANABAT)-

ÇAMLIDERE

A-BÖLGENİN KISA TARİHÇESİ.....	29
B-BÖLGENİN COĞRAFİ DURUMU VE SINIRLARI.....	31

C-BÖLGEDEKİ ZİYARET YERLERİ.....	32
1-KIRMIZI EBE TÜRBEŚİ.....	33
a-Ayran Taşı	34
b-Oruç Gazi	35
c-Gelin Kayası	35
2-ŞEYH ALİ SEMERKANDİ TÜRBEŚİ.....	36
a-Şeyh Ali Semerkandi'nin Hayatı	36
b-Şeyh Ali Semerkandi'nin Menkıbe ve Kerametleri.....	40
b1-Buzağuların İnekleri Emmemesi	40
b2-Kurt ile Öküz Hikayesi.....	41
b3-Su ile İlgili Kerametleri.....	42
b4-Berçin Çatak Köyü Ali Semerkandi Camii	44
3-TURHASAN BEY TÜRBEŚİ.....	45
4-BABA KIBEL TÜRBEŚİ (KIBEL BABA).....	47
5-MEHMET DEDE TÜRBEŚİ	48
6-YUNUS DEDE TÜRBEŚİ.....	48
7-DURALİ DEDE TÜRBEŚİ	50
8-SAVCI DEDE (SAVCI BEY) TÜRBEŚİ.....	50

II.BÖLÜM

KIZILCAHAMAM- ÇAMLIDERE YÖRESİNDEKİ HALK İNANÇLARI

A-ZİYARET YERLERİ İLİ İLGİLİ HALK İNANÇLARI.....	51
1-KIRMIZI EBE'NİN AYRAN KERAMETİ	51
2-DELİKLİ TAŞ.....	53
3-SAÇ AYAĞI	53

4-ÇEKİRGE/SIĞIRCİK SUYU	53
5-MEHMET DEDE İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARI	55
6-DURALİ DEDE İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARI.....	56
B-ÇOCUKLA İLGİLİ HALK İNANÇLARI.....	56
1-DOĞUM ÖNCESİ.....	56
a-Hamilelik	57
b-Bıçak Atma.....	58
c-Aşerme.....	58
2-DOĞUM VE SONRASI	59
a-Çocuğa Ad Verme.....	61
b-Çoban Ekmeği	62
c-Umma	62
d-Kırklama/Yaşitlilik	62
e-Diş Bulguru.....	63
f-Tırnak Kesme	63
g-Adak Kesme	64
h-Nazar Değmesi.....	64
C-EVLİLİK İLE İLGİLİ İNANIŞLAR	65
1-KIZ İSTEME (DÜNÜRLÜK).....	67
2-NİŞAN	69
3-DÜĞÜN	70
4-DUVAK	76
D-ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANIŞLAR.....	78
1-ÖLÜM ÖNCESİ.....	78

2-ÖLÜM HALİ.....	80
3-ÖLÜM SONRASI	81
E-ADETLELERLE İLGİLİ İNANIŞLAR	84
F-KUTSAL GÜNLER İLE İLGİLİ İNANIŞLAR	88
G-OCAK İLE İLGİLİ İNANIŞLAR	89
H-TABİATLA OLAYLARIYLA İLGİLİ İNANIŞLAR	90
1-YAĞMUR DUASI	90
2-NİSAN YAĞMURU.....	91
3-GÖK GÜRLEMESİ.....	92
4-GÖKKUŞAĞI	92
5-GÜNEŞ-AY TUTULMASI	92
SONUÇ.....	93
BİBLİYOGRAFYA	96
ÖZET.....	99
ABSTRACT	100
EKLER.....	101

ÖNSÖZ

Kızılcahamam amlidere, günümüzde Ankara ili sınırları içerisinde yer alan, Selçuklu, Osmanlı Türk izlerini taşıyan ve Anadolu'nun Türkler tarafından fethi öncesindeki tarihi ve kültürel mirası kısmen koruyan şirin bir yerleşim yeridir.

Kızılcahamam-amlidere, bilinen tarihi rivayetlere göre Anadolu'nun ilk Türk yerleşim yerlerinden birisidir. Hatta bu topraklara “Anadolu” denmesine sebep olan öykülerin anlatıldığı yerler, bu yöre sınırları içerisinde yer almaktadır.

Kızılcahamam-amlidere yöresine gelen Türk nüfusun tamamına yakının asliyetini koruduğu, geldiği yerlere ait kültürel birikimi, kendisi ile birlikte bu topraklara taşıdığı hissedilmektedir. Bölgenin ekonomik, sosyal ve coğrafi şartları, Türklerin kültürel tarihi mirasının korunmasına yardımcı olmuştur. Bu haliyle yöre, Türkiye'nin az dış göç alan, fakat dışarıya oldukça insan gönderen özelliklere sahiptir. Orta Asya'dan gelirken getirdikleri geleneksel değerlerini, katı bir şekilde koruyan bu yöre insanları, dini inanış ve geleneklerine uygun olmadığı gerekçesiyle, yerel kültürlerden oldukça az etkilenmiş görünmektedir.

Günümüz insanına, geleneksel kültürün yaşayan unsurlarının tanıtılması, halk inanışlarının bölge halkı arasındaki izlerinin tespiti bakımından, Kızılcahamam-amlidere yöresi oldukça zengin kaynak ve örneklerle sahiptir. Ankara'ya yakınlığı ve doğal zenginlikleriyle, iç turizm açısından canlı olan bu yörenin sahip olduğu dini ziyaret yerlerinin, bilimsel kriterlere uygun olarak, sosyal ve kültürel yönden incelenmesi, halk inanışları bakımından değerlendirilmesi, büyük önem kazanmaktadır.

Bu çalışma bir Giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, kutsalın ne olduğu, ziyaret yerlerinin sosyal ve kültürel hayatımızdaki yeri incelenmektedir.

Birinci bölüm, “Dini Ziyaret Yerleri Açısından Kızılcahamam-Çamlıdere” olarak ele alınmaktadır. İkinci bölüm ise, “Kızılcahamam-Çamlıdere Yöresindeki Halk İnançları’na ayrılmaktadır. Böylece kutsal ile iç içe yaşayan insanın, kutsal karşısındaki tavrı, ziyaret yerlerinin kutsanmasının sebepleri, Dinler Tarihi’nin kendine özgü metotlarıyla bilimsel verilerin ışığında incelenmektedir. Bu temel prensiplerden hareketle, yöredeki ziyaret yerleri ve günümüze kadar devam eden halk inanışları üzerinde durulmaktadır.

Bu çalışma, Kızılcahamam-Çamlıdere yöresinde, bilinmesi ve bulunması gereken bütün bilimsel verilerin toplanmasını hedeflemekle birlikte, bazı eksiklerinin olması muhtemeldir. Amacımız bu konuda araştırma yapacakları cesaretlendirmek, onlara kısmen katkı sağlamak ve bu güne kadar çeşitli yerlerde yöre ile ilgili verilen bilgileri bir araya getirmektedir.

Gerek konunun seçiminde, gerekse onun bilimsel bir şekilde hazırlanmasında katkılarını esirgemeyen hocam Sayın Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu’na şükranlarımı arz ederim.

Zeynep ERDEM AĞOĞLU

GİRİŞ

A- KONUNUN AMACI , ÖNEMİ VE SINIRLARI

İslam'dan önce Türkler, Yahudilik, Hıristiyanlık, Zerdüştilik, Manihaizm gibi çeşitli dinlerle karşılaşmış, tanışmıştır. Türkler arasında her ne kadar bu dinleri kabul edenler olmuş ise de, bu dinlerden hiç biri Türklerin toptan kabul ettikleri resmi dinleri olmamıştır. Ancak Türkler İslam ile karşılaştıkları zaman durum farklılık göstermiş, her ne kadar tanışma ve kaynaşma süreci uzun yılları kapsamış olsa da nihayet İslam Türkler tarafından kabul edilen din olma vasfını kazanmıştır.

Türkler İslam'ı din olarak kabul ettikten sonra eski dini inanışlarını tamamen terk etmemiş, İslam inancına zarar vermediğine inandıkları bir kısım inanışlarını devam ettirmişlerdir. Bunların bazıları İslam kisvesi altında; bir kısmı da örf, adet ve gelenekler arasında günümüze kadar varlığını devam ettirmişlerdir.

Orta Asya'dan Anadolu'ya göç esnasında bazı Türk boyları Kızılcahamam ve Çamlıdere yöresine yerleşmişlerdir. Bölgenin coğrafi şartlarının da tesiriyle, kapalı bir karakter taşıması nedeniyle, Orta Asya'dan getirilen geleneksel inanışların çok az bir değişiklikle günümüze kadar yaşatıldığı görülmektedir.

Kızılcahamam-Çamlıdere yöresiyle şimdiye kadar çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Çeşitli lisans ve yüksek lisans çalışmalarının yanı sıra bazı köy derneklerinin de hazırladığı yayınlar mevcuttur. Yöreyle ilgili en kapsamlı çalışma 1995 yılında yapılan sempozyum olmuştur. Bilimsel anlamda burası ile ilgili bilimsel bilgiler, Hikmet Tanyu'nun "Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri" ile "Türklerde Taşla İlgili İnançlar" isimli eserlerinde bulunmaktadır. Ancak genellikle arz eden bu çalışmalarda özellikle yöreye mahsus bilgileri detaylı bir şekilde bulmak

mümkün olmamaktadır. Bugüne kadar yapılmış çalışmalar ya yörenin belirli bir özelliğini ya da yörenin belirli bir bölgesini anlatmaktadır. Bu çalışmanın amacı ise yöreyi bütünüyle ele alıp özellikleriyle tanıtmaktır. Bu arada bölgenin turizm kültürü ve folkloru açısından önemli olan Şeyh Ali Semerkandi ve Oruç Gazi ile ilgili araştırmalara kısmi bir yoğunluk olduğu ve bunun çeşitli şekillerde kamuoyu ile paylaşıldığı gözlenmektedir.

Kızılcahamam ve Çamlıdere yöresinin Ankara'ya yakınlığı ve zirai yönden yöre sakinlerini tatmin edememesi dolayısıyla ciddi oranda göç gerçekleşmiş ve neredeyse bölge boşalmıştır. Bu nedenle ibadet, kültür, örf, adet ve gelenekler yönünden yörede hızlı bir değişim yaşanmıştır. Sosyal ve coğrafi şartlar gereği, bölgeden ayrılmak zorunda kalan insanlar, gittikleri yerlerde kendi kültürel kimliklerini yaşama ve yaşatma imkanlarının sınırlı olması nedeniyle, dışa açılım zaruri olmakta, dolayısıyla özden uzaklaşma ve kültürel değişim kaçınılmaz olmaktadır.

Kızılcahamam ve Çamlıdere yöresindeki geleneksel kültürel değerler, göç olgusu dışında kalan ve henüz yöreyi terk etmeyen yaşlı kesim ile Ankara'nın kenar semtlerinde yaşayan kesimler arasında yaşatılmaktadır. Zira bu insanlar kendilerini yetiştikleri yöreden tamamen uzaklaştırmamakta, çeşitli vesilelerle doğup büyüdüğü yerlere giderek, kendi kültürel değerlerinin canlı kalmasına imkan sağlamaktadırlar.

Araştırma daha çok alan araştırması niteliğindedir. Bu nedenle bazı konular bizzat yerinde tespit edilmek amacıyla yöre ziyareti ve orada bulunan yöre halkıyla konuşmak suretiyle araştırılmıştır. Eski kültürel değerlerin aktarımında en çok yararlandığımız, yörede yaşamak durumunda kalan sınırlı sayıdaki yaşlılar

olmaktadır. Onlar da mevcut durumdan rahatsızlık duyup, bölgesel kültürel zenginliklerinin yok olması tehlikesinden endişe etmektedirler.

B- KUTSAL VE ZİYARET FENOMENİ

Ziyaretler ve ziyaret yerleri tüm dinlerde ilgi gören bir konu olmuştur. Bunun nedeni ise kendilerine atfedilen kutsiyettir. Bu nedenle öncelikle ziyaret fenomeninin kutsalla ilişkisinin açıklanması uygun görüldü.

1. KUTSAL

Kutsal, bir din içerisindeki unsurları birbirine bağlayarak o dinin bütünlüğünü sağlar ve onu kuşatan en temel elemandır. Bu sebeple din bilimlerinin de ana konularındandır.

a-Dini Bir Kavram Olarak Kutsal

Kutsal kelimesi, güçlü dini saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsal, mukaddes, tapınılacak veya yolunda can verilecek şekilde sevilen, bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titrenen, Tanrısal olan gibi anlamlara gelmektedir. Bütüncül bir tarifle kutsal, kendisinde özel güçler bulunduğu inanılan, hayranlık ve korku uyandıran, niteliği tam olarak anlaşılabilen, kendini bazı nesnelere, ayinlerde gösteren güç olarak tanımlanmaktadır.¹

¹ Bkz. Baki Adam, “Kutsal ve Kutsal Olmayan”, Din Bilimleri 2, Ankara 2006, s. 254.

Kutsallık, özü itibariyle, beşeri tecrübenin dışında olduğundan, gizemli ve tabiatüstü güç ile olan teması nedeniyle bir kısım eşyaya, bazı insanlara, hayvanlara, bazı yerlere üstünlük atfedilmesidir.²

Din ile kutsal arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Aynı zamanda kutsal, dini tecrübenin özüdür. Tarih boyunca kendini dindar olarak tanımlayanlar için kutsal önemli bir fenomen olmuştur. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında kutsal, bir din içerisindeki unsurları bir birine bağlayarak o dinin bütünlüğünü sağlayan veya kuşatan en temel eleman olup, din bilimlerinin ana konularındandır. Politeizmden monoteizme kadar bütün din biçimlerinin özünü oluşturur. Buna rağmen din bilimcileri kutsalın tanımı konusunda bir birlikteliğe ulaşamamışlardır.

Kutsallık duygusu ise, herhangi bir dinde inançlı kabul edilen kişiyi Tanrı'ya, ritüele, cemaate, doktrine ve ahlaka bağlayan, onun din çerçevesinde kalmasına katkıda bulunan temel tecrübedir.³ Kutsallar, hemen hemen her yerde karşımıza çıkabilen, çok uzun bir tarihsel evrim sürecinden geçmiş karmaşık dini fenomenlerdir. Bunlar; ayinler, mitoslar, tapılan nesnelere, semboller, mukaddes insanlar, hayvanlar, bitkiler, kutsal yerler ve benzerlerinden oluşmaktadır. Bunların her birinin son derece yoğun, karmaşık ve çok zengin bir yapısı bulunmaktadır. Kutsallar, her zaman belli bir tarihsel dönem içinde kendini göstermekle birlikte her zaman sabit ve tek yönlü olmayabilirler. Onlar dini içeriklerini olmasa bile biçimsel işlevlerini değiştirebilirler. İslam kültürünün önemli fenomenlerinden biri olan

² Bkz. İskender Oymak, Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri, Malatya 2002, s.11.

³ Bkz. Adam, s. 246.

hacerü'l-esvet ve İslam dinine göre şirk kabul edilen putlar bunun en güzel örneklerindedir.⁴

Kutsalın tezahürlerinin kendileri vasıtasıyla ortaya çıktıkları nesnelere, aşına olduğumuz doğal ve sıradan şeylerdir. İman, kutsalı sadece tezahürleri sayesinde anlayabilmekte/görebilmektedir. Oysa tezahürlerin ötesinde başka bir boyut yatmaktadır ki, bu gizemli, isimlendirilemeyen ve tanımlanamayan boyuttur. Bu durumda kutsalı sadece inananları fark edebilmektedir.⁵

İnsan, kendi yaşadığı evrenin dışında, buna benzer bir şekilde Tanrıların, meleklerin, şeytanların, ruhların, ölümlerin ruhlarının yaşadığı, fakat görünmeyen varlıklardan meydana gelen bir dünyanın varlığına inanmaktadır. Bu benzer dünyanın kendi dünyasıyla kesiştiği yerde “kutsal” mümkündür. Ayrıca kurban takdiminin yapıldığı yer, tapınaklar kutsal yerlerdir. Din adamları, Tanrının kendi iradesini açıkladığı kitaplar kutsal kabul edilmektedir. Tabiatüstü güçlerle iletişim kurduğuna inanılan dans, müzik ve ilahiler kutsal olarak nitelendirilmektedir.⁶ Söderblom'dan alıntılar yapan Sharpe; onun “gerçek din kesin bir Tanrı anlayışı olmadan olabilir, fakat kutsal ve kutsal olmayan arasında bir ayırım yapmayan hiç gerçek din olamaz” dediğini nakletmektedir. Zira ona göre; dindar kimse kendisine göre bir şeyin kutsal olduğu kimsedir.⁷

İlahi dinlerde en yüce anlamda kutsallık Tanrıya aittir ve o, kutsalın bizatihi kendisi ve aynı zamanda belirleyicisi olmaktadır. Kutsalın din ile de ilişkisi

⁴ Bkz. Adam, s. 250-252.

⁵ Bkz. James L. Cox, Kutsalı İfade Etmek, Din Fenomenolojisine Giriş, Çev. Fuat Aydın, İstanbul 2004, s.212.

⁶ Bkz. Eric J. Sharpe, Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram, Çev. Ahmet Güç, Bursa 2000, s. 50.

⁷ Bkz. Sharpe, s. 51

bulunmaktadır ve kutsal dini tecrübenin ana konusu kabul edilmektedir. Dini tecrübeyi yaşama arzusunda olan insan, Allah'ın işaret, alamet, tezahür ve delillerini doğrudan kutsal ve ilahi kudret ile sezgisel ve duygusal ilişki kurma çabası içerisine girmektedir.⁸

Kaynakları dikkate alındığında kutsallık iki şekilde ortaya çıkmaktadır.

1. Bizzat Tanrı tarafından, kutsal olduğu bildirilen mekan veya nesnelere.
2. İnsanlar tarafından kutsallaştırılan mekan veya nesnelere.

Her dünya Tanrının eseridir. Çünkü ya Tanrı tarafından doğrudan yaratılmıştır veya insanlar tarafından yaratılış eyleminin örnek olayı ayinsel olarak yeniden gerçekleştirilerek kutsallaştırılmış, yani evrenselleştirilmiştir. Bir başka ifadeyle, dindar insan ancak kutsal bir dünyada yaşayabilmektedir.⁹

Bir yere yerleşmek, bir mekânı iskân etmek dünyanın yaratılışını tekrarlamak ve böylece Tanrının eserini taklit etmektir. Bu durumda dindar insan açısından mekanda yer tutma konusundaki her var oluşsal karar, “dinsel” bir karar oluşturmaktadır. Oturmayı seçtiği dünyayı yaratma sorumluluğunu üstlenerek, yalnızca “kaos”u evrenleştirmekle kalmamakta, aynı zamanda, yaşadığı yeri Tanrının dünyasına benzer hale sokarak, onu kutsallaştırmaktadır.¹⁰

Her kutsal mekan, kutsalın tezahürünü çevredeki kozmik ortamdan bir toprak parçasını ayırma etkisine ve onu niteliksel olarak farklı kılma etkisine sahip bir kutsalın ortaya çıkışını gerektirmektedir.¹¹

⁸ Bkz. Oymak, s. 13.

⁹ Bkz. Mircea Eliade, Kutsal ve Dindışı, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara 1992, s. 44.

¹⁰ Bkz. Eliade, s. 46.

¹¹ Bkz. Eliade, s. 7.

Kutsal, ister Tanrı tarafından isterse insanlar tarafından kutsallaştırılsın, içinde “mana” ve “tabu” gibi özellikler taşımaktadır.¹² Ayrıca kutsallıkla din ve dindar arasında bir ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla kutsallık, dini bir kavram olarak dindara görecelik ifade etmektedir.

Dinin merkezinde Tanrı bulunması dolayısıyla, kutsalın başında da Tanrı bulunmaktadır. Bir anlamda Tanrıya karşı ve Tanrı için yapılan prestij ve ritüeller, aynı zamanda dindar insanın onu kutsaması olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle onun işaret ettiği her şey kutsal olarak kabul edilebilir.

İlkel toplumlardan modern toplumlara kadar pek çok toplumda kutsala yaklaşımdan veya kutsal bir nesneye temas etmeden ya da kutsal bir mekana girmeden önce çeşitli törenler veya temizlenme ayinleri yapmak gerekmektedir. Zira kutsalın gerektirdiği hazırlığın yapılmaması durumunda kutsalın bütünüyle tehlikeli olabileceği, tehlikeli olmasa bile yapılan ibadet ve ayinin iptal edileceği veya faydasının olmayacağı düşüncesi bulunmaktadır. Bundan dolayı bazı toplumlarda kutsala yaklaşma ayinleri çerçevesinde abdest alma veya bedeni bütünüyle yıkama türünden temizlik yapılmaktadır. Ayrıca kutsalla ilgili özel kıyafet seçimi de oldukça önem arz etmektedir.¹³

Dinlerin geneline baktığımızda, Tanrıdan başka mekan, zaman ve kişilerin de kutsallaştırıldığı görülmektedir.

Bir yerin, bir nesnenin, kişinin veya bir canlı türünün kutsal olması doğaüstü, ilahi bir gücün onunla temasının bulunmasına bağlıdır. Buraların kutsallığına delalet eden bazı işaretler vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

¹² Bkz. Adam, s. 254.

¹³ Bkz. Adam, s. 255.

1. Bir yerin kutsal olduğuna dair Tanrısal bir işaretin bulunması, yani, Tanrı'nın bir mekanın, bir zamanın veya başka herhangi bir şeyin kutsal olduğunu bizzat belirlenmesi. Kur'an'ın ifadesiyle, Tuva vadisi, Kabe gibi yerler.
2. Bir yerin Tanrı'ya tahsis edilmiş olması: Hemen hemen her yerde kutsala tahsis edilmiş bir yer bulmak mümkündür. Dinlerdeki mabetler bunun en canlı örneklerinden biridir.
3. Tanrı'nın bir yerde görünmesi (tecelli etmesi): Hz. Musa'nın Tur dağında Allah'ı görmek istediği zaman karşılaştığı manzara.
4. Bir yerin veya eşyanın insanlar tarafından kutsallaştırılması: Mescid-i Haram, Ravza-i Mutahhara, Mescid-i Aksa bunlardan bazılarıdır.¹⁴

b-Kutsal Mekan

Kutsal mekanın ortaya çıkması, dindar insan için hayati bir anlam taşımaktadır. Çünkü Tanrısal gücün tecelli ettiği kutsal mekan, dindar insan için huzur ve güven kaynağı olmaktadır.¹⁵

Kutsalın tezahürü dünyayı ontolojik olarak kurmaktır diyen M. Eliade, türdeş ve sonsuz olan ve hiçbir kerteriz noktasının yer almadığı, hiçbir yönlendirmenin mümkün olmadığı alanda, kutsalın tezahürünü mutlak bir sabit nokta, bir merkez olarak ifade etmektedir.¹⁶ Ona göre evren Tanrısal bir yaratıktır. Tanrının elinden çıkmış olan dünya, kutsal olmaya devam etmektedir. Dünya kendisini öyle bir biçimde ortaya koymaktadır ki, dindar insan onu seyrederken kutsalın ve buna bağlı

¹⁴ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Güç, "Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı", Dinler Tarihi Araştırmaları I, Ankara 1998, s. 349-352, Adam, 258-259.

¹⁵ Bkz. Adam, s. 260.

¹⁶ Bkz. Eliade, s. 2.

olarak varlığın çeşitli tarzların keşfetmektedir. Bu nedenle, dindar insana göre doğa, hiçbir zaman yalnızca “doğal” olmayıp, her zaman dinsel bir değer taşımaktadır.¹⁷

Eliade’a göre, dindar insan için mekan türdeş değildir ve kopuktur. Bu nedenle bazı yerler diğerlerinden ayrı tutularak özellikle kutsallaştırılmıştır. Tanrı Musa’ya, “Buraya yaklaşma. Ayaklarından ayakkabılarını çıkart. Çünkü durduğun yer kutsal bir topraktır.” (Çıkış 3/5)¹⁸ derken mekanın bir kısmının kutsallaştırıldığını, diğerlerinin bu kapsamın dışında kaldığını belirtmiştir.¹⁹

Mekanın insan ile ilişkilendirilmesi durumunda kutsallaştırma ayrı bir karakter ve mahiyet kazanmaktadır. Zira bilinmeyen toprakların evrenleştirilmesi, her zaman bir kutsallaştırma anlamı içermektedir.²⁰ Nitekim bir toprak parçasına yerleşmek, netice itibariyle onu kutsallaştırmak anlamına gelmektedir. Bu yerleşme göçebelerin yaptıklarının aksine, geçici olmaktan çıkmakta, yerleşik olanların yaptığı gibi, süreklilik ifade etmekte ve toplumun tamamı için hayati bir önem arz etmektedir.²¹

Kutsal mekan, dini inanışta kutsal bir yer, insan ve Tanrının buluşma yeri olarak tarif edilmektedir. Tanrının özellikle yüksek bir yerde hazır bulunduğu şeklindeki inanış, dağ ve mağaraların kutsallaştırılmasına vesile olmaktadır. Nitekim bilinen en eski tapınaklar dağ ve mağara sembolizmini devam ettirmektedir.²²

¹⁷ Bkz. Eliade, s. 95.

¹⁸ Krş. “Şüphesiz ki, ben senin Rabbinim. Hemen ayakkabılarını çıkar. Çünkü sen mukaddes vadi Tuva’dasın”. (Taha.20/12.)

¹⁹ Bkz. Eliade, s. 1.

²⁰ Bkz. Eliade, s. 13.

²¹ Bkz. Eliade, s. 15.

²² Bkz. Sharpe, s. 51.

Geleneksel Türk dini inanışlarında Yer-su anlayışı oldukça önemli biri yer tutmaktadır. Türklerin dini hayatında bu inanış, kutsallık “ıduk” kavramıyla hem koruyucu ruhları hem de vatan duygusunu ifade etmektedir. Yer- su ruhlarının en önemli temsilcileri de dağlardır. Geleneksel Türk dini hayatında dağ kültü, Gök Tanrı inancıyla birlikte anılan ve değerlendirilen bir kült haline gelmektedir. Zira Türkler dağların Tanrının makamı olduğuna inanmaktadırlar. Buna dayalı olarak her Türk boyunun kendine mahsus bir kutsal dağı bulunmaktadır.²³

Kutsal mekanlarla tapınaklar arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Dağlar doğal olarak, insan unsurlarının dışında Tanrılara ait mekanlar olarak kabul edilirken, insanların kendi elleriyle yaptıkları ve Tanrılarına tahsis ettikleri tapınaklar da bulunmaktadır. Bu anlamda Tapınak, kelimenin tam anlamıyla yukarıya doğru bir açıklık oluşturmakta ve Tanrılar dünyasıyla iletişimi sağlamaktadır.²⁴

Tapınak, Tanrının orada yaşamayı ve kendini insanlara göstermeyi kabul ettiği yer olarak ifade edilmekte ve bu nedenle orası, tapınılan Tanrının evi olarak tanımlanmaktadır.²⁵ Bunun yanında tapınaklar, Tanrılara kurban takdiminin yapıldığı yerler olarak da kabul edilmektedir.²⁶

Kutsal mekanın diğer bir şekli de dindarların yani dini cemaatin evi olmasıdır. Yahudilerin Sinagog’u, Hristiyanların Kilise’si, ve Müslümanların Cami’si bunlardandır. Burada ev, Tanrının bir suretinin orada hazır bulundurulduğu ile değil, aksine, Tevrat, İncil, Kur’an gibi Tanrının sözlü bir sembolü ve bir dini tören

²³ Bkz. Abdulkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar, Ankara 2000, s, 48-49; Ahmet Hikmet Eroğlu, Türk Halk İnançlarına Giriş, Ankara 2006, s. 42-46.

²⁴ Bkz. Eliade, s. 60.

²⁵ Bkz. Sharpe, s. 51.

²⁶ Bkz. Sharpe, s. 50.

veya ibadet eden cemaatin orada hazır bulunuşu ile kutsallık kazanmaktadır. Hatta oralarda her ne kadar mücessem olmasa bile Tanrının manen bulunduğuna inanılmaktadır.

Cemaat evi, Tanrının evinin özenle hazırlanarak donatılmasını icap ettirmese de, ona uygun düşecek davranış tarzları bulunmaktadır. Bunlar dini kıyafetlerle ilgili adetleri içermekte ve gelenekten geleneğe göre önemli ölçüde değişiklik göstermektedir.²⁷

Kutsal yerler bazı özellikleri itibariyle diğerlerinden farklıdır. Kutsal yerlerin etrafında duvar, taş, ağaç gibi şeylerle diğerlerinden ayrılmıştır. Dolayısıyla kutsal mekan ayrıcalıklı bir yerdir. Kutsalın bazı işaretler yoluyla tezahür etmesi nedeniyle, mekanda bir değişim, bir başkalaşım meydana gelmektedir. Kutsalın tezahür etmesiyle bu mekan artık önceki yer değildir. Bu nedenle kutsal yerlere girmek için bazı şeylere riayet etmek lazımdır. Bunlara uyulmaması, o yerlerin kutsallığına gölge düşürmek yanında, muhatap olan insanların tehlikeyle karşı karşıya kalmalarına sebep olur.²⁸

c-Kutsal Zaman

Her hangi bir inanca sahip olan insan için zaman, din dışı ve kutsal olarak iki ayrı şekilde nitelendirilmektedir. Dindar insan devrevi olarak kutsal ve tahrip edilemez bir zamana dalma ihtiyacı duymaktadır.²⁹ Buna göre kutsal zaman, kutsal olmayan zaman içerisinde belirlenmektedir. Dindar insan için, kutsal olmayan zaman, kutsal zamanın müdahalesiyle durdurulabilmektedir. Dindar insan

²⁷ Bkz. Sharpe, s. 52.

²⁸ Bkz . Adam, s. 262-263.

²⁹ Bkz. Eliade, s. 68.

kirletilemez ve tahrip edilemez bir zamana daima ihtiyaç duymaktadır.³⁰ Bu anlamda zaman ile ilgili en önemli olay dünyanın yaratılması olarak gösterilmektedir.³¹

Dünyanın yaratılışı ile ilgili anlatımlar farklılıkları ile birlikte dinlerde önemli bir efsane olarak kabul edilmektedir. M. Eliade'a göre de insan Tanrılarını taklit ettiği sürece efsanevi zamanda yaşamaktadır. İnsan için ebediyete intikal mümkün olmamakla birlikte, hareketsiz bir zaman yani ebediyet, din dışı bir süreye ulaşmak anlamına gelmektedir.³²

Efsaneler, ilkel insanların kutsal tarihini meydana getirmektedir. Bu nedenle o toplumlar efsaneleri korumaya özen göstermektedir. Hatta onları yeniden güncellemek suretiyle, Tanrılarına yaklaşmakta, kutsallığa katılmaktadır.³³

Dini bayramlar, ilkel bir olayın aktörlerinin Tanrılar veya yarı Tanrısal varlıklar olduğu "kutsal bir tarihin" yeniden güncelleştirilmesidir. Kutsal tarih efsanelerde anlatıldığı için bayrama katılanlar, Tanrılarının veya yarı Tanrısal varlıklarının çağdaşları haline gelmektedir. Tanrısal örneklerin taklit edilmesi hem insanın kutsallık arzusunu, hem de varlık olma özlemini ifade etmektedir.³⁴ Bayramlar da hayatın kutsal boyutunu tam anlamıyla yeniden ortaya çıkarmaktadır.

35

³⁰ Bkz. Adam, s. 272-273.

³¹ Bkz. Sharpe, s. 84.

³² Bkz. Sharpe, s. 84, 86.

³³ Bkz. Eliade, s. 86.

³⁴ Bkz. Eliade, s. 70, 85-86.

³⁵ Bkz. Eliade, s. 68.

Evrenin yaratılışının yıllık olarak tekrarlanmasıyla zaman yeniden dirilmektedir. Böylece kutsal yeniden başlamaktadır.³⁶ Bunun en güzel örneklerinden birisi dünyanın ve insanın yaratılış gününün “yaratılışın yenilenmesi” dünyanın pek çok yerinde, şeklinde, çeşitli topluluklar tarafından 21 Mart günü kutlanan, nevruz bayramında görülmektedir.³⁷

Bir bayram her zaman kökensel zamanda cereyan eder. Bayram sırasında, bayramın olmadığı ara zamanları ile aynı eylemler yapılmaktadır. Fakat dindar insan, bayram esnasında başka bir zamanın içinde yaşadığına inanmaktadır.³⁸ Bütün bu olgular ve uygulamalar, dindar insanın zaman karşısındaki tavrını bize açıklaması bakımından önem kazanmaktadır.

Kutsal günler, geceler ve bayramlar; Tanrıların, peygamberlerin, din kurucularının veya dinen kutsal sayılan kişilerin hayatlarının önemli anları ile ilgilidir. Dinlerde bu varlıkların doğumları, ölümleri ve hayatlarındaki önemli dönüm noktaları oluşturan olaylar kutsallaştırılmaktadır. Her yıl, bu olayların yıl dönümleri özel ritüellerle ve dini törenlerle kutlanmaktadır. İnsanlar yıldönümü kutlamalarında bu olayları manevi bir şekilde yaşamakta ve manevi bir heyecan duymaktadırlar.³⁹

d-Kutsal Şahıs

Yukarıda ifade edildiği gibi Tanrı, kutsalın bizatihi kendisi olup, diğer varlıklar onunla ilişkileri nispetinde kutsallık kazanmaktadır. J. Cox kutsal insanı şu üç grupta değerlendirmektedir.

³⁶ Bkz. Eliade, s. 60.

³⁷ Bkz. Eliade, s. 58.

³⁸ Bkz. Eliade, s. 65.

³⁹ Bkz. Adam, s. 275.

- a. Şamanistik/rahip tipi: Kutsal dünyaya eşsiz bir ulaşım sağlayan, özel teknik ve bilgiyle insanları temsil eder.
- b. Peygamberi tip: Kutsaldan insanlara ilettiği bir mesaj alır. Bu mesaj olmaksızın söz konusu insanlar kurtuluşu gerçekleştiremezler.
- c. Kutsal şahıs tipi: Hal ve kutsal gerçeklik arasında doğrudan bir bağ sunan, kutsalın kendisinde tezahür ettiği kişi.⁴⁰

Cox, Eliade'dan alıntılar yaparak Şamanistik/rahip tipi insanın özelliklerini şöyle belirtmektedir:

1. Şaman/rahip, kendisi, kutsalla temasa geçebilecek özel bir bilgi veya tecrübeye sahiptir.
2. Şaman/rahip, kutsal ile olan temasını, kutsal ve halk arasında bir bağ kurmak için yapar.
3. Kutsal ve halk arasındaki bağ, toplumun refahı ve varlığını devam ettirmesi için zorunludur.⁴¹

Peygamberi kutsal uzman tip de, Tanrıyla insan arasında bir aracı rolünü yerine getirmektedir. Ancak onun bu aracılığı, insanların işitme ihtiyacı duydukları ve kendilerine bir cevabın verilmesi istenen, kutsal gerçeklikten bir mesaj olarak ve onu insanlara ulaştırarak yapmaktadır.⁴²

Kutsal şahıs, obje veya yere karşı daima son derece dikkatli davranmalı ve onlara ancak temizlenme ayinlerinden sonra yaklaşılmalıdır. Böyle bir hazırlığın olmaması durumunda, kutsal tamamen tehlikeli olabilmektedir. O doğrudan tehlikeli

⁴⁰ Bkz. Cox, s. 156.

⁴¹ Bkz. Cox, s. 151.

⁴² Bkz. Cox, s. 151.

olmasa bile, kutsala dikkatsizce yaklaşıması durumunda, ona karşı yapılan bir ayinin faydası ortadan kalkabilmektedir.⁴³

e-Kutsal Nesne

Kendisinde kutsalın tezahür ettiğine ve bu nedenle özel güçler taşıdığına inanılan, taş, asa, yüzük türü çeşitli nesnelere çeşitli kültürlerde kutsal sayılmaktadır. Bunlarla temas özel ritüelleri gerektirmektedir.⁴⁴ Ayrıca peygamber, din kurucusu, aziz, veli gibi dini yönden kutsal sayılan kişilere ait olduğuna inanılan kalıntılara kutsal emanet denmekte olup bunlara da saygı gösterilmektedir. Bu türden kutsal emanetlere hemen hemen her toplumda rastlanmaktadır. Bunlar özel bir koruma altına alınmakta ve o dinin mensuplarının dini duygularını daha güçlü hale getirmek amacıyla kutsal yerlerde sergilenmektedir. Budistlerin stupalarındaki kutsal kabul edilen eşyalar veya İstanbul Topkapı Müzesi, Kutsal Emanetler Dairesindeki Hz. Muhammed ve arkadaşlarına ait hatıralar bunun en canlı örneklerindedir.

Kutsal emanetler evrensel bir olgudur. Bunun temeli, kutsal sayılan kişilerin kutsallığının, onlara ait nesnelere yoluyla, başkalarına da sirayet ettiği inancına dayanmaktadır. Evliya kültürünün egemen olduğu, dindarlık kesimlerinde dindar insan, kutsalla olan ilişkilerini, kutsalın tezahür ettiği bu tür nesnelere temas ederek veya onları ziyaret ederek sağlamaktadır. Dindar insan bunlara dokunmak veya yakın olmak suretiyle bu nesnelere temsil ettiği kutsal zamana kendini katmakta ve böylece manevi bir huzur duymaktadır. Bunun yanında bazı dünyevi beklentilerine

⁴³ Bkz. Sharpe, s. 50.

⁴⁴ Bkz. Adam, s. 260

ve sorunlarına cevap bulacağına da inanmaktadır. Zira bu kutsal emanetler dertlere deva, hastalıklara şifa gibi yararları da içermektedir.⁴⁵

Sonuç olarak kutsal, ya doğrudan kendisi kutsal (Tanrı), veya onunla ilişkilerinden dolayı kutsal olabilmektedir. Bu ikinci aşamada kutsallaştırılan varlığın/objenin kutsal olması ya Tanrının bir isteği veya işareti doğrultusunda olmaktadır veya insanın kutsala yaklaşmak için ürettiği bir değer olmaktadır.

Kutsal hangi biçim ve yol ile kutsal olursa olsun, Tanrının dışındakilere tapınma söz konusu değildir. Onlar kutsalı tecrübe etmek için birer yardımcı unsur durumundadırlar.

İnsanların kutsiyet atfettikleri, çoğunlukla tapınma unsurları olmakla beraber, bunlar Tanrısal güçleri kendinde barındıran veya Tanrıya yaklaştıran unsurlar olarak kabul edilmektedir. Aslında Tanrının kutsal olarak nitelendirdiği varlıklar ile ilgili olarak gelişen pratikler, zamanla amacından uzaklaşmakta ve onların bizzat kendilerinin kutsal hale geldiği görülmektedir.⁴⁶Nitekim kendilerine kutsallık atfedilen mezar, türbe, taş, kaya, ağaç gibi mekan veya nesnelere bu amaçla bir fonksiyon icra etmekte ve dindar insanın ilgisini çekmektedir. İşte ziyaret fenomeni de onlarda bulunduğu inanılan kutsiyet sebebiyle, kutsalın bir tür tezahürü ve yaşam biçimi olarak değerlendirilmektedir.⁴⁷ Zira kutsalın önemli bir karakteristiği, onun hem cezbedici, hem de ürkütücü olmasında toplanmaktadır. Bu haliyle o, müphem ve karmaşık bir tabiat ve yapıya sahip görünmektedir. Cazibe gücü sayesinde çeşitli dilek, istek ve amaçlarla insanları kendisine çekmektedir. Ancak

⁴⁵ Bkz. Adam, s. 278-282

⁴⁶ Bkz. Oymak, s. 16.

⁴⁷ Bkz. Oymak, s. 13.

kutsal güç ile mücehhez olduğuna inanılan ziyaret yerleri ile temas, rasgele olmamakta, aksine ritüel bir karakter arz etmektedir. Bu nedenle ziyaret yerlerinde bir takım usul, adap ve uygulamalar şekillenmektedir. Bunlara uyulmadığı ve tersine saygısızlık içeren fiil ve davranışlarda bulunulduğu zaman, kutsal gücün ürkütücü ve korku uyandıran karmaşık karakteri kendini göstermektedir. Hatta saygısızlık gösterenlerin, bunun bedelini ağır ödediklerine inanılmaktadır.⁴⁸

⁴⁸ Bkz. Ünver Günay, Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri, Ankara 1996, s. 105.

2-ZİYARET FENOMENİ

Ziyaret ve kendisinde var olduğuna inanılan kutsiyet sebebiyle ziyaret yerleri tüm dinlerde ilgi çeken bir konu olmuştur. Aynı zamanda bulunduğu yerin halkı tarafından benimsenmesi sebebiyle topluma mal edilmiştir.

a-Dini Bir Kavram Olarak Ziyaret

Türkçede ziyaret kelimesi, birini görmeye, biriyle görüşmeye gitme, görüşme anlamlarına gelmektedir.

Ziyaret dini, sosyal ve kültürel başta olmak üzere çok farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Ziyaret fenomen olarak, onlarda bulunduğu inanılan kutsiyet sebebiyle, kutsalın bir tür tezahür ve yaşanış biçimidir.⁴⁹ Resmi dinin ve otoritelerin zaman zaman olumsuz tavırlarına rağmen halk kültürü, yaşantısı, örf/adetleri ve dindarlığı içerisinde ziyaret olgusu, bunlarla öylesine ayrılmaz bir bütünlük oluşturmuş ve kurumsallaşmıştır ki, bu haliyle onu toplumun dini sosyal ve kültürel yaşantısının basit bir unsuru değil, fakat ayrılmaz bir yapısal veçhesi şeklinde değerlendirmek gerekmektedir.⁵⁰

Ziyaret fenomeni, ülkemizde yaşayan şekli ile, kökleri eski Türk dini inanışlarını ve İslam öncesi diğer dini inanışların kültür unsurlarını içermektedir.⁵¹ Türklerin zaman içerisinde girdiği çeşitli dinlerden ve gittiği yerlerde karşılaştığı çeşitli yerel kültürlerden alınan yeni motifler, onlar İslam'a girdikten sonra yeni bir mahiyet kazanmaktadır. Nitekim bunlar Anadolu ve Orta Asya'da dini ve tasavvufi

⁴⁹ Bkz. Günay, s. 104.

⁵⁰ Bkz. Günay, s. 108.

⁵¹ Bkz. Günay, s. 113.

bir potada erilmek suretiyle oluşmaktadır. Ancak bu oluşum oldukça farklı unsurları mezc ederek kendine özgü bir gerçeklik meydana getirmektedir. Bu yeni kültürel oluşum, her ne kadar özünde farklı dini kültürel unsurları barındırsa da, Türk milletine ve ülkemize ait olmaktadır. Bununla birlikte Anadolu'nun fethinde, Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında, efsaneleşen, velileşen çoğu isimsiz olan mezarların ziyaretgaha dönüştüğü, gaziler, şehitler, erenler ve evliyalar aktif bir şekilde yer almaktadır.⁵²

Ziyaret fenomeni, genellikle kutsallık içeren, dini bir yönü bulunan kimse ve mekanlara yapılan seyahatleri içermektedir. Daha başka bir ifade ile, kutsal mekanlara gitme davranışı ziyaret kavramı ile ifade edilmektedir. Bunun yanında, Allah dostu olduğuna inanılan kimselere, düşünce ve kanaat önderi olan kimselere yapılan görüşmelere de bir saygı ifadesi olarak ziyaret denmektedir. Ziyaret kelimesini normal seyahatten ayıran içerisinde saygı bulunmasıdır.

Ziyaret edilen yerlere ziyaretgah denilmektedir. Ancak camiler, mescitler ve Kabe gibi yerlere yapılan seyahatlere genel olarak ziyaret kavramı kullanılmasına rağmen, buralara ziyaretgah ifadesi kullanılmamaktadır. Bundan da ziyaret edilen yer ile, ziyaretgah arasındaki bir fark ortaya çıkmaktadır. Kanaatimizce, halk dindarlığına bağlı olarak, içerisinde ulu kişilerin yattığı ve fiziki mekandan çok insan unsurunun ön plana çıktığı yerlere ziyaretgah denilmektedir. Ziyaretgahlar, sevap kazanmak, ibret almak amacıyla ziyaret edilmektedir. Bu nedenle kabirler, dini yönden kutsal ve mübarek sayılan yerler birer ziyaretgah olarak isimlendirilmektedir.

⁵² Bkz. Günay, s. 115.

Ziyaret kavramının dini olduğu kadar sosyal boyutu da bulunmaktadır. Dolayısıyla yakın akraba, dostlar ve hastaları görmek ve onlarla görüşmek için de ziyaret kavramı kullanılmaktadır.

b-Ziyaret Yerleri

Ziyaret fenomeninde din, tarih, kültür ve toplum bir bütündür. Ziyaret yerleri de toplumun tarihiyle, kültürüyle, özellikle onun dini tarihi, kültürü ve yaşantısıyla kaynaşmıştır. Bu haliyle onun önemli ve ayrılmaz bir yönünü oluşturmaktadır.

Ziyaret yerleri, konu kabir ve türbeler bazında değerlendirildiğinde; önderler, Allah dostları, evliya, şehit ve gaziler, dini veya tarihi şahsiyetlerin yattıkları yerlerdir. Ayrıca kendilerine kutsallık atfedilen bu kişilerin eşyalarının da kutsallaştırılmaları nedeniyle de onların buldukları yerler de kutsal olarak değerlendirilmektedir.⁵³

Ziyaret yerlerine gidenler, orada yatanların Allah'ın seçkin ve sevgili kulları olduklarına ve Allah'ın onlara bu ayrıcalığı verdiğiğine inanmaktadırlar. Dolayısıyla bu mübarek ve mümtaz şahsiyetler aracılığıyla ve onların yüzü suyu hürmetine Allah'ın kendilerinin dua ve dileklerini kabul edeceğini, hatta onların bu fonksiyonlarının öbür dünyada kurtuluşa ermede bile katkı sağlayacağını düşünmektedirler.

Türbe ve yatır ziyaretini gerçekleştirenlerin, Allah'ı bir kenara bırakarak, evliyaya perestij gibi kasıtları bulunmamaktadır. Ancak onlar, ziyaret edilen kişilerin Allah katında makbul olduklarını, onlar hayatta iken ve öldükten sonra da bu özelliklerinin devam ettiklerini kabul etmektedirler.⁵⁴

⁵³ Bkz. Günay, s. 107.

⁵⁴ Bkz. Günay, s. 109.

Dinlerin ibadet yerleri, kutsal ve mübarek kabul edilmesi nedeniyle, ziyaret fenomeni daha farklı bir karakter kazanmakta ve dini bir zaruret ifade etmektedir. Nitekim Kur'an ve hadislerin ifadesiyle, belli erkan ve menasike uygun olarak Kabe'nin hac ibadeti kastıyla ziyaret edilmesi bunun en güzel örneklerinden biridir.⁵⁵ Zira Yüce Allah Kabe'nin ziyaretini dini bir hüküm olarak Müslümanlara emretmekte ve İslam dünyasında bu uygulama artan bir heyecanla yıllardır devam etmektedir.

Kabir ziyareti İslam'ın ilk yıllarında, yeni Müslüman olanların, toplumun geleneksel kültürünün tesirinden kurtulması ve yeni dini hayata uyum sağlaması için yasaklanmış olmakla birlikte, sonradan Hz. Peygamber buna bazı gerekçelerle izin vermiştir. Pek çok hadis kaynağında bulunan bin hadise göre Hz. Muhammed; “Ben size kabir ziyaretini yasaklamıştım. Fakat bundan sonra, ahreti hatırlatması bakımından onları ziyaret ediniz” buyurmuştur.⁵⁶

Hz. Muhammed de “Ben öldükten sonra kabrimi ziyaret eden, ben hayatta iken beni ziyaret etmiş gibidir” buyurarak Müslümanların kendisinin kabrinin ziyaretini tavsiye etmiştir.⁵⁷

Ziyaret fenomeni ile ele alınan yerler yatır, türbe, tekke, dede mezarı gibi yerlerin belli beklentilerle ziyaret edilmesi dolayısıyla, olağan bir kabir ziyaretinden oldukça farklı özellikleri bulunmaktadır. Zira buralara gitmek isteyenler veya

⁵⁵ Bkz. Al-i İmran, 3/96-97.

⁵⁶ Bkz. Müslim b. Haccac el-Kuşeyri, Sahih, V/107, Hadis No, 1623; Süleyman b. Eş'aş Ebu Davud, Sünen, X/124, Hadis No: 3212.

⁵⁷ Ahmet b. Hüseyin el-Beyhaki, Sünen-i Kübra, Mekke 1994, V/246, Hadis No: 1054; Ali b. Ömer ed-Darekutni, Sünen, Beyrut 1966, II/278, Hadis No: 193.

gidenler, oralarda yatanlara atfettikleri manevi güç dolayısıyla belli hacet, dilek ve isteklerle oraları ziyaret etmektedirler.⁵⁸

Ziyaret veya adak yerleri her zaman için kendinde manevi bir güç, feyiz yada bereket bulunduğuna inanılan bazı efsaneler, hikayeler ve kerametler atfedilen kişilerin mezarları, türbeleri veya onlara atfedilen makamlar olmayabilirler. Nitekim bunların dışında çoğu zaman kutsal bilinen taş, ağaç, kaya, dağ v.s. unsurlarının da, ziyaretgah sınıfına katıldığı görülmektedir. Ancak bunların ziyaretgah özelliği kazanmasında, ya geleneksel inanışların veya kendileri ziyarete layık olan kişilerle ilişkilerinin bulunmasının katkısı etkili olmaktadır.⁵⁹

İnsanları ziyaret yerlerine çeken şey, oralarda bulunduğu kabul edilen olağanüstü manevi ve ilahi güç, feyiz veya berekettir. İnsanlar buralara yapacakları ziyaretle ve orada yapacakları bazı ritüellerle bir takım somut veya soyut yararlar elde edeceklerin ümit etmektedirler.⁶⁰

b1-Ziyaret Yerlerine Gitmeyi Gerektiren Sebepler

İnsanlar çok farklı sebeplerle ziyaret yerlerine gitmektedirler. Bazıları maddi kazanımlar elde etmeyi ümit ederken, bazıları manevi gerekçelerle buraları ziyaret etmektedirler. Bu ziyaretlerin insan psikolojisi açısından da ayrı bir önemi bulunmaktadır. Zira bu ziyaretlerin bilgilenme kültürel birikim açısından büyük yarar ve katkılar sağladığı da bilinmektedir. Bütün bunlarla birlikte insanları ziyaretgahlara yönlendiren belli başlı sebepleri şöyle sıralamak mümkündür:

1. Allah rızası, sevap kazanma arzusu ve ibadet olgusu.

⁵⁸ Bkz. Oymak, s. 14.

⁵⁹ Bkz. Oymak, s. 14-15.

⁶⁰ Bkz. Günay, s. 104

2. Örnek alma, ibret alma.
3. Şefaatine veya himmetine mazhar olma duygusu.
4. Karşılaşılan çeşitli hastalıklara şifa bulma ümidi.
5. Maddi sıkıntı ve felaketlerden korumak ve kurtulmak.
6. Evlenme, çocuk edinme veya doğan çocukların ölmemesini sağlama amacı.

B2-Ziyaret Yerlerine Kutsiyet Atfedilmesi

Ziyaret fenomeninde esas unsurun ve etkili nesnenin manevi güç olduğu bilinmektedir. İnsanları bu duyguya iten veliler ve gazilerin saygınlıklarını hayatta iken ispat etmektedirler. Buna bağlı olarak velilere kutsal güç ve kerametler isnat edilmektedir. Bu niteliklerin onların ölümünden sonra da türbelerinde ve bıraktıkları eşyada var olmaya veya tecelli etmeye devam ettiğine inanılmaktadır. Nitekim Allah, din vatan ve kutsal değerler için savaştan ve bu uğurda şehit olanlar da ermişlik motifiyle kutsallaştırılmaktadır.⁶¹

Ziyaret fenomeninde kutsallık atfedilen varlıkların öldükten sonra pirifani, nurani, ak sakallı olarak tasavvur edilip, yaşadıkları, fakat yiyip-içmedikleri halde ibadetle meşgul olduklarına inanılmaktadır. Bu nedenle türbelerde ibrik içerisinde su, seccade v.s. bulundurulmakta ve oralar aydınlatılmaktadır.

Ziyaret yerleri kendilerine ritüel usullerle başvuranlar için bir şifa, feyiz, bolluk, bereket ve çare kaynağı olmaktadır. Dolayısıyla oralara saygı göstermek, yasaklarına uymak, ahlaki kuralları çiğnememek gerekmektedir.

Ziyaret yerleri toplumsal ahlakın ve düzenin sağlanması bakımından da ayrı bir önem fonksiyon icra etmektedir. Nitekim halk muhayyilesinde onlar savaş ve

⁶¹ Bkz. Günay, s. 107.

felaket gibi sıkıntı anlarında manevi, güç, destek ve sığınak olmakta, hatta bizzat savaşlara katılmak suretiyle kahramanlıklar göstererek toplumsal fonksiyonlarını ölümden sonra da devreye sokmaktadırlar.⁶² Kutsal mekanların az olduğu yerlerde yaşayan insanlar, yaşadıkları coğrafyanın önemini artırmak ve kendilerinin de kutsala yakın olduklarını göstermek için yeni kutsal mekanlar meydana getirmek adına büyük çaba içine girmektedirler. Bunun en güzel örneklerinden biri, Kırgızistan ile ilgili olarak Kırgızların anlattıkları hikayede yer almaktadır. Rivayete göre: “Bir gün Allah yeryüzünü bütün milletlere taksim etmek ister. Bunun için bütün milletlere haber gönderir ve her birine münasip bir yer tahsis eder. Bu çerçevede Çin, Rus, Hintli v.s. bir yerlere sahip olur. Diğer milletlerin aksine Kırgızlar, hayvancılıkla meşgul olmaları ve göçebe halde yaşamaları sebebiyle, Allah’tan bir yer talebinde bulunmazlar. Kırgızların dostlarından birisi, onların hayat tarzları itibariyle, şimdilik bir yurda ihtiyaç duymadıklarını, ancak ileride herkes bir yere yerleşince kendilerinin bazı sıkıntılarla karşılaşabileceklerini, dolayısıyla şimdiden bir yurt edinmelerinin kendi gelecekleri açısından yararlı olacağı uyarısında bulunur. Bu fikri makul bulan Kırgızların büyüğu, bir yer talebiyle, Allah’ın huzuruna varır. Ancak Allah, yer dağıtma işleminin tamamlandığını, bu aşamada bir şey yapmanın mümkün olmadığını haber verir. Bu duruma çok üzölen Kırgız büyüğu ağlamaya başlar. Bundan çok etkilenen Allah, yapılacak bir işlemin olmamasına rağmen, Kırgız büyüğünü teselli etmek için ‘sen ağlama! Günümüzdeki Kırgızistan’ı işaret ederek, şurasını da kendime ayırmıştım ama burayı da sana vereyim der’.

⁶² Bkz. Günay, s. 107.

Böylece Kırgızlar bugünkü vatanlarına kavuşmuş olurlar.”⁶³ Burada bir vatan toprağının Tanrı ile ilişkilendirilmek suretiyle nasıl kutsallaştırıldığı görülmektedir.

Türbe ziyaretleri ile eski Türk topluluklarında rastlanan atalar kültü arasında doğrudan bir ilişki kurmak kolay olmasa bile, ikisi arasında benzerlik ve paralellik tespit etmek mümkündür. Nitekim veliler ve şamanlar arasında bu tür bir ilişki kurmak da imkan dahilindedir. Zira velilere ve onların kerametlerine gösterilen saygı ile Şamanizmdeki uygulamalar, hatta Şamanların durumu, konumu ve faaliyetleri arasında önemli ölçüde paralellikler kurulabilmektedir. Bununla birlikte Türk dini tarihinin en eski dönemlerinden itibaren, Türk toplulukları arasında naturizm, animizm ve animatizmin değişik biçimlerine rastlanıldığı da bilinmektedir.⁶⁴

b3-Ziyaret Yerlerinde Uygulanması Gereken Belli Başlı Adaplar

Türbe ziyaretini yapanlar öncelikle Allah rızası için bu mekanları ziyaret ihtiyacı duymaktadır. Ancak çeşitli sorunlarına çare arzusu ile de buralara gidilmektedir. Ziyaretçiler hangi amaçla giderse gitsin gittikleri türbelerde genel ve özel olarak bazı uygulamalarda bulunmak durumundadırlar.

Ziyaretçiler gittikleri türbelerde öncelikle üç İhlas ve bir Fatıha surelerini okurlar. Bazıları İhlas suresini on bire kadar çoğaltabilir. Ayrıca Yasin, Mülk ve Nebe’ surelerini bunun dışında başka sureleri de okuyanlar bulunur.

Ziyaretçiler türbelerde namaz kılar, Kur’an ve ilahi okur, dua eder ve tespih çekerler. O türbede bulunduğu inanılan zatın da ibadet ehli biri olduğu varsayımıyla türbeye su, seccade, tespih ve benzeri eşyalar bırakırlar.

⁶³ Mustafa Erdem, Kırgız Türkleri, Dini ve Sosyal Hayat, Ankara 2005, s. 210-211.

⁶⁴ Bkz. Günay, s. 112.

Türbenin yakınında adak kurbanları kesilir, yakın çevresindeki ağaçlara çaput parçaları bağlanır.

Türbelere özellikle mübarek gün ve gecelerde ziyaret edilir, oradaki deftere veya duvarlara çeşitli yazılar yazarlar ve dilek tutarlar. Ayrıca uygulamalardan anlaşıldığı kadarıyla, orada yatan zatın Allah katındaki üstün makamı dolayısıyla, o bölgede yaşayanlar yağmur dualarını onun yanında yaparlar.⁶⁵

b4-Türbe ve Yatır Ziyaretinin İslam'daki Yeri

Yaptığımız araştırma hiç şüphe yok ki ziyaret yerleri, halk inanışları bakımından ele alınmış olup, konuya tarafsız bir gözle yaklaşmış ve itikadi yönden değerlendirilmesi yapılmamıştır. Ancak ülkemizdi bu konu ile ilgili gerek yanlış uygulamalar gerekse bunlar üzerinden yürütülen spekülasyonlar bulunmaktadır. Bu nedenle İslam dininde konunun nasıl ele alındığı önem arz etmektedir. Bu konuda çeşitli kitaplar yazılmış olmakla birlikte M, Şemsettin Günaltay'ın yaptığı çalışma diğerlerine de öncülük etmiştir.

Toplumsal bir olgu olan ziyaret fenomeninin dini, itikadi ve ahlaki boyutlarını burada tartışmak, çalışmanın sınırlarını aşmak anlamına gelmektedir.

M. Şemsettin Günaltay'a göre; vaktiyle tekkeler birer ilim yuvası görevi üstlenmişlerdir. Bilgi düzeyi yüksek insanlar buralarda yetişmişlerdir. Dolayısıyla kendi dönemlerindeki tekkelerle geçmişteki o ruhi ve ahlaki yükseklikteki tekkeleri karşılaştırmak mümkün değildir. Zira son zamanlarda buralar tembel insanların barınağı haline gelmiştir. Hatta öncekiler insanları aydınlatıp onlara yol göstermeye

⁶⁵ Bkz. Günay, s. 109.

çalışırken son zamanlarda milletin yaşama ve çalışma azmi ve ruhu köreltilmiştir.⁶⁶ Günaltay tekke ve türbe anlayışının ve uygulamalarının İslam'ın ilk yıllarında bulunmadığını, bunların ilk çıktığı dönemlerde de tembellerin, miskinlerin barınağı değil, çalışkan insanların hizmet ürettiği yerler olduğunu belirtmektedir.⁶⁷ Dolayısıyla tekkelere, türbelere kaynak israfının boşuna olduğunu, bunların yerine, onları ve ülkeyi koruyacak, vatan savunmasına yapılacak yatırımların daha önemli ve kutsal olduğunu vurgulamaktadır.⁶⁸

Ziyaret fenomeninin en etkin alanı olana türbe ziyaretleri ile ilgili olarak Günaltay şu değerlendirmeleri yapmaktadır: “Evliya olarak tanınan bu insanlar hayatları boyunca üzerlerine düşen görevleri yerine getirmişler ve ahirete irtihallerinden sonra da dünyadakilerle hiçbir alakaları kalmamıştır.”⁶⁹ Türbe ziyaretinin kötü niyetli kişiler tarafından istismar edildiğini ve geçim kaynağı olarak değerlendirildiğini belirten Günaltay, “ölülerin üzerinden geçimini sağlayan dirilerin söylediklerine bakılırsa, bu türbelerde yatan insanlar, dünyadakilerle kendileri hayatta oldukları zamandan daha fazla meşgul olurlarmış”⁷⁰ şeklindeki ifadeleri uydurma olarak nitelemeye ve bunlara dikkat çekmektedir. Ona göre; velilik derecesine yükselen bu zatlar, kendilerini insanlara tanıtmaktan kaçınmaktadırlar.⁷¹ Eğer bu ziyaret yerlerinde yatan bulunan kimseler, iddia edildiği gibi keramet sahibi

⁶⁶ Bkz. M. Semsettin Günaltay, Hurafattan Hakikate, Hurafeler ve İslam Gerçeği, Yayına Hazırlayan Ahmet Gökbek, İstanbul 1997, s. 281-282.

⁶⁷ Bkz. Günaltay, s. 280.

⁶⁸ Bkz. Günaltay, s. 287.

⁶⁹ Bkz. Günaltay, s. 286.

⁷⁰ Bkz. Günaltay, s. 286.

⁷¹ Bkz. Günaltay, s. 287.

iseler, cahillerin tapınmaya varan bu yanlış hareketlerinden gerçekten rahatsız ve huzursuz olmaları gerekmektedir.⁷²

Büyüklerin kabirlerinin korunmasının insanlar için önemli bir görev olduğuna dikkat çeken Günaltay, türbelerin ibadethane, kabirlerin kible edinilmesini, dünya işleriyle ilgili olarak onların bir aracı kabul edilmesini, akla ve dine aykırı bir davranış olarak nitelemektedir. Burada veliye hürmet ve intisap, türbesine tapınma yerine onun gittiği yoldan gidilmesi, söylediklerinin yapılmasıyla mümkün olabilmektedir.⁷³

Günaltay'a göre mistisizm İslam'a Hint'den, kabirlere, türbelere ve ziyaret yerlerine aşırı bağlılık ve tutkunluk ise ilk dönem efsanelerinden (halk inanışlarından) özellikle de Hıristiyanlıktan geçmektedir. Günaltay, Orta Çağ Hıristiyanlığındaki her yerleşim yerinde bulunan kilise ve manastırların bulunmasını, bazı Hıristiyanların aziz mezarlarına giderek kurban adamalarını ve buralarda günahlarının affedileceği düşüncesiyle dua ettiklerini hatırlatmaktadır.⁷⁴ Bundan

⁷² Bkz. Günaltay, s. 286.

⁷³ Bkz. Günaltay, s. 317.

⁷⁴ Bkz. Günaltay, s. 283; 29 Eylül 2003 tarihli Hürriyet Gazetesinde Zeynep Kazak, Hıristiyanlıkta etkili olan kilise ve azizlerle ilgili bazı tespitlerde bulunmaktadır. İnsanların sağlıklı ilgili sorunlarına tıp dışından çözüm arayanların varlığına dikkat çeken Kazak, çok eski bir geleneğin devamı olarak, İstanbul'daki kilise ve ayazmalara çok sayıda Müslümanın da gittiğini belirtmektedir. O, her kilisenin belirli ayın ve ayazma günleri olduğunu ve insanların buraları doldurduğunu, orada şifalı olduğuna inandıkları sulardan içtiklerini, dilek tuttuklarını ve dua ettiklerini, dualarının kabulü ve dileklerinin gerçekleşmesi için oradan anahtar, çan gibi nesnelere aldıklarını, etraftaki ağaçlara mendil bez, hatta üzerlerindeki elbiseleri yırtarak ondan bir parça bağladıklarını söylemektedir. Hatta o, bu konuda kiliseler arasında şöyle bir sınıflandırmayı da araştırmasında belirtmektedir: Sinir hastalarıyla felçlilerin Aya Yorgi'ye; iş, ev, çocuk isteyenlerin Saint Antuan kilisesine, konuşamayan çocukların

dolayı o, türbe ve ziyaret yerleri ile ilgili uygulamaların din ile ilgisi olmayan birtakım inanışların İslam'a sokulmasından sonra ortaya çıktığını savunmaktadır.⁷⁵

Çeşitli sebeplerle Müslüman Türk toplumu arasında yaygın hale gelen bu inanışların sonunda, her hangi bir hastalığa tutulanlar, şifa ümidiyle bir türbeye giderek kurban kesmektedir. Nitekim sıtmaya yakalanan tedavi için bir baba türbesine veya dergahına gider, kapısına, penceresine bezler ve iplikler bağlar. Türbeye mum alır, türbedara hediyeler verir. Sara hastaları da benzer şekilde ölümlerden yardım alma gayretine girerler. Evlenemeyen kızlar tekkeden tekkeye dolaşır, çocuğu olmayan kadınlar türbelerin eşliğini aşındırır. İşe giremeyenler için tespihler çekilir, adaklar adanır.⁷⁶

Türbe ziyaret geleneğinin dinle ve İslam ile alakası olmadığını iddia eden Günaltay, İslam'a sonradan sokulan bu inanışların meşrulaştırılması için çok çeşitli dini söylemler geliştirildiğini ve bu ispat için de dini verilerden destek alındığını belirtmektedir.⁷⁷

Aya Dimitrios kilisesine, yürüyemeyenlerin, konuşamayanların Balat Ermeni Surp Hreşdagabet kilisesine gittiklerini ifade etmektedir. Zeynep Kazak, bazı kimselerin, Balıklı Rum manastırı ve kilisesinin, Aya Paraskevi ayazmasının, Aya Kiryaki kilisesi ve ayazmasının göz ve yüz hastalıklarına, Aya Panteleymon, Aya Terapon Rum kiliseleri, Vefa Meryem Ana Ayazması, Aya Fanurios Rum kiliselerinin her derdeva olduğuna inandıkların yazmaktadır.

⁷⁵ Bkz. Günaltay, s. 281.

⁷⁶ Bkz. Günaltay, s. 285.

⁷⁷ Bkz. Günaltay, s. 281, 284, 288.

I. BÖLÜM

DİNİ ZİYARET YERLERİ AÇISINDAN KIZILCAHAMAM (YABANABAT)- ÇAMLIDERE

Kızılcahamam (Yabanabat)-Çamlıdere, halk inanışlarının hala canlı bir şekilde yaşatıldığı bir bölgedir. Bölgede ziyaret yeri olarak özellikle türbeler dikkat çekmektedir. Halkın kendi memleketi ile bağlarını koparmamış olması ve turizm yönünden de misafır çekiyor olması, özellikle türbelerin sıkça ziyaret edilmesine sebep olmaktadır.

A-BÖLGENİN KISA TARİHÇESİ

Tarihi kalıntılardan hareketle Kızılcahamam (Yabanabat)-Çamlıdere yöresinin Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden olduğu sanılmaktadır. Hititler, Frigler, Lidyalılar, Galatlar, Romalılar ve Bizanslılar dönemine ait eserler, Türklerin Anadolu'ya gelmeden önceki sakinleri hakkında bilgi vermektedir.⁷⁸

Kızılcahamam yöresinin 1073 yılında Selçuklular tarafından fethedildiği⁷⁹, Türk Oğuz boylarından Kınık, Kızık, Dodurga, Peçenek, İğdir, Eymürlerin buralara iskan edildiği günümüzdeki köy isimlerinden anlaşılmaktadır. Anadolu'da XIV. Yüzyıl vesikalarına göre tespit edilen 890 Oğuz boyu adı taşıyan köyden 49 tanesinin Ankara ve çevresinde olduğu bilinmektedir. Bu köylerden Kayı, Bayad, Yazır, Döğer, Dodurga, Avşar, Kızık, Karkın, Bayındır, Peçenek, Çavundur, Çepni, Eymür,

⁷⁸ Geniş Bilgi İçin Bkz. İlhami Durmuş, "Osmanlı Dönemine Kadar Kızılcahamam-Çamlıdere Çevresi", Tarihte ve Günümüzde Kızılcahamam-Çamlıdere Yöresi, Ankara 1997, s 31-37.

⁷⁹ Seyfettin Erşahin, "Kızılcahamam-Çamlıdere (Yabanabat)'de Din Eğitimi (20. Yüzyıl Başları)", Tarihte ve Günümüzde Kızılcahamam-Çamlıdere Yöresi, Ankara 1997, s. 81.

Ala-Yuntlu, Yüreğir, İğdir, Yuva ve Kınık başta olmak üzere 18 Oğuz boyunun adı bu çevrede tespit edilebilmektedir.⁸⁰

Yörenin Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına paralel olarak Türklerin iskanına açıldığı sanılmaktadır. Buralar ile ilgili en eski iskan kaydı, Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat tarafından Taşlı Şeyhler köyündeki Kırmızı Ebe'nin oğlu Oruç Gazi'ye verilen vakfiye olarak gösterilmektedir. Bu vakfiyede belirtilen yörenin Oruç Gazi'ye yurtluk olarak verildiği ifade edilmektedir.

Çamlıdere'nin Peçenek köyü sınırları içerisinde bulunan ve mimari özellikleriyle Selçuklu dönemine ait olduğu sanılan cami, yöre tarihi hakkında bazı bilgiler vermektedir.

Bölge, 1356 yılında Osmanlı Sultanı Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman tarafından Osmanlı Devleti sınırları içerisine dahil edilmiştir.

Kazan sınırları içerisinde bulunan Tekke (Verimli) köyündeki Turasan bin Duman Ağa türbesi, Osmanlı Devleti dönemine ait eserlerin ilklerinden gösterilmektedir. Bu türbenin de I. Murat veya Yıldırım Beyazıt dönemine ait olduğunu ifade eden rivayetler bulunmaktadır.

Bölgedeki Yıldırım Çatak, Yıldırım Demirciler, Yıldırım Hacılar, Yıldırım Ören, Yıldırım Yağlıca gibi köy isimleri, Osmanlı Sultanı Yıldırım Beyazıt'ın 1402 yılında Çubuk'ta Timur ile yaptığı savaş öncesinde burada konaklamasının hatıraları olmaktadır.⁸¹

Ankara salnamelerinde Kızılcahamam'ın adı Yabanabat olarak geçmektedir. 1915 yılından itibaren Yabanabat yerine Kızılcahamam kullanılmaya başlanmış ve

⁸⁰ Bkz. Durmuş, s 36-37.

⁸¹ Bkz. Veysel Üzmez, Şifalı Sular Diyarı Kızılcahamam, Ankara 1998, s. 1-3.

ilçe olarak idari yapılanmadaki yerini almıştır. Kurulduğu yıllarda Çamlıdere de Kızılcahamam sınırları içerisinde yer almıştır.⁸²

B-BÖLGENİN COĞRAFİ DURUMU VE SINIRLARI

Kızılcahamam ve Çamlıdere yerleşim yeri olarak Ankara vilayetine bağlı olup, şehrin kuzey-batı tarafına düşmektedir. İklim olarak, Batı Karadeniz bölgesi iklim şartları hüküm sürmektedir. Genellikle ormanlık olan yörede çam ve meşe ağaçları yoğunlukta olup, tarım için elverişli imkanlar bulunmamaktadır. Akarsu bakımından kendine yetecek miktarda olup, yöredeki su kaynakları üzerinde kurulan Çamlıdere, Kurtboğazi, Eğrekkaya, Akyar barajları büyük ölçüde Ankara'nın su ihtiyacını karşılamaktadır.

Kızılcahamam ve Çamlıdere il bazında Bolu ve Çankırı ile sınırlara sahiptir. İlçe olarak batısında Güdül, kuzeyinde Gerede ve Çerkeş, doğusunda Orta ve Çubuk, güneyinde de Kazan ile çevrilmiş bulunmaktadır. Kızılcahamam Ankara'ya seksen, Çamlıdere ise yaklaşık yüz on beş kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. Bölge sahip olduğu fiziki şartlar itibariyle Ankara'nın önemli tatil, kültür ve kongre merkezi durumundadır. Özellikle Soğuksu, Çamkoru gibi milli parkları, Patalya, Asya Termal ve Abı Hayat gibi sosyal tesisleri, soğuk su, maden suyu ve termal suları ile iç turizme büyük canlılık ve katkılar sağlamaktadır.

Kızılcahamam-Çamlıdere yöresi Orta Asya'dan gelen Türk topluluklarının Batı'ya geçiş güzergahında bulunmaktadır. Bu nedenle Doğu-Batı arasında bir köprü niteliği taşımaktadır. Orta Asya'dan getirilen kültürel özelliklerle Balkanlarda yaşanan kültürel değerler arasında orta bir yerde bulunmaktadır. Türk toplumunun

⁸² Bkz. Üzmez, s. 7.

karakteristik özelliklerini bu yörede bulmak mümkündür. Geleneksel aile yapısı, ataerkil konum, kadının statüsü, erkek kadın ilişkileri bunun en açık örneklerindedir. Kadınların doğrudan kocalarının adını kullanmamaları, ailenin ortak kazanımlarında erkeğin etkinliği, evlilik, ölen erkek çocuğun eşi ile, evdeki bekar veya dul erkek çocuğun evlendirilmesi, karşılıklı evlilikler, iki kızı kardeşin iki oğlan kardeş ile evlenmesi, gelin-kaynana, gelin-kaynata, etiler arası ilişkiler, iffet, ırz, namus konusunda Türk toplumundaki geleneksel çizginin bütün özelliklerini bulmak mümkündür.⁸³

C-BÖLGEDEKİ ZİYARET YERLERİ

Kızılcahamam ve Çamlıdere bölgesinde, konumuz sınırları içerisinde ele alınması uygun olan belli başlı yerleşim yerleri ve ziyaretgahlar şunlardır:

1. Kızılcahamam'ın Taşlıca köyünde bulunan Kırmızı Ebe ve Oruç Gazi Türbeleri
2. Çamlıdere'deki Şeyh Ali Semerkandi Türbesi.
3. Önceden Kızılcahamam'a bağlı iken şimdi Kazan'a bağlı olan Tekke/Verimli köyünde bulunan Turasan Bey Türbesi
4. Kızılcahamam Çeştepe köyünde türbesi bulunan Kibel Baba.
5. Kızılcahamam Çeştepe köyünde türbesi bulunan Mehmet Dede
6. Kızılcahamam Kızılcaören köyünde türbesi bulunan Yunus Dede
7. Kızılcahamam Yıldırımören köyünde türbesi bulunan Durali Dede..
8. Kızılcahamam Kınık köyünde mezarı bulunan Savcı Dede

⁸³ Türk kültüründe sosyal yapı hakkında geniş bilgi için bkz. Nermin Erdentuğ, Ankara 1977, s. 26-94

1-KIRMIZI EBE TÜRBESİ

Bazı rivayet ve söylentilerde Kırgız Ebe olarak da isimlendirilen Kırmızı Ebe türbesi Kızılcahamam'ın Taşlıca (Taşlı Şeyhler) köyünde bulunmaktadır.⁸⁴

Kırmızı Ebe türbesi Taşlıca köyünün doğu çıkışında küçük bir tepe üzerinde olup, 2001 yılında hayırsever birisi tarafından restore edilmiştir.

Kırmızı Ebe ile ilgili olarak bazı yazılı kaynaklarda ve yöre halkında biri birine benzeyen çok söylentiler bulunmaktadır. Bir anlamda yazılı kaynaklardaki bilgiler de bu söylentilerin son dönemlerde çeşitli vesilelerle kayda geçirilmiş şeklidir.

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması Orta Asya'dan gelen Oğuz Boyları tarafından gerçekleştiği bilinmektedir. Bu göçlerin ne zaman ve nasıl olduğu yönünde çok açık bilgiler bulunmamaktadır. Şüphesiz Malazgirt zaferinin Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında büyük bir eken olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Ancak asıl göç dalgalarının Moğol istilası dönemlerinde olduğu, Anadolu'ya gelen Türklerin çeşitli yörelere yerleştiği veya yerleştirildiği sanılmaktadır.⁸⁵

Taşlıca köyünün ilk sakinlerinin de bu şekilde yöreye geldikleri rivayet edilmektedir. Nitekim rivayete göre; kendisinden önce başlatılan gaza seferlerini devam ettiren Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat (1220-1237) ordusuyla, şimdiki Başköy yakınlarındaki Rum kalesini fethederken bir yaz günü Horasan erenlerinin yaşadığı veya Gaziyan-ı Rum merkezlerinden biri olan, Yabanabat'ın Taşlıca köyüne gelerek orada konaklama ihtiyacı hisseder. Köyün eli silah tutanları başka bir

⁸⁴ Bkz. Fotoğraf3 ve Fotoğraf4

⁸⁵ Geniş bilgi için Bkz. www.taslica.org

cephede bulunurlarken, köylüleri temsilen Bacıyan-ı Rum temsilcilerinden Kırmızı Ebe adında bir kadın Selçuklu Sultanı ve ordusunu karşılar.

Kırmızı Ebe, babası şehit olan oğlu Oruç'u sırtına, ayran dolu bir helke (bakraç) eline alarak, hem oğluna orduyu göstermek, hem de onların susuzluklarına bir nebze çözüm üretmek için askerlerin yanına gider. Orada bulunan taştan yapılmış oluğa ayranı döker ve elindeki maşrapa ile askerlere ikram etmeğe başlar. Askerler ayrandan hem içerler hem de yanlarındaki su kaplarını doldururlar. Buna rağmen taş oluktaki ayrandan hiçbir eksilme olmaz. Kırmızı Ebe askerlerin mağdur olmaması için ısrarla ayran almalarını isterken askerler yanlarındaki su kaplarının dolu olduğunu ve bu ayranı kendilerine ikram eden Kırmızı Ebe'ye saygılarını ifade için "Ana dolu" diye karşılık verirler.

Bir keramet olgusu içerisinde gerçekleşen bu durum, askerler arasında sevinç ve mutluluk vesilesi olur. Ordu arasında efsaneleşen bir helke ayranının bütün orduya yettiği şeklindeki sözler sonunda Sultan Alaaddin Keykubat'ın kulağına gider. Hayretler içerisinde kalan Sultan, bu kahraman kadını huzuruna çağırarak, bu durumdan çok etkilendiğini ve kendilerinin yaşadığı yerleri yurt olarak Kırmızı Ebe'nin oğlu Oruç beye verdiğini bir berat ile açıklar.⁸⁶

a-Ayran Taşı

Kırmızı Ebe'nin Sultan Alaaddin Keykubat'ın ordusuna ikram ettiği ayranı içine döktüğü taş oluk olarak bilinmektedir. Taşlıca köyünün üst başında, köylüler tarafından "Korunun önü" olarak adlandırılan yerdeki mezarlık içinde bulunmaktadır. 2001 yılında Kırmızı Ebe'nin türbesinin restorasyonu sırasında demir

⁸⁶ Geniş bilgi için Bkz. www.taslica.org

kafes içerisine korumaya alınmış, taş oluğun kenarında kısa öyküsünü içeren bir kitabe dikilmiştir.

Kırmızı Ebe'yi ziyarete gelenler bu taşı da ziyaret ederler.

b-Oruç Gazi

Kırmızı Ebe'nin oğlu olarak bilinmektedir. Türbesi Taşlıca köyünün batı tarafındaki mezarlığın içerisinde bulunmaktadır.⁸⁷ Selçuklu mimarisi tarzında olan bu türbe de 2001 yılında bir hayırsever tarafından restore edilmiştir.

Türbe içinde Oruç Gazi dışında onun aile efradından olduğu sanılan üç mezar daha bulunmaktadır.

c-Gelin Kayası

Taşlıca köyünün güney tarafında bulunan bir kayalığın adıdır.⁸⁸ Uzaktan bakıldığında at üzerinde bir gelin görüntüsü verdiği için “gelin kayası” adı verilmiştir. Gelin kayasının yanında sacağı, gelin odası, merdiven ve vurulduğu zaman ses çıkardığı sanılan bir davul gibi görünümün taş gruplarının geline ait olduğu ileri sürülen eşyalar olduğuna inanılmaktadır.

Bizans döneminden kaldığı da iddialar arasında bulunan öyküye göre; ahlak dışı uygulamaları içeren bir düğünün Yüce Allah tarafından diğer insanlara ibret olmak üzere, düğünde etkin olan grubun taşlaştırılarak cezalandırıldığı ifade edilmektedir. Bu öyküye göre, İslami esasların ölçü alınmadığı böyle merasimlerde, nefsi tahrik eden ve aşırıya kaçan uygulamaların Allah tarafından cezalandırılacağı anlatılmak istenmiştir. Nitekim bu anlayışa dayalı olarak dini kaygılar ön plana

⁸⁷ Bkz Fotoğraf6 ve Fotoğraf7

⁸⁸ Bkz. Fotoğraf5

çıkarılarak yörede insanların eğlenmelerinde en etkili araçlardan biri olarak davulun çalınması yasaklanmıştır.⁸⁹

2-ŞEYH ALİ SEMERKANDİ TÜRBEŞİ

Şeyh Ali Semerkandi ile ilgili çok çeşitli anlatımlar, yazılı bilgiler, abartılı öyküler, biri diğeri ile çelişen rivayetler ve menkıbeler bulunmaktadır. Büyük bir çoğunluğu sözlü rivayetlerden oluşan bu bilgilerin tasnifini yapmak oldukça zordur. Hatta Mersin'in Gülnar ilçesi Zeyne köyünde metfun bulunan Şeyh Alaaddin Ali Semerkandi ile karıştırılması konuyu daha karmaşık hale sokmaktadır. Tarihi kaynaklar ve arşiv belgeleri üzerinde derin araştırmalarda bulunan Kamil Şahin, Osmanlı Müellifleri isimli eserin yazarı Bursalı Mehmet Tahir'den de alıntılar yaparak, Şeyh Alaaddin Ali Semerkandi'nin (Ö. 862-1457) Çamlıdere'de metfun Şeyh Ali Semerkandi'den başka birisi olduğunu belirtmektedir.⁹⁰

Konuyu Dinler Tarihi disiplini içerisinde ele alarak onun tarihi şahsiyetinden daha çok, halk muhayyilesindeki konumu açısından ele alınması daha doğru olacaktır. Ali Semerkandi ve onun gerçek şahsiyeti ile ilgili spekülasyonları sahanın uzmanlarına bırakmak daha doğru olacaktır. Ali Semerkandi ile birlikte oluşturulan halk inanışlarını bölge insanının algıladığı biçimde ele almak Dinler Tarihi metotlarına daha uygun gelmektedir.

a-Şeyh Ali Semerkandi'nin Hayatı

Genellikle mahalli kültürel unsurların yazıya geçirilmiş anlatımlarından kaynaklanan bilgilere göre Ali Semerkandi, 1320 yılında Isfahanda doğmuştur. Baba

⁸⁹ Geniş bilgi için Bkz. www.taslica.org

⁹⁰ Kamil Şahin, "Kızılcahamam ve Çamlıdere Bölgesinde Yetişen Mutasavvıf ve Alimler", Tarihte ve Günümüzde Kızılcahamam ve Çamlıdere Yöresi, Ankara 1997, s. 71.

adı Yahya olup, Hz. Ömer soyundan geldiği iddia edilmektedir⁹¹. Her ne kadar onun Hz. Ömer'in dördüncü batından torunu olduğu söyleniyorsa⁹² da bunun ilmen ve tarihen olması mümkün değildir. Zira ikisinin arasındaki zaman farkı asırları bulmaktadır. Ancak bunun, Hoca Ahmet Yesevi ile Aslan Baba arasındaki ilişki gibi mistik ve menkıbevi bir izahını yapmak belki mümkün görülebilir. Küçük yaşlarda iken Kur'an-ı Kerimi ezberlemiş, buna ilave olarak ileriki yaşlarında Tefsir, Hadis ve Tasavvuf öğrenmiştir. Ali Semerkandi, gerek ilim öğrenmek gerekse dini bilgiler öğretmek amacına matuf olarak Mekke, Medine, Semerkant, Irak, Kudüs ve Anadolu'nun bazı yörelerine seyahat etmiştir.

Ali Semerkandi'nin tahsilini tamamladıktan sonra gittiği Mekke-i Mükerreme'de uzun yıllar imamlık yaptığı ve oradan da Medine-i Münevvere'ye geçtiği rivayet edilmektedir.

Rivayete göre; Ali Semerkandi, Mekke'de imamlık yaparken aldığı manevi bir işaret ile Medine'ye gitmiş ve Ravza-i Mutahhara'da yedi yıl türbedarlık yapmıştır. Bir gece rüyasında Hz. Fatıma'yı görmüştür. Hz. Fatıma ona: "Ey Ali! Resulullah'ın huzuruna gir. O seni manevi evlatlığa kabul buyuracaktır" der. Ali Semerkandi, uykusundan uyanır uyanmaz gördüğü rüyanın etkisiyle doğrudan Resulullah'ın huzuruna gider. Onun Mubarek kabrinin karşısında, dizleri üzerinde edeple oturur. Bu esnadan Ravza-i Mutahhara'dan Resulullah: "Buyur ey Ali! Seni manevi evladım olarak kabul ettim. Kıyamete kadar bu mucizem devam etsin. Ey Ali! Öyle bir beldeye git ki, fakirlikleri sebebiyle beni ziyaret edemeyen ümmetim,

⁹¹ Kamil Şahin, s.72.

⁹² İsmail Kuz, "Şeyh Ali Semerkandi, Hayatı ve Eserleri", Tarihte ve Günümüzde Kızılcahamam ve Çamlıdere Yöresi, Ankara 1997, s. 78.

seni ziyaret etsinler. Sen benim evladım olduğun için, sana yapılan ziyareti bana yapılmış gibi kabul ederim.” Bunun üzerine Ali Semerkandi, sevinç göz yaşları döktü ve bu nimetten dolayı şükür secdesine kapandı.

Ali Semerkandi Resulullah'ın kabri başındaki bu olayı, kendisinin manevi olarak Anadolu'ya gitmek üzere görevlendirildiği şeklinde yorumladı ve hemen harekete geçti. Onun Anadolu'ya geldikten sonra Konya, Karaman ve Bozkır yörelerinde belli bir süre yaşadığı, sonra Alanya ve oradan da Çankırı ve Eskipazar (Örenşar) bölgelerine geldiği rivayet edilmektedir. Orada irşat hizmetlerinde bulunan Ali Semerkandi'nin bir kerametinin sonucu olarak, duası bereketiyle yerden bir su çıkmış, suyun çıktığı ve ulaştığı yerlerde, baş ve karınları beyaz “sığırcık kuşları” tarım ürünlerine zarar veren haşaratı yok etmiştir. Burada kısa bir süre kaldıktan sonra şimdi Kızılcahamam'a bağlı olan Berçin Çatak köyü yakınlarına yerleşir. Yaşadığı süre zarfında orada da irşat hizmetlerinde bulunmak için bir cami (Cuma camii) yaptırır.

Şeyh Ali Semerkandi, Berçin Çatak köyünden sonra, şimdi Çamlıdere'nin bulunduğu yerdeki kuru derenin sağ yamacındaki yaklaşık otuz/kırk hanelik Yayalar mahallesine, daha sonra da sol taraftaki sekiz/on hanelik Kuzören/Kuzviran yakasına geçerek yerleşir. Sonradan buraya kendi adından dolayı Şeyhler adı verilir. Zamanla hızlı bir biçimde büyüyen Şeyler köyüne, karşı yakadaki Yayalar köyü de bir mahalle olarak katılmıştır.

Şeyh Ali Semerkandi adına 1461-1462 yılında Şeyhler köyünde, yarım hisselik bir çiftlik yeri ile bir değirmen vakfedilmiş ve bunun geliriyle bir zaviye kurulmuştur. Daha sonra bu vakfin kullanım ve idaresini çocuklarına bırakılmıştır ve vakfa bazı katkıları da yapılmıştır. Buradaki zaviyede bulunan Şeyh Abdurrahman ve

yanındaki on bir kişi, Hz. Ömer ve dolayısıyla Şeyh Ali Semerkandi soyundan geldikleri gerekçesiyle “avarız-ı divaniye ve tekalif-i örfiyyeden ve rusum-i raiyetten” 7 Zilhicce 978/7 Mayıs 1571’de verilen hükm-i şerif ile muaf ve tasdik olmuşlardır. Şeyh Ali Semerkandi zaviyesinin zaviyedarlığı, 1866 yılında Ahmet oğlu Şeyh Ömer Efendiye, onun vefatından sonra da 1913 yılında büyük oğlu Raşit Efendiye geçmiştir.⁹³

Bölgede Şeyh Ali Semerkandi’nin kurduğu vakfın en son temsilcisi olarak, Türbedarlık, Şuray-ı Evkaf’ın 11 Kasım 1923 tarih ve 82 sayılı yazısı ile, Çamlıdere ilçesinden Hacı Mehmet Oğlu Halit Efendi’ye verilmiştir. 1925 yılında Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasından sonra da bir daha buraya türbedar tayını yapılmamıştır.⁹⁴

Ali Semerkandi, Çamlıdere’ye geldiğinde, orada yerleşik bulunan ahali onu önce sığırlarına çoban olarak kabul etti. Fakat kısa süre sonra, dinden/imandan bahseden bu insanı çok sevdiler. O da yaptığı bu hizmetler karşılığında onlardan herhangi bir ücret istemedi. Hatta yöre insanları ile arasında geçen “buzağuların analarını emmeme” kerametinden sonra onun bir Allah dostu olduğunu ve manen burayı irşat etmekle görevlendirildiğini anlarlar.

Hanefî mezhebinden ve Nakşibendi tarikatından olan Şeyh Ali Semerkandi, Şeyhler köyünde uzun yıllar yaşar. Buranın ilim, irfan ve kültür merkezi olmasını sağlar. Rivayete göre, 1455 veya 1458 yılında yaklaşık 142 yaşında vefat eder ve yöre mezarlığına defnedilir.

⁹³ Hüseyin Çınar, “Osmanlılar Zamanında Yabanabat (Kızılcahamam-Çamlıdere) Kazasında Kurulmuş Olan Vakıflar”, Tarihte ve Günümüzde Kızılcahamam-Çamlıdere Yöresi, Ankara 1997, s. 52-53.

⁹⁴ Bkz Şahin s. 72

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına büyük katkıları olan Şeyh Ali Semerkandi'nin "Kutbu'l-Arifin" veya "Kutbu'l Aktap" olduğuna inanılmaktadır. Onun soyundan birçok şeyhin geldiği söylenmektedir. Ahmet Hulusi Efendi, Ebubekir Sıktı Efendi, Mehmet Sabri Efendi, Ahmet Necip Efendi, Ahmet Hilmi Efendi bu gelenekten yetişen mutasavvıflar olarak bilinmektedir.⁹⁵

1978 yılında restore edilen türbesinin içinde, yedisi arkadaşlarına üçü de sırdaşlarına ait olduğu söylene on tane daha mezar bulunmaktadır.

b-Şeyh Ali Semerkandi'nin Menkıbe ve Kerametleri

Türk tasavvuf kültüründe veli olduğu söylenen kimselere atfedilen kerametler ve onlarla ilgili mitolojik karakterli ve abartılı yaşam öykülerinin benzerlerinin Şeyh Ali Semerkand'i içinde anlatıldığı görülmektedir. Bölgede yaşayanlar bazen onunla övünerek kendilerine bir onur payesi çıkarmak, bazen de karşı karşıya kaldıkları sıkıntılar aşmada onun manevi kimliğinden yararlanmak için bu menkıbe kerametlere sarılmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

b1-Buzağuların İnekleri Emmemesi

Ali Semerkandi sığır çobanlığı yapmaya razı olduğu zaman köylüler ona; eğer ineklerle beraber buzağularımızı da, annelerini emmeden otlatır, akşam bize gere getirirsen memnun oluruz derler. Bunun üzerine Ali Semerkandi, otlaktaki ineklere ve onların buzağularına, akşama kadar birlikte otlamalarını, ancak ineklerin buzağularını emzirmemelerini, buzağuların da annelerini emmemelerin söyledi. Akşam hayvanların hep birlikte onun bu isteğini yerine getirdiğini gören insanlar onun sıradan birisi olmadığını, bir veli olduğunu anladılar.

⁹⁵ Geniş bilgi için bkz. Şahin, s. 73-76; Kuz, s. 78.

Burada uzun yıllar irşat ve eğitim/öğretim faaliyetlerinde bulundu.

b2-Kurt ile Öküz Hikayesi

Şeyh Ali Semerkandi, bir gün kırdan sığıp güderken, bir kurdun bir öküzü saldırmak üzere hazırlandığını görür. Hemen yakınına vararak kurda: “Ey kurt! Bu öküzü öldürmek için kimden izin aldın? Diye sorar. Bunun üzerine kurt dile gelerek “Ey Allah’ın sevgili kulu, bu öküz benim nasibimdir. Allah’ın izni ile onu öldürüp yiyeceğim” der. O da: “Öküzün sahibine bu durumu anlatayım ki, bundan haberdar olup, boş yere kimsenin günahını almasın der”. Der ve kurttan bu iş için bir günlük izin ister. Şeyh Ali Semerkandi akşam olunca öküzün sahibine karşılaştığı manzara ve durumu anlatır. Fakat çok cahil olan adam bu anlatılanları anlamaz ve ertesi günü öküzü yine sürüye gönderir. Kurt aynı şekilde yine gelerek öküzün başına dikilir. Bunu uzaktan takip eden Şeyh Ali Semerkandi, kurdun yanına gelerek, “mademki bunu yiyeceksin, bari derisine zarar verme de sahibinin bir işine yarasın” der. Bunun üzerine kurt öküzü öldürür ve derisine zarar vermen etini yer. Akşam öküzün yendiğini fark eden adam durumu Şeyh Ali Semerkandi’den sorar. Fakat onun verdiği bilgilere inanmayarak ertesi gün kadıya şikayette bulunur. Kadı her iki tarafı dinledikten sonra Şeyh’e kendisinin şahidi olup olmadığını sorar. O da oradaki taş ve ağaçları şahit gösterir. Bunun üzerine o bölgeden büyük bir gürültüyle taş ve ağaçlar şahitlik etmeye kadının yanına gelirler. Bundan çok etkilenen bölge halkı korkudan kaçmaya başlar. Durumu fark eden Şeyh Ali Semerkandi, taş ve ağaçlara seslenerek oldukları yerde durmalarını söyler. Böylece başta davacı ve kadı olmak üzere bölgede yaşayan herkes Şeyh Ali Semerkandi’nin Allah katında sevili bir kul olduğunu ve bu gösterilerinde onun kerameti olduğunu anlar ve onun himmetine girmek isterler.

b3-Su ile İlgili Kerametleri

Tamamına yakını yazılı kaynaklarda bulunmayan, yakın tarihte yazılı kaynaklara giren Şeyh Ali Semerkandi'inin en belirgin kerameti su ile ilgili olanıdır. Sonradan çekirge suyu veya sığırcık suyu olarak meşhur olana bu keramet ile ilgili zaman zaman biri birini tamamlayan, bazen de biri diğeri ile çelişen çok sayıda rivayetler bulunmaktadır.

Su kerameti ile ilgili temel çelişki, belirtilen suyun Eskipazar ilçesi yakınlarında çıkmış olarak anlatılmasına rağmen Padişah fermanında Çamlıdere'liler ile ilgili bir muafiyetin dile getirilmiş olmasıdır. Şüphesiz Osmanlı devletinin ilk yıllarındaki idari yapılanma günümüzdekinden oldukça farklıdır. Muhtemelen o dönemlerde Türklerin yeni yerleşim yerlerinden olan bu bölgelerin bir tek idari yapılanma ve aynı isimle anılma durumu söz konusu olabilir. Ayrıca bazı anlatımlarda zaten Çamlıdere'ye, Şeyh Ali Semerkan'diye izafetle önceleri Şeyhler denildiği ve Ali Dede Şeyhler denildiği, Çamlıdere adının daha sonraki devirlerde verildiği düşünüldüğünde başlangıçta çelişki gibi görünen hususların doğru anlaşılması mümkün olabilir.

Sığırcık/çekirge suyunun keşfedilmesi ile ilgili Şeyh Ali Semerkandi'ye atfedilen iki keramet vardır. İkisi arasında kısmen benzerlik bulunan anlatımlardan birincisine göre: Şeyh Ali Semerkandi suyun bulunduğu yere geldiği zaman oradaki insanların ve hayvanların susuzluktan kıvrandıklarını görmüş, atalarından kendisine miras kalan esasını yere vurarak bu suyun çıkmasına sebep olmuştur.

İkinci anlatım da şöyledir: Bir yaz günü köylü kadınları tarlada ekin biçerken Şeyh Ali Semerkandi de o civarda sığır gütmektedir. Öğle namazını kılmak için

abdest almak istediği zaman su bulamaz. Bunun üzerine esasını yere vurarak “çık ya mübarek!” deyince yerden gövde kalınlığında su çıkar. Kendileri için tehdit oluşturduğunu gören ekin tarlasında çalışan kadınlar korkularından bağırmağa başlarlar. Ekinlerinin zarar göreceği korkusuyla “şimdi su çıkarmanın zamanı mı? Ekinlerimiz su altında kalacak” diye bağırarak şeyh Ali Semerkandi’ye hakaret ettiler. Bunun üzerine o da suya hitaben “ey mübarek! ne çıktığın ne de aktığın belli olsun” der. Böylece su akmaktan vazgeçer ve bir kuyu ağzı gibi olduğu yerde kalır. Bu suyun çıktığı veya götürüldüğu yerlerde baş ve karın altları beyaz “sığırcık kuşları” peyda olmaktadır. Bu kuşlar zirai ürünlere zarar veren haşaratı yok etmektedir. Dolayısıyla bu suya da sığırcık suyu adı verilmektedir. Sığırcık suyu denilen veya çekirge suyu olarak da bilinen bu su ile ilgili çeşitli öyküler bulunmaktadır.⁹⁶

Bunlardan birine göre; Ali Semerkandi’nin yaşadığı dönemlerde Bursa büyük bir çekirge felaketi ile karşı karşıya kalır. Çekirgeler önlerine çıkan her şeyi yer, içer ve talan eder. Padişah ve adamları her çareye başvurur fakat buna bir çözüm bulamaz. Sonuçta Bursa’daki bu felaket haber Çamlıdere’de şeyh Ali Semenkandi’ye ulaşır. Dağda abdest almak için esasını vurarak çıkardığı sudan bir miktar Bursa’ya gönderir. Suyu götürene; çekirge felaketine uğrayan bölgelere bu sudan serpmesini tavsiye eder. Böylece çekirgeler kaybolur ve bölge büyük bir felaketten kurtulmuş olur.

Başka bir rivayete göre; Bursa’ya gönderilen çekirge suyu, bir kap içerisinde yüksekçe bir yere asılır. Allah’ın izni ile, suyun gittiği tarihten itibaren orada türeyen sığırcık kuşları çekirge sürülerini yer, tüketir. Bunun üzerine Padişah şeyh Ali

⁹⁶ Bkz. şahin, s.72.

Semerkandi'yi Bursa'ya davet eder. Ona çok büyük ilgi, iltifat, izzet ve ikramda bulunur. Onun Bursa'ya yerleşmesini ister. Bunun üzerine Şeyh Ali Semerkandi, kendisinin manen görevli olduğu yörede kalmasının daha uygun olacağını söyler. Buna ilave olarak Padişah'tan Çamlıdere havalesini vergi yükümlülüğünden muaf tutmasını ve halkının askere alınmamasını ister. Şeyh Ali Semerkandi'inin bu isteği Padişah tarafından kabul edilir ve yazılı bir fermanla Çamlıdere havalesi vergiden, orada yaşayanlar da askerlikten muaf tutulurlar.

Padişah'ın Şeyh Ali Semkerkandi'ye yazdığı fermana kısaca şu maddeler bulunmaktadır.

1. Çamlıdere'de bulunan Müslümanlar Şeyh Ali Semerkandi'nin manevi evladıdır.
2. Bu bölge halkına askerlik mükellefiyeti yoktur.
3. Burada yaşayanlar toprak kirasından muaftırlar.
4. Çekirgeleri yok eden sığırcık suyu, Şeyh Ali Semerkandi ve onun manevi evlatlarına aittir.

b4-Berçin Çatak Köyü Ali Semerkandi Camii

Caminin bulunduğu yer Kızılcahamam'a yaklaşık otuz beş kilometre uzaklıktadır. Şeyh Ali Semerkandi, Eskipazar'dan ayrıldıktan sonra Berçin Çatak köyü yakınlarına yerleşmiş ve uzun bir süre orada kalmıştır. Orada yaşadığı zaman, sonrada Cuma camisi olarak adlandırılan ve son yıllara kadar önemli bir görev ifa eden bir cami yaptırmıştır.

İki binli yıllarda yenilenen caminin eski özelliği tamamen kaybolmuştur. Caminin önünde bulunan ve Romalılar döneminden kaldığı söylenen iki sütun başı

bulunmaktadır ki bunlar ezan taşı olarak adlandırılmış ve ezan okunmak üzere kendilerinden faydalanılmıştır.

Cuma camii bugün köyden uzak tamamen kendi başına sadece tarihi mir mirasın hatırası olarak durmaktadır.

3-TURHASAN BEY TÜRBEŞİ

Önceliri Kızılcahamam'a bağılı iken günümüzde Kazan sınırları içerisinde kalan Tekke/Verimli köyünde bulunmaktadır. Eski kayıtlarda köyün adının Akçakavak olduğı da söylenmektedir. Tekke köyü, Kızılcahamam'a otuz beş kilometre uzaklıktadır.

Kırım savaşında meşhur olan Horasanlı Duman Ağa'nın oğlu Durasan/Turasan Şah, Bey unvanı ile Ankara yöresine yerleşmek istemiş ve o dönemde küçük bir yerleşim merkezi olan Akçakavak köyünü mesken edinmiştir. Sonrada çevre köyler de kendi etrafına birleşmişlerdir. Bu köy, Turasan Beyin kendisinin kurduğı zaviyeden dolayı sonradan Tekke köy adını almıştır.

Turasan Bey'in yaşadığı yerler ile ilgili şu ifadeler bulunmaktadır: “ Horasanlı Duman ağa'nın oğlu Turasan Şah, “Bey” unvanı ile Ankara yöresine yerleşmek istediğinde; ormanın sıklığı, kar suyunun soğukluğu ve bolluğı, havasının temizliğı nedeniyle, nüfusu on haneyi geçmeyen ve o zamanki adıyla Akçakavak köyünü kendisine yurt edinmiş ve bundan sonra köyün adı “Beyköy” olarak anılmaya başlanmıştır”.⁹⁷

⁹⁷Bkz. Çınar, s. 45.

Vakıf kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla, Turasan Bey'in bu bölgeyi, Yıldırım Beyazıt, hatta I. Murat zamanında mülk edindiği ve sonra da vakfettiği anlaşılmaktadır.

Turasan Bey'e ait en eski bilgiler, tarihi geçmişi 1423 yıllarına uzanan bir vakfiyede bulunmaktadır. Vakfiyenin ilk şeklini Turasan Bey hazırlatmıştır. Bu vakfiye, Turasan Bey'in kız kardeşinin oğlu Hızır Bali, diğer adıyla Turasan Bey'in yeğeni olmasından dolayı Yeğen Bey adına kaydedilmiştir. Nitekim Vakfiyede bu husus şu şekilde ifade edilmektedir: “ Adı geçen vakıf, vakfin nezaret ve tevliyetini (mütevelli tayini) sağ olduğu müddetçe, kendi nefesine şart eylemiştir. Kendisinden sonra öz kız kardeşinin oğlu Emir ve Yeğen Bey adıyla meşhur olan Hızır Bali'ye ait olacaktır.”⁹⁸

Tekke köyünde bulunan türbenin kapı girişinin üzerinde bir kitabe bulunmakta ve üzerinde “Turasan Şah bin Duman Ağa” yazılmaktadır. Bu kitabeden anlaşıldığı kadarıyla, Turasan Bey, 1421 yılı Ağustos ayında ölmüştür. Gerek vakfiye ve gerekse de türbe üzerindeki kitabeden Turasan Şah bin Duman Ağa'nın XIV. Yüzyılın ikinci yarısı ile XV. Yüzyılın ilk çeyreğinde Ankara ve Yabanabat bölgesinde yaşamış olduğu tahmin edilmektedir.

Turasan Bey'in türbesi köyün giriş kısmındaki mezarlıkta bulunmaktadır. Dışardan (6x8) dikdörtgen, içerden ise, sekiz köşelidir. Türbede İslam öncesi ve Selçuklular dönemine ait çeşitli ölçülerde taşlar kullanılmıştır. Bu taşların bazısında çift başlı Selçuklu kartalı resimlerinin bulunması oldukça ilgi çekicidir. Bazı taşlarda Hıristiyanlığa ait bazı semboller bulunurken bazılarının üzerinde kılıç motifleri bulunmaktadır.

⁹⁸ Bkz Çınar, s.44.

Türbenin kapısının sağ tarafında tuğlalarla yazılmış “Allah” lafzı bulunmasına rağmen sol tarafta yazılı olduğu sanılan “Muhammed” lafzının yeri boş durmaktadır. Türbenin çatısı kurşun kaplama olup, Selçuklu mimarisi özelliklerini taşımaktadır.

Turasan Bey türbesinin içerisinde üç mezar bulunmaktadır. En başta Turasan Bey’in mezarı, onun yanındaki de kız kardeşi Gireği Hatun olduğu sanılmaktadır. Bunun yanında da bu hanımın çocuğu olduğu sanılan küçük bir mezar bulunmaktadır.

Turasan Bey’in türbesi mermer kaplı olup, türbenin giriş kapısı, hırsızlık, yangın gibi dış tehditlere karşı kilitli tutulmaktadır.

4-BABA KIBEL TÜRBESİ (KIBEL BABA)

Çeştepe köyüne bir kilometre uzaklıktaki Yukarı Çeştepe köyünde bulunmaktadır. Baba Kibel, Tekke/Verimli köyündeki Turasan Şah bin Duman Ağa’nın çağdaşı olduğu sanılmaktadır. O, bir tür yol güzergahı olan yörede yolcuların konaklaması için bir zaviye yaptırmıştır. Vakıf kayıtlarında burada Seyyid Osman Dede’nin ve kardeşlerinin zaviyedar olduğu, sonradan bu görevin onlardan alınarak Hüseyin oğlu Halil ve İbrahim oğlu Hüseyin’e verildiği belirtilmektedir.⁹⁹

Baba Kibel’in mezarı, eskiden Kervansaray olarak bilinen köy meydanındaki harabenin kenarında bulunmaktadır. Çeşitli kereler tahrip edilen bu mezar türbe vasfını kaybetmiştir. Mezar taşı, mezarın yanındaki binanın duvarına yapı unsuru olarak kullanılmıştır.¹⁰⁰

⁹⁹ Bkz Durmuş, s. 55.

¹⁰⁰ Bkz. Erdem, s. 108.

5-MEHMET DEDE TÜRRESİ

Mehmet Dede hakkında hiçbir yazılı bilgi ve belge bulunmamaktadır. Ancak yakın çevrede manevi yönden büyük zatlardan olduğuna inanılmakta ve Çeştepe köyünün kurucularından olduğu kabul edilmektedir. Halen onun soyundan geldiği kabul edilen ve “Dedeler Sülalesi” olarak bilinen kimseler bulunmaktadır. Köyün orta yerinde kalıntıları bulunan harabelerin, o sülaleye ait olduğu ve köyün ilk yerleşim yerinin de buralar olduğu söylenmektedir.

Mehmet Dede'nin kabri, Çeştepe köyü mezarlığının orta ve en yüksek yerinde bulunmaktadır. Burası Kızılcahamam'a yaklaşık yirmi kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. Köyün ilk kurucularından olduğu sanılmaktadır. Bu haliyle Anadolu'ya gelen Horasan erenleri geleneğine uygunluk arz etmektedir.

Mehmet Dede'nin türbesi taş duvardan yapılmış olup, çatısı kiremitle kaplanmış ve üzerinde bir alem bulunmaktadır. Türbenin içerisinde bir sanduka ve kendisine ait olduğu söylenen bir ucunda demir, diğer ucunda bakır bir alem olun bir asa bulunmaktadır.

6-YUNUS DEDE TÜRRESİ

Kızılcahamam'a yaklaşık beş kilometre uzaklıkta, Bolu yolu üzerinde bulunmaktadır.¹⁰¹ Şeyh Ali Semerkandi'nin talebesi ve müritlerinden olduğu söylenmektedir. Yörede anlatılan hikayeye göre Şeyh, bütün talebelerine bir görev yeri bulur. Ancak sıra Yunus'a geldiğinde, herhangi bir yer kalmaz. Çok sevdiği Yunus'un üzüldüğünü gören Şeyh, ona bir bohça hediye eder. Bu duruma çok sevinen Yunus bohçayı alarak doğrudan kendi köyü olan Kızılcaören yaylasına

¹⁰¹ Bkz Fotoğraf8 ve Fotoğraf9

geldiğinde onu açar. O sıradan bohçadan fırlayarak çıkan bir bıçak karşısındaki meşe ağacına saplanır. Yunus o köyde kalmaya karar verir ve öldüğü zaman bıçağın saplandığı meşe ağacının dibine gömülür.

Bölge insanları arasında yaygın olan rivayetlere göre; Şeyh Ali Semerkandi'yi ziyaret etmek isteyenler önce buraya gelerek Yunus Dede'nin türbesini ziyaret ederler, sonra da Bardakçılar köyünde bulunan türbeye giderler.

Yunus Dede'nin mezarı 1990 yılına kadar açık mezar şeklinde iken, 1990 yılında türbe şekline getirilmiştir.

7-DURALİ DEDE TÜRBEŞİ

Durali Dede türbesi, Kızılcahamam'a yirmi iki, Yıldırım Ören köyüne üç kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. Bir oda büyüklüğündeki türbenin üzeri önceden ahşap kaplı iken, 2004 yılında köylüler tarafından restore edilmiştir.

Durali Dede'nin kim olduğu, ne zaman yaşadığı konusunda sağlıklı bir bilgi bulunmamasına rağmen halk inanışları açısından oldukça etkili bir mekan olarak kabul edilmektedir. Özellikle çocukla ilgili sorunları olanlar tarafından ziyaret edilmektedir.

8-SAVCI DEDE (SAVCI BEY) TÜRBEŞİ

Ne zaman yaşadığı bilinmemekle beraber, köyün ilk kurulduğu yıllar olan 1197-1198 yıllarında Anadolu'ya gelen Horasanlı derviş gazilerden olduğu tahmin edilmektedir.

Kazayı, belayı savuşturduğu, keramet ehli olduğu, uğurlayıcı, gönderici, savunucu Dede olarak bilinen bu muhterem zat, zamanla Savcı Dede olarak meşhur olmuştur.

Savcı Dede, Kınık köyü mezarlığında sade bir mezarda metfun bulunmaktadır.

Kınık köyü sakinleri, toplu olarak yapacakları bütün dualarda öncelikle onun kabrini ziyaret ederek işe başlarlar. Ayrıca askerlik görevini yapacak gençler, öncelikle Savcı Dede'nin kabrini ziyaret eder ve sonra bu kutsal görevin yolculuğuna çıkarlar.¹⁰²

Kızılcahamam ve Çamlıdere bölgesinde, yukarıda isimleri geçen türbe ve ziyaret yerleri dışında, bölge halkının ziyaret ettiği diğer bazı türbeler şunlardır:

1. Kızılcahamam Örencik köyünde türbesi bulunan Dikmen Dede .
2. Kızılcahamam Otacı köyünde türbesi bulunan Şeyh Abdurrahman.¹⁰³
3. Çamlıdere Yediören köyünde türbesi bulunan İncik Baba.
4. Çamlıdere Osmansin köyünde türbesi bulunan Kaygusuz Baba.
5. Çamlıdere Dağkuzören köyünde türbesi bulunan Mahya Baba.

¹⁰² Selim Şenol, Ankara-Kızılcahamam-Pazar, Kınık Köyü ve Hacı Ahmet Hilmi Ankaravi, Kınık Köyü Güzelleştirme Derneği Yayını, Baskı Yeri ve Yılı yok, s. 16.

¹⁰³ Bkz Fotoğraf1 ve Fotoğraf2

II.BÖLÜM

KIZILCAHAMAM- ÇAMLIDERE YÖRESİNDEKİ HALK İNANÇLARI

Kızılcahamam-Çamlidere yöresi, İslami değerlere sahip olmakla birlikte İslam öncesi gelenek ve göreneklerinden, İslamiyet'e aykırı olmayan bazı davranışları günümüzde de halen devam ettirmektedir. Özellikle İslam'a hizmet etmiş yöre büyüklerinin mezarlarını türbe haline getirip buraları ziyarette bulunmak bilinen en yaygın halk inanışlarıdır. Fakat bununla birlikte uyguladıkları pek çok çeşitli halk inanışları mevcuttur.

A-ZİYARET YERLERİ İLİ İLGİLİ HALK İNANÇLARI

Yörede bulunan pek çok ziyaret yerinin, bazıları gerçek bazıları da gerçek olma ihtimali olan hikayeleri vardır. Halkın bu ziyaret yerlerini gidip görmek istemelerinde bu hikayelerin de etkisi çoktur.

1-KIRMIZI EBE'NİN AYRAN KERAMETİ

Anadolu'nun Türkleştirildiği dönemlerde yöreye gelen Selçuklu ordusuna sıcak bir yaz gününde bir helke/bakraç ayranın ikram edilmesi olayıdır. Kırmızı Ebe adında Bacıyan-ı Rum mensubu bir Türk kadını milli ve manevi duygularının tesiriyle ordu mensuplarına elinde var olan bir miktar ayranı ikram etmek ister. Ancak çok sınırlı olan bu ayran bir keramet sonucu bütün askerlere yeter. Askerlerin yanlarındaki su kaplarını da dolduran Kırmızı Ebe, onlara Ana dolu ifadeleriyle bu yurdun adının belirlenmesini sağlamıştır.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Gökhan Tok'un http://www.biltek.tubitak.gov.tr/merak_ettikleriniz adresindeki yazısına göre Anadolu sözü Yunanlıların verdiği bir isim. Yunancada "ana" sözü yukarı anlamına geliyor. Buradan yola çıkarak "anatelein" Güneş'in yukarı kalktığı yer, yani Güneş'in doğduğu ülke demektir.

Kırmızı Ebe türbesini ziyarete gelenler, Gelin kayası ve ayranın konduğu taş oluğu da birlikte ziyaret ederler. Ziyaret esnasında dilek tutarlar, yanındaki küçük ağaçlara çaput bağlarlar.

Bölgede yaygın olan söylemlere göre; yörenin meşhur ismi Oruç Gazi ibadetle meşgul olurken, yakında bulunan Yukarı Karaören köyünden gelen düğün kafilesi, dini değerlere saygısızlık eder, onun ibadetteki huşuunu bozacak davranışlarda bulunur. Oruç Gazi onları uyarmasına rağmen davranışlarını düzeltmeyen ve taşkınlıkların devam ettiren düğün kafilesine Oruç Gazi: “Allah gelininizi, davulunuzla birlikte hepinizi taş etsin” bedduasında bulunur. Bunun üzerine kafile toptan taşlaşır. Bir başka anlatıma göre de; Oruç Gazi gelin kafilesinden su ister. Onlar da buna olumsuz cevap verirler. Bunun üzerine Gazi beddua etmiş ve mevcut taşlaşma meydana gelmiştir.¹⁰⁵

Bütün bunlardan dolayı yörede gelin kayasıyla ilgili olarak; bazı insanların davul çalmaktan ve nefsin isteklerine uymaktan dolayı günaha girdikleri için Allah tarafından taşlaştırıldıklarına inanılır. Bu nedenle düğünlerde davul çalmak yasaklanmıştır. Hatta bu inanış yakın çevredeki köylülerce de paylaşılmış ve düğünlerde davul çalmanın haram olduğu kanaati yaygınlaşmıştır. Aynı şekilde düğünlerde davul çaldırıanların da felç oldukları, sakat kaldıkları yönünde çevre yaygın ve etkili bir halk inancı bulunmaktadır.

¹⁰⁵ Mustafa Erdem, “Kızılcahamam ve Çamlıdere’de Halk İnanışları ve Dini Hayat”, Tarihte ve Günümüzde Kızılcahamam-Çamlıdere Yöresi, Ankara 1997, s. 108.

2-DELİKLİ TAŞ

Şeyh Ali Semerkandi Türbesinin girişinde bulunan bu taş, insanların günahlarını ölçen bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu taşın deliğinden geçebilenlerin günahlarının az veya günahsız olduğuna, geçemeyenlerin ise günahkar olduklarına inanılmaktadır. Çoğunlukla kadınların ilgi ve itibar gösterdiği bu uygulamalarda bazı hoş olmayan tavırların da sergilenmesi üzerine, 1963-1965’li yıllarda Çamlıdere Müftüsü bu taşı kırdırmıştır.¹⁰⁶

3-SAÇ AYAĞI

Horasan’dan atıldığı kabul edilen bu saç ayağının, düştüğü yerde ayağının birisinin kırıldığına inanılmaktadır. Şeyh Ali Semerkandi’nin bu yöreye yerleşmesinin işaretlerinden biri olarak kabul edilen bu saç ayağı, halen Çamlıdere girişindeki camide koruma altına alınmakta ve yakın geçmişe kadar delikli taşa olduğu gibi yakın zamana kadar bir günah ölçütü olarak kullanılmaktadır.¹⁰⁷

4-ÇEKİRGE/SIĞIRCIK SUYU

Bu halk inancının kaynağı olarak Şeyh Ali Semerkandi gösterilmektedir. Bu nedenle Çamlıdere yöresi Halk inanışları arasında sayılmak durumundadır. Ayrıca yöredeki halk inanışlarına göre, Çamlıdere’de yaşayanlar Şeyh Ali Semerkandi’nin manevi evladı sayıldıkları için bu su, adı geçen yöre ile ilişkilendirilmektedir. Zira bu suyun istenilen katkıyı sağlayabilmesi için mutlaka Çamlıdereli birisinin eliyle verilmesi gerektiğine inanılmaktadır.

¹⁰⁶ Bkz. Erdem, s. 105.

¹⁰⁷ Bkz. Erdem, s. 106

Birbirleriyle bezen çelişen bazen de biri diğerini tamamlayan farklı söylemlere göre; bugün suyun bulunduğu Eskipazar ilçesi Örenşar köyünde, Şeyh Ali Semerkandi çobanlık yapmaktadır. Öğle namazını kılmak istediğinde abdest tazelemek için su arar fakat bulamaz. Sonra elindeki asasını yere vurarak su suyun çıkması ister. Fakat çok bol miktarda çıkan su çevreye zarar vermeye başlar. Çevredeki tarım alanlarına zarar vermeye başladığında, köylülerin şikayetleri üzerine Şeyh Ali Semerkandi suyun akmasını ve çıktığı yerde kalmasını söyler ve öyle olur.

Yöredeki halk inanışına göre, Şeyh Ali Semerkandi'nin bir kerameti sonucu çıkan bu suyun çıktığı ve ulaştığı yerlerde baş ve karınları beyaz sığırcık kuşları görülmeye başlar. Bu kuşlar, suyun gittiği yörelerde, özellikle çekirgeler başta olmak üzere bütün tarım ürünlerine zararlı haşaratı tüketirler. Halk arasında yaygın olan söylentilere göre, Osmanlı Padişahı Bursa yöresindeki tarım ürünlerine zarar veren çekirge felaketinden bu su ile kurtulmuş ve bundan dolayı Şeyh Ali Semerkandi'ye isteklerinin yerine getirildiğini bildiren bir ferman vermiştir.

Günümüzde bile yöre halkı bu suyu ihtiyaç halinde kullanmakta ve isteyen yerlere de bu sudan göndermektedir.

Çamlıdere yöresindeki halk inanışlarına göre; sığırcık suyunu herkes her istediği yere götürmemektedir. Zira izinsiz götürülen suların da herhangi bir yarar sağlamamaktadır. Dolayısıyla bu suya ihtiyaç duyan yöre insanlarından bir temsilci, Çamlıdere'ye gelerek ora sakinlerinden birini almak suretiyle suyun bulunduğu yere gitmelidir. Hatta, Çamlıdere'nin Yağlar mahallesi sakinleri sağlığında Şeyh Ali Semerkandi'yi üzdüğü ve darılttığı için şu almaya gidecek kişinin bunlardan olmamasına dikkat etmelidir.

Su almaya gitmek için önce Şeyh Ali Semerkandi'nin türbesi ziyaret edilmeli, sonra da suyun çıktığı yere gidilmelidir. Burada kurban kesilmeli ve yöre halkından fakirlere dağıtılmalıdır.

Suyun başında Yasin suresi okunmalı ve yanlarında getirdikleri şişe veya benzeri kaba su alınmalıdır.

Sığırcık suyu, istenilen yöreye getirildikten sonra, köy imamı Yasin suresini okumalı ve suyu caminin uygun bir yerine koymalıdır. İşte böylece bu su bereketiyle ortaya çıkan baş ve karınları beyaz sığırcık kuşlarının, başta çekirgeler olmak üzere, tarım ürünlerine zarar veren zararlıları tükettiğine inanılmaktadır.¹⁰⁸

5-MEHMET DEDE İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARI

Bu türbe genellikle “frenği” başta olmak üzere çeşitli hastalıklara müptela olanlar tarafından ziyaret edilmektedir. Mehmet Dede türbesinin ziyaret adabı ile ilgili şöyle bir öykü anlatılmaktadır:

Hasta yakınları içi su dolu bir kaba, bu bölgede bulunan türbelerin isimlerinin yazılı olduğu şiş veya bıçakları koyar. Bu isimlerden hangisinin yazılı olduğu şiş veya bıçak pas tutar ise, hastanın şifasının o türbede olduğuna inanılır ve orası ziyaret edilir. Türbeye gelindiğinde bir horoz kesilerek eti, türbe ile ilgilenenlere verilir.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Bkz. Erdem, s. 106.

¹⁰⁹ Bkz. Erdem, s. 108. Bazı söylemlerde bu türbeleri ziyarete gelenlerin horoz kurban ettikleri yönünde ifadeler bulunmakla birlikte, İslam inanış esasları bakımından bunun doğru olmadığı bilinmektedir.

6-DURALİ DEDE İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARI

Durali Dede türbesine özellikle çocuklarla ilgili sorunları olanlar ziyarete gelmektedir. Çocuğu doğduktan sonra yaşamayan veya erken yaşlarda ölen kadınların, bir çare aramak amacıyla, sıklıkla uğrak yeri haline gelmiştir.

Türbe yakınlarında 1965 yılına kadar, bölgede “mahya” olarak tabir edilen yöresel bir Pazar kurulmuş. Çocukları ile ilgili sorunları olan aileler, bir gün önceden gelerek burada kalırlar.

Türbe ile ilgili inanışlar çerçevesinde; mağdur olan kadınlar, daha önceden “el almış” bir kadın tarafından türbenin etrafında gezdirilirler. Çocuğu yaşamayan kadının koluna bir poşu bağlanır. Türbenin etrafında üç defa döndürülür. Her tur sonunda görevli kadın tarafından dua ettirilir. Küçük bir tahta tokmak ile (tokaç) kadının sırtına hafifçe vurulur. İşlem bittikten sonra ziyarete gelen kadın bir kurban adar ve bunu istediği yerde keser.

Halk arasındaki yaygın olan inanişe göre, bundan sonra ziyarete gelen kadınların çocukları ölmemektedir. Hatta yörede “Durali” adının bu nedenle yaygın olduğu söylenmektedir.

B-ÇOCUKLA İLGİLİ HALK İNANÇLARI

1-DOĞUM ÖNCESİ

Evlilikten maksat neslin devamı ve çocuk beklentisidir. Türk kültüründeki “ocağın” devamı çocuk ile mümkün olmaktadır. Ayrıca çocuk erkek ve kadın için saygınlık ve itibar aracı olmaktadır. Ancak çocuğun olmamasından birince derecede kadın sorumlu tutulur ve suçlanır. Bütün tepkiler onun üzerinde yoğunlaşır. Evliliğin ilk günlerinden itibaren başta ebeveynler olmak üzere, iyi/kötü niyetli yakın

çevredeki herkes çocuk beklentisini çeşitli yoklama sorularıyla yakından takip eder. Bu durum yeni evliler üzerinde ciddi sayılabilecek bir psikolojik baskı oluşturur. Beklenen sürede çocuk olmaması halinde sosyal baskıların da etkisiyle aile çeşitli yollarla çocuk arama telaşına başlar. Şüphesiz bu konuda ilk yapılan iş hastanelere müracaat olmaktadır. Tedavinin uzun süreli olması veya çocuk ihtimalinin zayıf veya olmaması halinde diğer yöntem arayışları başlamaktadır. Bunun için tecrübeli olduğu kabul edilen kimselerin görüşlerine başvurulur ve önerilen yöntemler aynen uygulanmaya başlar.

Yörede çocuk edinmek için hastane dışında etkili olduğuna inanılan yerlerin başında saygın din adamları “hocalar” gelmektedir. Bunların okumaları karşılığında Allah’ın mağdurlara bir çocuk vereceğine inanılır. Ancak hayatta olanlardan olumlu bir sonuç elde edilememesi durumunda türbe ve yatırlar devreye sokulmaktadır. Burada dualar edilir, kurbanlar kesilir, fakirlere ve türbedara maddi yardımda bulunulur.¹¹⁰

a-Hamilelik

Yörede hamile kadınlara büyük bir ilgi bulunmaktadır. Onlar her türlü saygı ve öncelik haklarına sahiptirler. Halk arasında hamile kavramının karşılığında yaygın olarak “yükü” ifadesi kullanılmaktadır.

Hamile kadın çocuğunun güzel olması için temiz suya bakmalı, ayva gibi meyveler yemelidir. Deve, tavşan gibi hayvanlara bakarsa çocuğunun dudağı onlarınkine benzer şekilde yırtık olur.¹¹¹

¹¹⁰ Geniş bilgi için Bkz. Eroğlu, s.99-101.

¹¹¹ Krş. Eroğlu, s. 106-107.

Hamile kadınlar her türlü düşük ihtimaline karşı duyarlı olmak ve ağır işlerden, aşırı üzüntüden ve ani hareketlerden uzak durmak zorundadırlar.

b-Bıçak Atma

Çocuk doğuran kadının çocuklarının sık sık ölmesi veya düşük yapması durumunda bazı yöresel inanış ve uygulamalar dikkati çekmektedir. Çocuk sahibi olmak isteyen kadın hamile kaldığı günlerde karnındaki çocuğu adak olarak adar. Çocuk doğduğu zaman adağını yerine getirmek için “bıçak atma” inancı gerçekleştirilir. Buna göre; içi su dolu bir kaba, her biri bir türbeyi simgeleyen üç bıçak atılır. Bu bıçaklar Kürt köy, Taşlı Şıhlar köyündeki Oruç Gazi ve Çamlıdere’deki Şeyh Ali Semerkandi türbelerini temsil ederler. Suya konulan bıçaklardan hangisi küflendi ise, adak yerine getirilmek üzere o türbelere gidilir. Burada dualar edilir, kurban olarak getirilen horoz kesilir ve türbe ile ilgilenenlere verilir.

c-Aşerme

Kısaca aşerme şeklinde ifade edilen bu kavram “aş yeme” anlamına gelmekte olup, hamile kadınların bazı yiyeceklerden tiksinnmeleri karşılığında kullanılmaktadır. Buna mukabil, hamile kadının umduğunu bulması, isteğine kavuşması gibi anlamları içeren “aşa erme” sözünden bu şekle dönüştüğü de söylenmektedir. Türk dünyasında ortak inanış öğelerinden biridir. Günümüzde anlam kayması yaşayan bu kavram, hamile kadınların her hangi bir yiyeceği ısrarla istemesi şeklinde bilinmektedir. Bu durumda olan kadınların istediği yiyecekler, halk arasında, mevsim ve iklim açısından makul olmasa bile mutlaka temin edilmesi

gereken olarak kabul görmektedir. Bunun temin edilememesinin doğacak çocuğa zarar vereceğinden endişe edilmektedir.¹¹²

2-DOĞUM VE SONRASI

Anadolu'da doğumla ilgili birçok inanış ve uygulamalara rastlamak mümkündür. Doğum olacak evde çocuğun gelişini kolaylaştırmak için kilitli kapı, pencere, sandık gibi yerler açılır. Daha önceden kolay Doğay doğum yapmış kadınlar, doğum yapacak kadının sırtını sıvazlar. Kuşlara yem verilir. “Tanrı düğümlediği düğümü çözer” gibi sözler söylenir. Bunlara ilave olarak kötü ruhları korkutup kaçırmak için dışarıda silah atılır.¹¹³

Doğum esnasında hamile kadın kutsal olarak kabul edilen özel bir odaya alınır. Buraya doğum yapacak kimsenin birinci derece yakın akrabaları dışında kimse kabul edilmez. Doğum o yörede ebe olarak tanınan tecrübeli ve yaşlı kadınlar tarafından gerçekleştirilir. Köylerdeki ebe kadınlar bu işi yaparken doğan çocuk üzerinde kısmi bir vesayet hakkına sahip bulunurlar. Her türlü tedavi önerilerini ve çocukla ilgili tavsiyelerini yaparlar, nasihatte bulunurlar ve çocuğa göbek adını verirler. Çocuğun ağzına tatlı yiyeceklerden sürülür.

Çocuk doğduğu zaman tuzlanır, göbeği kesilir, kesilen parça, çocuk kız ise, evine bağlı olması için avluya, oğlan ise, okuması, din adamı ve dindar olması için okul veya cami avlusuna konmalıdır. Doğum sonrası meydana gelen ete benzer atık

¹¹² Bkz. Eroğlu, s. 104-107; Bkz. Şerife Sertel, Kızılcahamam Yöresi Halk İnançları: Yakakaya Köyü Örneği, A. Ü. İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, 2008, s,9-10. Türk halk inanışlarında aşerme hakkında geniş bilgi için bkz. Yaşar Kalafat, s. 207-209

¹¹³ Bkz. Eroğlu, s. 108-109

(etene) bir yere gömülmeli ve köpek yemesine engel olmalıdır. Bunu köpeğin yemesi halinde çocuğun aptal olacağına inanılmaktadır.

Eğer çocukta sarılık veya ihtimali var ise, çocuğun yüzüne sarı bez örtülür. Bunun sarılık hastalığını önleyeceğine inanılır. Çocuğun üzerine beyaz yemeni örtülmesi ise, çocuğun gelecekte ak günler görmesi, mutlu olması anlamına gelmektedir.

Çocuğun nazar, haset, kıskançlık gibi her türlü kötülüklerden korunması için hoca olarak bilinenler tarafından yazılan ve genellikle mavi bir beze sarılan muska çocuğun omuz başına takılır.¹¹⁴

Kadın başarılı bir doğum yaptıığında, kendisinin ve bebeğinin sağlık durumunun iyi olduğu zamanda bile, Türk halk inanışlarına göre hem çocuk hem de annesi, loğusalar ve onların çocuklarına musallat olan “alkarısı”nın tehlikesi ve tehdidi altında bulunmaktadır. Gerekli tedbirler alınmazsa, çoğunlukla çirkin olarak tasavvur edilen bu varlığın loğusa kadın ve çocuğunu öldüreceğine inanılır. Bundan dolayı kırk gün loğusa kadın yalnız bırakılmaz, gece gündüz odasında lamba yakılır, odasına Kur’an, ayna, makas, soğan, sarımsak ve üzerine iğne batırılmış erkek ceketi konulur. Loğusanın başına ve çocuğun beşiğine al kurdele bağlanır, hoca veya ocaklıya okutulur. Alkarısını korkutmak ve kaçırmak için silah atılır.¹¹⁵ Yörede buna bazen “al basması” da denir.¹¹⁶

¹¹⁴ Kaynak kişi Hanife Aslan, Çeştepe Köyü, Yaş 83

¹¹⁵ Bkz. Eroğlu, s. 112-113.

¹¹⁶ Bkz. Ersoy, s. 16.

a-Çocuğa Ad Verme

Çocuğa isim verme doğum sonrası en önemli olaylardan birisidir. Bu işlem genellikle dini bir nitelik arz eder. Ataerkil aile yapısının özellikleri ve büyük aile örneği dolayısıyla çocukların isimleri konusunda, ana ve babalardan çok büyüklerin etkili olduğu görülmektedir. Aile büyükleri veya anne-baba tarafından tespit edilen isim ad koyma amacıyla çağırılan dini önderler veya ailenin ileri gelenlerinden birisi tarafından çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet getirildikten sonra çocuğa ad verilir. Çocuğa verilen ad üç kere tekrar edildikten sonra hayırlı/uğurlu olması temennisinde bulunulur.

Kızılcahamam-Çamlıdere yöresinde dini içerikli veya din büyüklerinin isimleri ön plana çıkmaktadır. Erkeklerde Mehmet, Ahmet, Mustafa, Ali, Hasan, Hüseyin, Bekir, Osman gibi tek veya Mehmet Ali, Ali Osman, Ali Rıza, Seyit Ali gibi çift isimler yoğunluk teşkil etmektedir. Kadınlarda ise; Fatma, Ayşe, Hatice gibi İslam tarihinin örnek şahsiyetlerinin veya Zekiye, Aliye, Alime, Nuriye gibi erkek isimlerinin kadın formatları dikkati çekmektedir. İsimlerde ebeveyn isimleri ile birlikte geleneksel değerlerde ön plana çıkmaktadır.

Yöredeki halk inanışlarından kaynaklanan sebeplerle; çocuklara Durali, Durmuş, Dursun, Yaşar, Satılmış, Döndü, Yeter gibi adlar verilmektedir. Yöre sakinlerinden bazıları çocukları olmaması halinde gittikleri türbedeki zatın adını vermektedir. Ayrıca erkek çocuğunun yörede arzu edilmesi veya doğum sonrası ölmesi nedeniyle onların yaşaması amacını belirleyen isimler verilmektedir. Döndü ve yeter gibi kız isimleri, erkek çocuğu olmayanların çok sayıda kızlarının olmasından sonraki arzularını belirlemektedir.

Kızılcahamam-Çamlıdere yöresinde çocuk adlarından bazıları onların doğumuna tesadüf eden kutsal gün ve gecelerle alakalı olarak konmaktadır. Buna bağlı olarak erkeklere Ramazan, Kadir, Recep, Şaban, Mevlüt, Bayram, gibi adlar verilirken, kadınlar Cuma, Arife, Kadiriye gibi isimler almaktadır.¹¹⁷

b-Çoban Ekmeği

Sütü kesilen kadın, sütünün devamı için bir gün sabahtan kalkarak bir çobana ekmek verir. Çoban onu akşama kadar yanında taşır ve akşam aynı kadına tekrar verir ise ve kadın onu yer ise, sütünün çoğalacağına inanmaktadır.

c-Umma

Emzikli bir kadın gördüğü şeylerden, canı istediği halde bir miktar yemez ise, göğüslerinin şişeceğine inanılır. Bu durumda emzikli kadın “sütüm çeker” diyerek avuç içini yalar. Böylece umma olup sütünün çekilmesinden kurtulmuş olur.¹¹⁸

d-Kırklama/Yaşlılık

Çocuk doğduktan sonra anne yaklaşık kırk gün boyunca çok zaruri olmadıkça dışarı çıkmaz ve kendisiyle aynı tarihlerde doğum yapan diğer kadınlarla görüşmez. Çocuk kırkını çıkarmadan, çocuğun annesi ile bir başka çocuk annesi ile karşılaşır, çocuğunun öleceği, zayıf kalacağı veya hastalanacağı endişesine taşımaktadır.

Kırk basmaması için anne ve çocuğu yalnız bırakılmaz. Eve taze et, sıcak ekmek, un, tuz, ekşi, acı, pişmemiş şeyler, basma kumaş sokulmaz. Aynı şekilde, loğusa evinden kömür, sirke, sarımsak, soğan, kül, ateş dışarı çıkarılmaz.¹¹⁹

¹¹⁷ Geniş bilgi için Bkz. Arık, s. 115-6.

¹¹⁸ Bkz. Bkz. Ömer Ersoy, Kızılcahamam Yöresi Türk Halk İnanışları Üzerine Bir Araştırma (Salın Örneği), Basılmamış Mezuniyet Tezi, Ankara 2008, s. 16.

Doğum sonrasında çocuk erkek ise 35, kız ise 40 gün olunca, çocuk kız ise kız, erkek ise erkeklerden beş-altı yaşlarında bir çocuk eve getirilir. Bu çocuk elindeki bir kaşık ile, bir kaptan diğer boş bir kaba kırk kaşık su aktarır. Kırk çıkarılacak çocuğun annesi, köy/mahallenin çeşmesine gider ve arkasına bakmadan getirdiği suyu bu kırk kaşıklık suyu katar. Isıtılan bu su ile çocuğunu yıkar. Artan su ile de kendisinin ve çocuğun elbiselerini yıkar. Böylece çocuğun kötülüklerden korunacağına inanılır.

e-Diş Bulguru

Çocuğun dişini ilk gören, sevinç ve müjdeyi bir arada yaşamak amacıyla çocuğa bir hediye alır. Diş çıktıktan sonra komşu ve akrabalar davet edilir. Nohut, fındık, fıstık, kuru üzüm ve bulgur haşlanır. Bu karışım tabaklarda börek, çörek gibi diğer yiyeceklerle misafirlere ikram edilir. Bu adette çocuğun yanına ayna, iğne, makas, kalem gibi şeyler konur. Çocuk bu nesnelere hangisini alırsa, o aletin simge olduğu mesleğe yöneleceğine inanılır.¹²⁰

f-Tırnak Kesme

Çocuk doğduktan sonra, tırnaklarıyla kendisine zarar verinceye kadar, genellikle tırnakları kesilmez. Çocuğun tırnaklarının erken kesilmesi sonradan onun hırsız olacağına işaret anlamı taşır. Çocuk bir miktar büyüdükten sonra, babasının cebinden para aldırılır ve tırnakları böylece kesilir.

¹¹⁹ Bkz. Ersoy, s. 15.

¹²⁰ Bkz. Ersoy, s. 16.

g-Adak Kesme

Yürüme çağına gelen bir çocuğun iki ayağına bir ip bağlanır. Cuma günü camiden çıkan ilk kişiye bu ip kestirilir. İpi kesen kimse, çocuğu cami etrafında dolaştırır. Şayet çocuk kız ise, güzel yürüyen bir kız veya geline bu ip kestirilir. Böylece çocuğun daha iyi/güzel yürüyeceğine, yürümesine engel olan şeylerin ortadan kalktığına inanılmaktadır. Ancak normal yürüyen çocuk yerde emeklese bu eve misafir geleceği şeklinde yorumlanır. Yerdeki bir çocuğun üzerinden başka bir şahsın geçmesi, çocuğun boyunun kısa kalmasına sebep olacağı inancıyla, o şahsın tekrar geri atlaması istenir.

h-Nazar Değmesi

Nazar kelimesi, köken itibariyle Arapça N.Z.R fiilinden türemiş olup, Türkçede bakmak anlamına gelmektedir. Bazı insanların gözlerindeki güç ve bakışlarındaki etkinlik nedeniyle, bir insana, bir hayvana veya her hangi bir eşyaya baktıkları zaman, canlılar üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, eşya üzerinde zarar verme, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamına gelmektedir. Bu türden bir zarar ile mağdur olan insan, hayvan ve eşya için halk arasında “nazar değdi” tabiri kullanılmaktadır.

Yöre insanları arasında kıskançlık ve haset gibi dini yönden ayıplanan özellikler de nazar sebebi olarak kabul edilmektedir. Çocuklar, güzel yaratılışlı insanlar, başarılı ve mutlu kimseler, sanat eserleri gibi ilgi ve takdir uyandıran varlıklar nazardan en çok etkilenenler olarak bilinmektedir.

Genel olarak kötü gözlü tabir edilen ve bakışlarıyla karşısındakine zarar veren insanların şerrinden kurtulmak için, başta çocuklar olmak üzere, elbiselerine, omuz başlarına, koltuk altlarına gök boncuk, karaağaç ve muska türü şeyler takılır.

Böylece çocuğun korunacağına inanılır. Bilenler nazar duasını¹²¹, bilmeyenler İhlas, Felak ve Nas surelerini okuyarak bu kötü durumdan kurtulmayı ümit ederler. Nazar duasını okuyan kimsenin esnemesi ise, okunana nazar değdiği delili olarak kabul edilir.

Halk arasında nazara karşı en etkili söylemin “maşallah” sözü olduğu söylenmektedir. Bu nedenle nazarı değmesi muhtemel kimselin bu zararından kurtulmanın yolu olarak onlardan maşallah demeleri beklenir. İnsan, (özellikle küçük çocuklar), hayvanlar ve eşya üzerine karşı taraftakilerin fark edeceği şekilde maşallah yazılı kolye ve plakalar asılır. Bu yazıların mavi bir zemin üzerine olması da etkinin daha fazla olacağı kanısını telkin eder.

Yörede nazar ile ilgili şöyle bir dörtlük söylenmektedir:

Nazar mısın? Hızır mısın?

Bu deryada gezer misin?

Şu çocuğa nazar değmiş,

İyi etmeye hazır mısın?

C-EVLİLİK İLE İLGİLİ İNANIŞLAR

Evlilik, Türk tarihinin en kutsal kurumu olan ailenin kurulmasında ilk adımı teşkil eder. Geleneksel Türk kültürünün en etkin olarak uygulandığı alanlardan biri hiç şüphesiz aile hayatı ve evlilikle ilgili hususlardır.

¹²¹ Şüphesiz inkar edenler Zikr'i (Kur'an'ı) duydukları zaman neredeyse seni gözleriyle devirecekler.

(Senin için) “ Hiç şüphe yok o bir delidir” diyorlar. Halbuki o (Kur'an), alemler için ancak bir öğüttür.” Kalem, 51-52.

Kızılcahamam-Çamlıdere bölgesinde her ebeveyn neslinin devam etmesi için çocuklarının iyi ve mutlu bir aile kurmasını, gelin veya damadın asil ailelerden olmasını tercih ederler.

Kızılcahamam-Çamlıdere yöresinde evlilik bekar kız ve oğlanın evliliği şeklinde, aile geleneğinin devamını sağlayacak bir nitelik arz eder. Bu konuda öncelik yakın akrabalar arasından eş seçimi yapılmakla birlikte, yakın çevre ve yöre dışına da taşmalar olabilmektedir. Ayrıca yörede, geleneksel Türk kültürüne uygun olarak, aile bütünlüğünün devamı, aile mallarının bölünmemesi, ölenin çocuklarının mağduriyet yaşamaması gibi sebeplerle, ölen kardeşlerin eşleri evdeki diğer bekar kardeşlerle (gelin bekar kayını ile) evlendirilmektedir. Burada eşler arasındaki yaş farkı dikkate alınmaz.¹²².

Yörede evlilikler son zamanlarda değişime uğramakla birlikte genel olarak görücü usulü ile olmaktadır. Kız kaçırma oldukça az rastlanılan ve olması halinde yadırganan/ayıplanan bir durumdur.

Türk kültüründe evlenme çeşitlerinden biri olan kız kaçırma, büyük ölçüde kızın kendi rızası ve evlenmeyi isteyen gencin isteği doğrultusunda gerçekleşmektedir.¹²³ Ancak önceleri meşru bir gelenek olan bu uygulama, halen bazı Türk boyları arasında fiili uygulama imkanı bulsa bile, Kızılcahamam-Çamlıdere yöresinde zamanla meşruiyetini kaybetmiş ve ayıplanır hale gelmiştir. Özellikle aile bireylerinin rızasına muhalefet gibi anlaşılan bu tür evliliklerin dışındaki uygulamalara “Allah’ın emriyle gitti” tabiri kullanılarak onay

¹²² Bkz. İsmail Hami Danişment, Türk Irkı Niçin Müslüman Oldu, İstanbul 1994, s. 83-84; Erdentuğ, s. 108-109

¹²³ Bkz. İnan, s. 166.

verilmektedir. Bu nedenle aile büyüklerinin rızası dikkate alınarak yapılan evlilikler yörede, “görücü usulü” olarak tasvip edilmektedir.

Çocukların gözü açılmadan, gurbete gitmeden, kızların şeref ve namusunu lekelememek, eve bir yardımcı getirmek, mümkün oldukça karşılıklı olarak dünürlerin maddi imkanlarından yararlanmak amacıyla, yörede çocuklar erken yaşlarda evlendirilmektedir.¹²⁴

Günümüzde oldukça değişmiş olmasına rağmen nişanlı bile olsalar, kız ile oğlan toplum arasında birlikte görülmeğe dikkat ederler. Nişanlılık dönemi ve düğün ile ilgili çok farklı uygulamalar bulunmaktadır.

Gelin ve damatta ilk aranılan şey asalet ve manevi değerler olmaktadır. Ancak güzellik/yakışıklılık ve maddi imkanlar da tercihler arasında etkili olmaktadır. Bazı çevreler iş konusunu da önemsemektedirler. Oğlanın yakışıklı ve yiğit olması işsizlik durumunda olumsuz cevap sebebi olabilir. Nitekim kız tarafı bunu “yiğit hoş, fakat çantası boş” olarak niteleyebilir.

1-KIZ İSTEME (DÜNÜRLÜK)

Yörede kız istemeye “dünür olma”, bu işte rehberlik eden veya arabuluculuk yapana “dünür başı”, nişanlanan kız ile oğlanın ailelerine de “dünür/dünürşü” denir.

Yöredeki baskın kültüre göre kız tarafının öncelikli damat tercih hakkı yoktur. Şayet her hangi birini damat edinmek isterler ise de bunu doğrudan teklifleri büyük ayıp sayılır. Ancak dolaylı yollardan bu belki oğlan tarafına hissettirilebilir.

¹²⁴ Bkz. Erdentuğ, s. 103.

Yöredeki söylentilere göre; evlenecek erkekler, doğrudan bu isteklerini ailelerine söyleyemediklerinden çeşitli yollar ve araçlar kullanmak durumunda kalabilirler. Nitekim babanın ayakkabılarını kapının eşiğine çivi ile çakmak, zamansız ezan okumak, kaşığı pilavın ortasına saptamak suretiyle damat evlenme isteğini bir şekilde ailesine hissettirmektedir.¹²⁵

Oğlan tarafı evlilik konusunda özgürdür. “Oğlum için padişahın kızına bile dünür giderim” ifadesi bunun en açık örneklerinden biridir. Örf, adet ve geleneklerine çok sıkı bağlılık gösteren yörede, kız isteme, muhtemel sonuçları düşünülerek gizlilik esasına dayanır. Tarafların karşılıklı rızası oluncaya kadar bu durum çevredeki insanlar ile paylaşılmaz. Söz kesilmesi halinde bu durumdan komşular haberdar olabilirler.

Aile büyükleri oğulları için kime dünür gidecekleri konusunda kendi aralarında uzun tartışmalardan sonra karar verirler. Sonra kimseye görünmeden bir hediye olarak yakın akrabalarından ve kadınlardan oluşan az sayıda bir gurup kız istemeye gider. Şüphesiz ilk gidişte taraflar arasında mesafeli bir durum söz konusu olur. Zaten gidenler de niyet ifadesi olarak oraya gitmekte ve karşı tarafın tavrını merak etmektedir. Götürülen hediyein kabul edilmemesi veya gelenlerin ayakkabılarının çevrilmemesi kız tarafının niyetinin olumsuz olacağını işareti olarak kabul edilir.

Dünürlükte ilk gidiş olumsuz ise karşı tarafa çok da ısrarcı olunmaz. Ancak yakın çevrenin sessiz desteği aranmak suretiyle bu işin olması yönünde gayret edilir. Ancak ilk gidişte olumlu işaretlerin alınması durumunda bunu sonradan yeni ziyaretler takip eder. Dünür olma işini aile büyüklerinden birisi “Allah’ın emri,

¹²⁵ Bkz. Ersoy, s. 18.

peygamberin kavli ile kızımız filanı oğlumuz filana istiyoruz” sözü ile karşı tafra bildirir. Onlar da daha önceden buna hazır olmaları sebebiyle “Allah yazdı ise olsun” ifadesiyle olumlu işaret veririler ve hazırlanan yemek ikram edilir. Halk arasında bu durum “filanın ekmeği yenmiş” veya “filanın kızı satılmış” ifadeleriyle dolaşmaya başlar. Bunun toplum tarafından resmen bilinmesi herkese açık bir yemek ikramı ve arkasından sunulan bir şerbet ile mümkün olur. Şerbet ikramından önce köyün imamı veya ileri gelenlerinden birisi; komşular filanın kızını filanın oğluna verilmek isteniyor ne düşünüyorsunuz şeklinde sorulur. Hep bir ağızdan yükselen “muvafık” sözü ile durum yöre insanları tarafından da onaylanmış olur.

Dünürüler arasında yakın bir iş birliği bulunmaktadır. Ancak bu ilişkilerin zamanla normale dönmesi hatta kötüleşmesi bile muhtemeldir. Bu durum yöre halkı arasında “önce can cana, sonra yan yana, daha sonra sen oyana ben buyana” şeklinde bir atasözü karakteri kazanmaktadır.¹²⁶

2-NİŞAN

Nişan yörede, şerbet içme yani kızın nişan sözünün kesildiği tarih ile evlilik arasında uygulanan bir gelenektir. Bunun zamanına dünürler karşılıklı görüşerek karar verirler. Burada damat tarafının kız tarafına alacağı hediye ve takacağı takılar belirlenir.

Nişan bir anlamda kız ile oğlanın evliliğinin daha geniş kitlelere ilanı anlamına gelmektedir. Yakın geçmişe kadar büyük bir titizlikle uygulanan bu adet, günümüz hayat şartları dolayısıyla, hemen hemen tamamen uygulamadan kaldırılmıştır.

¹²⁶ Kaynak kişi Nezihe Karaman, Yaş 72.

Nişanlılık süresi yaklaşık dört ay ile bir yıl arasında olur. Doğabilecek dedikoduları önlemek, olabilecek masrafları en alt düzeye indirmek için nişanlılık süresinin kısa tutulması tavsiye edilir, fazla uzatılması doğru bulunmaz. Hatta hayırlı işin uzamasının sonucu olumsuz etkileyeceği inancı hakimdir.

Nişanlılık süresince, muhtemel tehlikeleri ortadan kaldırmak, iffet ve namus konularına leke düşürmemek için, kız ile oğlan biri birlerini açıktan görmez ve görmemeye özen gösterirler. Ancak kız tarafının yakınları aracılığıyla bazen gizli görüşmeler yapılabilmektedir.¹²⁷

3-DÜĞÜN

Düğünler genelde bolluk ve bereketin yaşandığı mevsim olarak nitelenen güzün yapılır. Bekar bir kız, ya da erkek çocuğunun kendinden büyüklere bir su ikram etmesi durumunda “su gibi ömrün uzun, düğünün güzün olsun” deyiimi kullanılır.

Türk toplumunun geleneksel uygulamalarında örnekleri görüldüğü gibi, nişanlanma ile evlilik arasına bayram girmesi halinde; oğlan tarafı, kız tarafına Ramazan bayramı için çeşitli giyim eşyası ve altın, kurban bayramı için bir koç ve altın hediye etmek durumundadır.¹²⁸

Kız ve erkeğin nişanlanmasından sonra yörede çeşitli adet ve gelenekler uygulanarak düğün yapılır. Eskiden en az üç gün davul çalınarak ve köçek oynatılarak, sinsin ateşi etrafında dönülerek yapılan düğünler, günümüzde dini kaygılar nedeniyle kaldırılmıştır. Özellikle Taşlışihlar yöresindeki gelin kayası

¹²⁷ Bkz. Erdentuğ, s. 75.

¹²⁸ Bkz. Erdentuğ, s. 74.

sebebiyle davul, Mecusiliği çağrıştırdığı iddiasıyla da sinsin oyunu yöre kültüründen çıkartılmıştır.

Köy düğünleri genellikle cami çevresindeki köy meydanlarında yapılır. Bunda kısmen dini duyguların da etkisi bulunmaktadır. Düğün ile ilgili bütün merasimlerde, kız evden çıkarılırken, damat köy ortasında giydirilirken, damat gerdeğe girerken daima dualar okunur, tekbirler getirilir.

Kıza ve damada kına yakmak Türk kültüründe kurban ile yakın alakalı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira askere giden delikanlılara vatana sadakatin, kurban edilecek hayvanlara, Allah'a karşı ihlas ve samimiyetin eseri olarak kına yakılması, aile yuvasının masumiyeti ve evlenenlerin bu kutsal yuvaya sadakatinin sembolü olarak gelin ve damada kına yakılır.

Damat kınası köy ortasında imam tarafından yapılır. Bütün halkın toplandığı bir esnada, meşaleler yakılarak, tüfekler atılarak getirilen iki sini üzerinde, damat ve sağdıca giydirilmek üzere bazı eşyalar ve yakılması istenen kına ile çevresinde kuru yemiş getirilir.

Köy imamı:

Başı bütün yiğitler aşkına,
Salavat verelim Muhammed'e,
Kolu bütün yiğitler aşkına,
Salavat verelim Muhammed'e.
Beli bütün yiğitler aşkına
Salavat verelim Muhammed'e.
Ehli pak yiğitler aşkına,
Salavat verelim Muhammed'e

Bu yolu kuran pirlar aşkına,

Salavat verelim Muhammed'e. Damadın yeleşgi giydirilir.)

Bu biçiyi kim biçti. İdris A.S. biçti.

İdris A.S. aşkına salavat verelim Muhammed'e. (Damadını ceketi giydirilir.)

Kim dokudu dersin bunun bezini.

Şit A.S. dokudu bezini.

Şit A.S. aşkına salavat verelim Muhammed'e. (Damadın sağ omzuna havlu konur.)

Eli kan, kolu kan, kılıcı kan,

Ciğeri püryan şehitler aşkına,

Salavat verelim Muhammed'e. (Damadın sağ koluna kırmızı poşu bağlanır.)

Böylece damadın giydirilmesi tamamlanmış olur.¹²⁹

Bazı yörelerde buna benzer başka uygulamalar da vardır. Nitekim bunlardan biri şöyledir:

Hız. Peygamber aşkına,

Beş vakit namaz sahibini,

Dini İslam gayretine,

Salavat verelim Muhammed'e.

Bu sözler söylendikten ve bazı ilaveler yapılarak aynı şekilde damat giydirilir. Burada yarı mizah/gerçek olarak damadın başına şapka ters giydirilir. İmam "işte Cumhuriyet şapkası gelmiyor başına der. Bunun üzerine damadın babası,

¹²⁹ Bkz. Durmuş Arık, "Kızılcahamam ve Çamlıdere'de Görenek ve Gelenekler", Tarihte ve Günümüzde Kızılcahamam-Çamlıdere Yöresi, Ankara 1997, s. 118-119.

halkın huzurunda oğluna bir şey bağışlamak durumundadır. Bağışlanmadan sonra şapka damadın başına giydirilir.

Sağdıcin giydirme işleminin halktan biri yapar. Ancak o, imam efendinin söylediklerini aynen tekrarlamakta güçlük çektiği için “hocamın dediği gibi” ifadeleriyle yarı şaka olarak sağdıci giydirir. Şapka konusu gündeme geldiğinde “çamlıktan bir çam” verildiği söylenerek şapka sağdıcin başına giydirilir.¹³⁰

Yörede düğünlerin değişmez eğlencelerinden birisi sinsin ateşidir. Sinsin, Türklerdeki ateş kültü ile yakından alakalı bir ayin olarak da ifade edilen bir oyundur.¹³¹ Genellikle damat evi yakınlarına veya köy meydanına kına gecesi, çeşitli materyallerden oluşan bir sinsin ateşi yakılır. Gençler yakılan ateş etrafında toplanarak bu oyunu oynarlar. Oyun davul zurna eşliğinde oynanmaktadır. Ateşin yanına, meydana çıkan bir genç, bir tür meydan okurcasına ateş etrafında dönmeye başlar. Bu oyunda arkadan çıkma veya arkadan vurma yoktur. Ateş etrafında dönen gence, karşısından çıkan bir başkası olur ve önce çıkanı oradan kovarak ateş etrafında kendi dönmeye başlar. Oynayanlardan her hangi birisinin, üstün bir cesaret örneği olarak, ateş üzerinden atlaması seyircilerin takdirini kazanmasına sebep olur. Böylece oyun uzun saatler devam eder.¹³²

Kız kınasının da kendine özgü inanış ve uygulamaları bulunmaktadır. Kına gecesi olarak tabir edilen düğün öncesi gece geç saatlere kadar kız evinde gelinin arkadaşları ve davetliler eğlenirler. Geç saatlerde sokaktan ayak sesleri kesildikten sonra kız, yanına yakın arkadaşlarını aldıktan sonra tecrübeli kadınlar eşliğinde

¹³⁰ Kaynak kişi Şevket Erişik, Çeştepe köyü , Yaş 75

¹³¹ Bkz. Eroğlu, s. 53.

¹³² Kaynak kişi Hüsametin Yıldız, Çeştepe köyü, Yaş 60.

köydeki pınarların her birinden abdest alır. Gelin ile birlikte getirilen bir bakraca, ilk gelinen çeşmeden su doldurulur. Bu su diğer çeşmeye ulaşınca kadar yol boyunca dökülür. Köyde kaç tane çeşme varsa bu şekilde dolaşılır. En son çeşmeden bakraca doldurulan suyla, gelin sabah banyo yapar. Bu arada maniler, şarkı ve türküler söylenir. Geline gelecek hayatta karşılaşılabileceği mutluluk ve güçlükler anlatılır. Kızlar eve geldikten sonra lahanadan yapılan kapuska yemeği başta olmak üzere diğer hazır yemekleri yiyerek eğlenmeye devam ederler.¹³³ Kınayı bakır bir tepsinin içerisinde karıştırırlar ve aile saadetinin devam etmesi için, başı bozulmamış birisi, gelinin eline ve ayağına kınayı yakar.¹³⁴ Bu arada orada bulunanlar da uğur getireceği inancıyla kınadan kendileri yakınırlar.

Gelin evden çıkarken çeşitli adetler uygulanır. Gelin ata binerken, yabancıların onu görmesi uğursuzluk getireceği inancıyla, önüne çarşaf gibi bir örtü gerilir.¹³⁵

Gelin ata bindikten sonra kendi annesi veya yakınları, yolunun su gibi açık olması temennisiyle su dökerler.

Gelin alındıktan sonra mümkün oldukça yol uzatılır, köy camisi ve mezarlık ziyareti, var ise türbe ziyaretleri yapılır, dualar edilir, sonra damadın evine gidilir.¹³⁶

Hemen hemen bütün Türk boylarında geleneksel olarak gelinin damat evine geldiği zaman başına bir saç geleneği vardır. Bu genellikle o toplumun ürettiği en mühim ürünlerden oluşmaktadır.¹³⁷ Geleneksel kültürün devamı olarak, gelin

¹³³ Kaynak kişi, Fatma Erdem, Çeştepe köyü, Yaş 77

¹³⁴ Ersoy, s.20.

¹³⁵ Ersoy, s. 20.

¹³⁶ Bkz . Erdentuğ, s. 83.

¹³⁷ Bkz. İnan, s. 167.

damadın evine geldikten sonra, kapı önü, balkon, çatı gibi yüksek bir yerden, gelinin üzerine bolluk, bereket, şans ve mutluluk getirmesi niyetiyle içinde yiyecek, para, kuru yemiş, buğday gibi şeyler gelinin önüne saçılır. Halk arasında “darısı başınıza” deyimini ile ifade edilen bu uygulamalar, geleneksel saçı kültürünün günümüzdeki yaygın örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³⁸

Sonra “bütün kötü huyların dışarıda kalması” inancıyla gelinin önünde bir testi kırılır. Attan inmeden önce erkek çocuk sahibi olması temennisiyle gelinin ellerine bir erkek çocuk verilir. Bu çocuk aynı zamanda gelinin kendi yatağı üzerinde sağa sola yuvarlanır. Gelin elinden tutulup yeni evine çıkarılırken, kendisine verilen bal, yağ ve mayayı kapıya sürer. Balın anlamı; “iyi huylu, iyi geçimli olup tatlı konuşması ve yeni evindeki ilişkilerini saygılı bir şekilde kurması”, yağın anlamı; “yağ nasıl kayarsa, her işinin böyle kolay ve çabuk olması”, mayanın anlamı “çok çocuk doğurması, eve bereket getirmesi, birinin bin yapılması” demektir. Gelin odanın içine girerken içi su dolu bardak içeriye doğru teptirilir.¹³⁹

Son zamanlarda resmi nikah önem kazanmış ve öncelik sırası almış olmakla birlikte yöre halkı dini nikahı mutlaka yapılması gereken dini bir gereklilik olarak görmektedir. Dini nikah gerdeğe girmeden önce yapılır. Bu nikaha şahit bile olsa en yakın akrabalar ancak katılabilir. Zira nikah esnasındaki bazı kötü niyet ve uygulamalar nikahı ve evlenen gençlerin geleceğini olumsuz etkileyebilir. Bu nikah yapılırken eller dizlerin üzerinde düz durdurulmalı, bağlanmamalı, yumruk haline getirilmemelidir. Aynı şekilde nikah esnasında iplik düğüm yapılmaz, kilit

¹³⁸ Bkz. Eroğlu, s. 84.

¹³⁹ Bkz. Ersoy, s. 20.

kilitlenmez, açık şeyler kapatılmaz. Çünkü böyle bir durumda damadın bağlanacağına ve gerdek gecesi vazifesini yapamayacağına inanılır.¹⁴⁰

Düğün gecesi, gelin odasına kız annesi tarafından hazırlanan tatlı ve yiyecek bırakılır. Gelin ile damat hayatın zorlukları karşısında karşılıklı güven ve dayanışmanın eseri olarak yiyecekleri yemekten, karşılıklı biri diğerinin ağzına tutar. Özellikle tatlı yenilirken gelin ısırdığı tatlının yarısını damada, damat da aynı şekilde kendi ısırdığı tatlının yarısını geline ikram eder. Gelin ve damat iki rekat şükür namazı kılarak bu birlikteliğin hayırlara vesile olmasını, Cenab-ı Hakk'ın kendilerine huzur, mutluluk ve hayırlı evlatlar vermesini niyaz ederler.

Gerdek gecesi sabahı gelin ve damat erken saatte, yakın akrabaların ziyaret eder. Onlara bazı hediyeler ikram eder. Onlar da bunların karşılığında yeni evli çifte para verirler. Böylece yeni evlilerin akrabalık bağları güçlendirilmekte, saygı öğretilmiş, yakın çevreye karşı görev ve sorumlulukları öğretilmektedir.

4-DUVAK

Düğünün ertesi günü yapılan “duvak” merasimi, gelinin iffet, namus ve şeref testine tabi tutulduğu özel bir gün olması bakımından yakın çevre tarafından oldukça önemsenmektedir.¹⁴¹

Duvakta yeni gelin kutlanır. Yakın akraba, komşular ve genç kızların katılımı törende gelin ortaya alınır, kucağına bir bebek verilir. Sonra gelinin yanı başına gelen tecrübeli bir kadın gelini kutlar. Bu arada geline gelecek hayatında yararlı olacağı

¹⁴⁰ Bkz. Erdentuğ, s. 79.

¹⁴¹ Kaynak kişi Feriha Kanaç, Çeştepe Köyü, Yaş 67

düşünülen tavsiyelerde bulunulur ve nasihatler yapılır. Bu arada şu tekerlemeler söylenir:

Hayırlı olsun, kutlu olsun.

Söğüt gibi dallı olsun.

Keven gibi köklü olsun.

Hayırlı olsun kutlu olsun.

Dört oğlun dört kızın olsun.

Hayırlı olsun, kutlu olsun.

Ayağında çizme mahalleyi çok gezme.

Kaynananın gücünü üzme.

Hayırlı olsun, kutlu olsun.

Elinde orak, her huyunu ananın evinde bırak.

Hayırlı olsun, kutlu olsun.

Akşam bulaşğını kurutma.

Kaynananın karşısında sırtma.

Kaynananın gücünü kurutma.¹⁴²

Yörede kız çocuklarının evlenememeleri bir eksiklik olarak kabul edilmesi nedeniyle sosyal bir baskıya dönüşmektedir. Bu nedenle onlara “evde kalmış” deyimini kullanılır. Bu duruma düşen veya düşmek durumuyla karşı karşıya kalma ihtimali

¹⁴² Bkz Arık, s. 120-121.

bulunan kızılar, kısmetlerinin açılması için çeşitli uygulamalarda bulunurlar. Örnek olarak: Evde kalan kız, kısmetinin kapı gibi açılması için, caminin kapısını anahtarla açar. Türbeleri ziyaret ederek içeriye para atar. Gelin olup giden kızların kurdelasından parça keserek saklar. Gelin olup giden kızın ayakkabısının altına “bizi de arkadan çağır” diye yazar. Evde devamlı tespih çekerek kısmetinin açılması için dua eder. Türbe ziyaretlerinde dilek tutar ve yakınlarındaki ağaçlara yemenilerinden bir parça veya çaput bağlar.¹⁴³ Yörede yapılan bütün uygulamalarda dini motifler milli gelenek unsurlarıyla süslenmiş vaziyette uygulanmaktadır. Zira yöre halkı dini motiflerin olmadığı, inancın temeline konmadığı bir aile kurumunun geleceğinden endişe etmekte, vatan, millet ve din, devlet için hayırlı olmayacağına inanmaktadır. Bu uygulamaların halk arasında olması gelenek ve göreneklerin sonraki nesillere milli ve manevi değerler olarak öğretilmesi bakımından ayrı bir önem kazanmaktadır.

D-ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANIŞLAR

1-ÖLÜM ÖNCESİ

Hayvanların melekleri gördüğüne inanılır. Tahtacıların yaşadığı yörelerdekine paralel olarak,¹⁴⁴ özellikle köpeklerin uluması, baykuşun ötmesi o evden bir cenazenin çıkacağı anlamına geldiği için hoş karşılanmaz. Evcil meleşmesi, hastaların sayıklaması, rüyada ölmüş kişilerin görülmesi, ölüm belirtisi olarak kabul edilir. Rüyada ağzın sağ tarafından bir diş çıkarsa sağ taraftaki komşu,

¹⁴³ Bkz. Ersoy, s. 19.

¹⁴⁴ Bkz. Ali Selçuk, Tahtacılar, İstanbul 2004, s. 201.

soldan bir diş çıkarsa, sol taraftan bir komşunun öleceğine inanılır. Rüyada görülen ölünün yakınlarından birini çağırdığı söylenir.

Ölüm arzu edilmeyen, fakat kaçınılması mümkün olmayan bir gerçektir. Yaşlılık ve ağır hastalık ölüm için en açık işaret olarak kabul edilir. Bu nedenle onlar daima ilgi ve ihtimama layık görülür. Devamlı ziyaret edilerek hal hatır sorulur. şıfa dileklerinde bulunulur. Varsa istekleri yerine getirilmeye çalışılır. Özellikle ağır hastaların başında durularak hareketleri yakından izlenir. Bilenler Kur’an okur, bilmeyenler kendi içerinden sessizce dua okurlar. Hastanın her hareketi yakından izlenir ve gözlerini ağartması, sayıklaması, benzinin sararması, dudaklarının kurumaması, sık sık nefes alıp vermesi ölüm işareti olarak kabul edilir. Vasiyeti olup olmadığı, bir ihtiyacı olup olmadığı sık sık sorulur. Yanında su bulundurularak verilir veya bir pamuk aracılığıyla dudaklarına sürülür. Hastanın yanında kelimeyi şehadet hafif yüksek sesle getirilerek onun tekrar etmesi istenir. Hastanın durumunun ağırlaşması halinde “Allah ektirmesin”, “Allah iki iyilikten birini nasip etsin”, “bakana da yatana da Allah ecir, sabır versin” gibi dualar edilir.

Kişi lm anında glmsen veya öldükten sonra yüzünde tebessüm belirir ise, onun ahretteki mekanını gördüğü, burasının iyi olduğu ve bu glcklerin mutluluk belirtisi olduğu şeklinde yorumlanır.

Bazı kimseler ölmeden önce, sonradan sıkıntı olmaması için kefenlerini hazırlarlar. Hatta bir kısmı hacdan gelirken, kabir azabının dokunmaması veya hafiflemesi inancıyla, kefenini de orada zemzem suyu ile yıkayarak getirir.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Bkz. Ersoy, s. 22-23.

2-ÖLÜM HALİ

Ölüm olayının gerçekleşmesi halinde; cenaze düz bir zemine yatırılır. Üzeri soyulur. Gözleri kapatılır, çenesi ve ayakları bağlanır. Üzerine beyaz bir örtü örtülür ve şişmemesi için karnı üzerine ağır bir cisim konur. Cenazenin yanında bir gözcü konulur. Cenaze mümkün oldukça serin yerde bekletilir.

Ölüm hadisesi sala verilmek suretiyle komsu ve akrabalara duyurulur. Yakınlar hemen cenaze evine koşar ve her konuda yardımcı olurlar. Bir taraftan mezar hazırlıkları yapılırken diğer taraftan cenazenin, yıkanma, techiz ve tekfin hazırlıkları devam eder. Cenaze erkek ise tabut üzerine kelimeyi tevhit ve ölüm ile ilgili ayetlerin Arapça olarak yazıldığı örtü, kadın ise buna ilave olarak bir de yemeni örtülür.

Mezarlar insanların namazdaki el bağlama şekillerine göre kazılır. Erkek mezarlarının derinliği göbek seviyesinde olurken, kadın mezarları göğüs hizasına kadar derin kazılır.

Cenaze namazı genellikle öğle namazını müteakip kılınır. Ancak bezen öğleden önce, bazen de ikindi namazından sonra kılındığı da olur. Cenaze namazı genellikle mezarlık yakınlarındaki musalla denilen yerde, bazı köylerde ise cami yakınındaki sal taşı denilen yerde kılınır. Cenaze mümkün oldukça eller üzerinde ve katılımcıların nöbetleşe taşınmalarıyla mezara götürülür. Tabutun ağırlık veya hafifliğine göre cenazenin günahkar olup olmadığı değerlendirilir. İnanışa göre, tabutu ağır olan cenazelerin veya yıkanırken morarmış olanların günahlarının çokluğuna dikkat çekilir.

Mezara cenaze yakınları girer ve ölüyü, lahit veya koy tabir edilen yere, başı batıya, yüzü kıbleye gelecek şekilde yatırırlar. Kefenin baş, göbek ve ayak kısımlarına bağlanan ipler çözülür.

Anadolu'da yaygın olan kültürel özellikler ve halk inanışlarının bir sonucu olarak, farklı yörelerde aynı uygulamaları görmek mümkündür. Bu ortak paydaların, Anadolu'da zamanla farklı inanış ve uygulamalara sahip kesimlerin bile ortak bir dini gelenekten beslendiğini göstermektedir. Nitekim Anadolu tahtacıları¹⁴⁶ ile Kızılcahamam-Çamlıdere yöresinde, cenazelerle ilgili ortak inanış ve uygulamaları görmek mümkündür. Mezara toprak atma işlemi herkesin katılımıyla olur. Toprak atan kimse, küreği yere bırakmak suretiyle başkasının almasına zemin hazırlar. Aynı şekilde mezara toprak atacak kimse de küreği yerden alır.

Kefenden alınan ipler mezarın baş kısmına bir işaret olmak üzere bağlanır. Mezarlıkta Kur'an okunur ve dua edilir. Genellikle cenaze yakınları mezarlıkta sıra olarak taziyeleri kabul eder. Cenazeye katılanlar, cenaze yakınlarına, "hüküm Allah'ın, emir Allah'ın, başınız sağ olsun" diyerek taziyede bulunurlar. Ayrıca "Allah rahmet etsin", "Allah taksiratını affetsin", "mekanı cennet olsun". "Allah, geride kalanlarına uzun ömürler versin", "Allah sabırlar versin" gibi dualar edilir.

3-ÖLÜM SONRASI

Cenazeye defin için katılanlar mezarlıktan ayrıldıktan sonra, köy imamı cenazeye telkin duasını okur. Bu duanın yardımıyla ölen kişinin, mezarda meleklerin soracağı sorulara kolay vereceğine inanılır.

¹⁴⁶ Bkz. Selçuk, s. 205.

Önceleri cenazeye katılanlara köy evlerinde yemek verilirken günümüzde hemen hemen her köyde bulunan, misafirhane, gasilhane tabir edilen yerlerde veya köy odalarında yemek ikram edilir. Cenaze evine gidenler olmakla birlikte katılanlar buradan dağılırlar.

Türk kültüründe İslam dininin tesiriyle devir çevirme inancı bulunmaktadır. Balkanlarda yaşayan Türklerden¹⁴⁷ Kırgızlara¹⁴⁸ kadar Müslüman Türkler arasında bu inanış yaygın ve etkili bir şekilde uygulanmaktadır. Genellikle din görevlileri tarafından organize ve icra edilen bu uygulamaya göre; ölen kişinin namaz, oruç ve bozduğu yeminlerine kefarete olmak üzere bir miktar para fakirlere verilir. Bu paranın belirlenebilmesi için, ölen kişinin yaşından erginlik yaşı olan bayanlarda dokuz, erkeklerde ise on iki sene düşülür. Ölen kişinin ne zaman namaz kılp/kılmadığı, ne zaman oruç tutup/tutmadığı bilinmediği için ölü yaşadığı süre içinde, hiç namaz kılmamış, hiç oruç tutmamış gibi düşünülür. Vitir namazıyla birlikte günlük altı vakit namaz, otuz gün üzerinden oruç tespit edilerek bir fidye bedeli ile miktar belirlenir. Cenaze yakınlarının bu bedeli ödeyememe ihtimaliyle, önceden belirlenen fakir bir kimse, bir din adamıyla cami veya cenaze evine davet edilir. İmam cenaze yakınları adına, elindeki parayı fakire vererek alıp, kabul etmesi ve geri iade etmesi gerektiğini hatırlatarak, bunu ölünün muhtemel borcu tükenene kadar devam devir ettirir. Buna ilave olarak tahmini bir miktar yemin kefareti de benzer şekilde ödendiği varsayıldıktan sonra devir işlemi tamam olmuş kabul edilir. Cenaze yakınları, ölünün namaz, oruç ve yemin kefareti bedel olmak üzere tasarladıkları miktarı imama, cenaze yıkayanlara ve mezar kazanlara başta olmak üzere fakirlere dağıtırlar.

¹⁴⁷ Bkz. Kalafat, s. 241.

¹⁴⁸ Bkz. Erdem, s. 295-296.

Böylece devir işlemi tamam olmuş kabul edilir. Bunun yapılmaması yörede dini bir eksiklik, cenaze yakınları için de büyük bir ayıp sayılır.¹⁴⁹

Cenaze evine en az üç gün komşulardan yemek ikram edilir ve taziyeler ile acılar paylaşılır. Kur'an okunur. Ölen kişi hayır ile anılır.

Geleneksel Türk dini inanışlarının devamı olarak ölü ruhlarıyla kalanlar arasında yeni bir iletişim şekli başlar. İnanışa göre, ölenlerin ruhları, geride kalanlarla birlikte olur. Onları ziyaret eder, onların kendileri hakkında dua etmelerini, Kur'an okumalarını beklerler.¹⁵⁰ Bunun sonucu olarak cenaze yakınları çeşitli vesilelerle kendi aralarından ayrılanları hatırlamak, onlara dua ve Kur'an göndermek isterler.

Ölünün ardından gelen birinci haftada, bazı yörelerde "nasip" de denilen ve genelde helva ikram edilen yemek verilir. Bunun amacı başka kimselerin ölmemesi olarak ifade edilir. Bu vesile ile ölünün ruhuna Kur'an okunur ve dua edilir. Genellikle ölünün yakınları ve komşuları katılır. Ayrıca ölünün kırkı, elli ikisi gibi özel günlerde Kur'an okunarak dualar edilerek onun günahlarının bağışlanması istenir. Bunlar büyük ölçüde kalanların tesellisine katkı sağlamak amacıyla yapılır.¹⁵¹

Ölülerin 52. günden sonra etlerinin kemikten ayrıldığına inanılır. Bunun için o günlerde Kur'an okunur, dualar edilir. Ayrıca ölünün ruhunun Pazartesi ve Perşembe gecesi evini ziyarete geldiği, hatta bunun ilk kırk gün sürekli olduğu kabul edilir. Bu gecelerde de Kur'an okunur, dualar edilir. Sabah namazı vakti, ölünün ruhunun kolaylıkla evine girmesi için evin kapısı açık bırakılır.

¹⁴⁹ Kaynak kişi, Mehmet Erdem, Çeştepe köyü ,Yaş 87

¹⁵⁰ Bkz. Eroğlu, s. 67-77.

¹⁵¹ Kaynak kişi İsmail Aydoğdu, Çeştepe köyü ,Yaş 63.

Yöre insanları ölülerini rüyada görerek onlarla iletişim kurmayı arzu ederler. Bu rüyalara göre, onların akıbetleri hakkında yorumda bulunur, kendilerinde bazı istekleri olduğu şeklinde yorumlar yaparlar.

Kabirler kutsal kabul edilir. Kabirlerin üzerine basılmaz. Kabirlere basan kimsenin, hamile kadınların karınlarına basmış gibi orada yatanlara acı verdiğiğine inanılır. Kabirlerde yüksek sesle konuşulmaz. Oraların odunları yakılmaz, meyvelerinden yenilmez, çiçekleri koparılmaz.¹⁵²

E-ADETLERLE İLGİLİ İNANIŞLAR

Çamlıdere-Kızılcahamam yöresinde örf ve adetlerden, geleneklerden kaynaklanan, zamanla halk inanışlarına dönüşen çok çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Erkeklerin Önünün Kesilmemesi: Yolda yürüyen bir erkeğin önünün, kadınlar veya bir tavşan tarafından kesilmesi uğursuzluk olarak kabul edilir. Bunun için kadınlardan her hangi birisi, bir erkeğin önünden geçmek durumunda kalırsa o geçinceye kadar bekler. Şayet yok kesen kurt ise bu uğur olarak kabul edilir.
- Kulak Çınlaması, Ellerin Kaşınması, Kirpiklerin Seyrimesi: Tasa, acı, ölüm, felaket olarak nitelendirilir.
- Kurşun Dökme: Genelde insanları nazaran korumak amacıyla yapılan uygulanan bir inanıştır. Hasta bir sandalyenin üzerine oturtulur ve üzerine bir bez örtülür. İçerisinde iğne, küçük taş ve gök boncuk gibi nesnelere bulunan yarıya kadar su dolu bir tencere hastanın başı üzerinde tutulur. Kurşun özel ve uzun saplı küçük bir tavada, bir miktar yağ içerisinde eritildikten sonra, suyun

¹⁵² Kaynak Kişi, Ali Rıza Kutlu, Pazar Köyü, Yaş 77.

içerisine dökülür. Bu esnada ürkütücü bir ses çıkaran kurşun suyun içerisinde değişik şekiller alır. Bu hareket üç kere tekrar edilir. Sudan bir miktar hastaya içirilir, eli ve yüzü yıkanır. Artan suyun bir kısmı, kapıya doğru evin içerisine dökülür, bir kısmı da havaya doğru serpilir. Şayet kabın içinde daha da su kalmış ise, arkasına bakılmadan dışarıya dökülür.

- Hacı Uğurlama:Dini değerlerine bağlılığıyla bilinen yörede hacca gitmek çok önemli bir dini yükümlülüktür. Bu nedenle hacca gidenler hacı olduktan sonra kendi isimleriyle anılmazlar. Bu ya doğrudan “hacı amca, hacı dayı, hacı dede, nacı anne” şeklinde veya isminin başına “hacı” kelimesi eklenerek, Hacı Ali, Hacı Mehmet, Hacı Ayşe gibi birlikte söylenir.

Hacılar hacca giderken, yapacakları ibadetin kabul olması amacıyla, komşu ve akrabalarıyla helalleşmek için “hacı pilavı” denen yemek verirler, mevlit okuttururlar. Bundan sonra dua ve tekbirlerle uğurlanırlar. Bu esnada hacı adayları halkın üzerine bozuk para saçarlar. Uğurlu sayıldığı için halk bu paralardan kapabilmek için büyük çaba harcar.

Hacdan gelenlerin Kabe’ye, Hacerü’l-Esved’e dokunmuş olması ihtimaliyle ellerinin içi öpülür. Hacı tarafından ikram edilen, zezem saygıyla kibleye dönülerek ayakta içilir, hurma, tespih, gümüş yüzük ve takke hediyelerin başında yer alır.

Hacıların büyük çoğunluğu Hz. Peygamberin sünneti olması ve hacı olduğunun ispatı bakımından sakal bırakırlar. Hatta bazıları, hacılığına zarar geleceği inancıyla ticaretten ve dünyalık diye tabir ettikleri işlerden kendini çekerler.¹⁵³

¹⁵³ Kaynak kişi, Mehmet Erdem, Çeştepe köyü, Yaş 87

- Asker Uğurlama:Kızılcahamam-Çamlıdere yöresinde dini duygulara paralel olarak vatan ve milli değerlerde oldukça önemsenmektedir. Bunlardan birisi de askerliktir. Askerlik kutsal bir görev olarak kabul edilir, askariye Âsker Ocağı/Peygamber ocağı olarak kabul edilir. Askerlik sosyal hayatta bir dönüm noktası teşkil eder. Askere gitmeyene kız verilmez, askerden kaçan adam yerine konmaz, mazereti olmadan askerlik yapmayanın mutlaka başına bir felaketin geleceğine inanılır. Askerliğini yapmayanların istikrarlı bir iş hayatından söz edilmez.

Askere gitmek aileden ayrılmak nedeniyle üzücü olsa bile şerefli bir görevi yapmaktan dolayı bir onur olarak kabul edilir. Bu nedenle askere gidecekler akrabalar tarafından yemeklere davet edilerek ağırlanır. Asker adayı kendi tertip arkadaşlarıyla bu davetlere icabet eder. Asker adaylarına gittikleri yerlerde uğur getirmesi bakımından cep harçlığı verilir.

Aksara gidecek adayın eline “vatana kurban olsun” anlayışı ile kına yakılır. Hatta bazı yörelerde asker adayının annesi tarafından pişirilen çörek, uğur getirir düşüncesiyle askerlik bitinceye kadar, sandıkta bekletilir.¹⁵⁴

- Kurbağaların çok ötmesi, karasineklerin çoğalması ve insanları rahatsız etmesi, havanın ani olarak çok ısınması yağmur yağacağıının işareti olarak kabul edilir.
- Giyinik halde iken elbise düğmelerinden birinin dikilmesi, uğursuzluk ve aklın dikilmesi olarak yorumlanır. Eğer böyle bir zaruret var ise, üzerinde düğmesi dikilen kişinin ağzına bir şey alması tavsiye edilir.

¹⁵⁴ Kaynak kişi, Bahattin Yıldız, Çeştepe köyü ,Yaş 69

- Yörede sakız çiğnemek çok sevilmez. Bunun için sakız ile alakalı bazı inanışlar vardır. Nitekim sakız çiğneyen erkeklerin bıyıklarının eğri biteceğine, geceleyin sakız çiğneyenlerin ölü etini çiğnemiş olacağına inanılır.
- Yörede çok yaygın olmamakla birlikte ağaçlara çeşitli niyet ve dilek amaçlı çaput bağlandığı da görülmektedir.
- Uğur getireceği inancıyla kapı üzerine at nalı çakılır, bahçelere ise, at kafası takılır.
- Şeytan ve cinlerin çarpacağı endişesiyle akşamüzeri dışarıya kül, bulaşık suyu dökülmez, sıcak ocağa su dökülmez. Şayet böyle bir şeyin olmasında zaruret var ise, “Bismillahi destur” ifadesi kullanılır.
- Evler üzerinde baykuş ötmesi, o evin virane olacağını işaretleri olarak kabul edilir.
- İnsanlardan çıkan dişler, özellikle çocuk dişleri, yerine gelenlerin, köpeğin dişleri gibi sağlam olması inancıyla, bir ekmek arasına konulmak suretiyle köpeklere yedirilir.
- Ani olaylar karşısında korkan ve panikleyen insanların korku damarına bakılır ve damağına baktırılır.
- Kurtağzı Bağlamak:Yöre halkının kaybolan hayvanları ile ilgili tedirginliklerini gidermek için yapılan bir uygulamadır. Hayvanı kaybolan veya gece evine gelmeyen, bu işle ilgilenen kimsenin yanına gider. Hayvanın nerelerde olabileceğinin sınırları belirlenir. Özellikle “Şems” suresi, eğer bilinmiyorsa başka sureler bir ip üzerine okunarak “içerdeysen çıkma, dışarıdaysan girme” diyerek üç düğüm atılmak suretiyle kurdun ağzının bağlandığına inanılır. Ertesi

gün hayvanın sağlıklı bir şekilde bulunması halinde kurtların aç kalmaması için ağzlarına bağlandığı varsayılan düğümler çözülür.¹⁵⁵

- **Tuz Sıvama:**Nazardan etkilenenlere yönelik bir uygulamadır. Bu işlem nazar değmesine karşı etkili olan ocaklı aile fertleri tarafından yapılır. Ocaklı abdest aldıktan sonra, nazar değdiği söylenen kimsenin yanına oturur. Sağ eline bir miktar tuz alır. Besmele çekerek yapacağı işe başlar. İhlas, Felak ve Nas surelerini okuyarak sağ elindeki tuzun bir kısmını sol avucuna döker. Bu olayı üç kere tekrar eder. Sol avucunda biriken tuzları sıkı sıkıya yumar ve nazardan etkilenen kişinin başından başlayarak ayaklarına kadar, kendinden önce aynı ocaktan bu işi yapanların adlarını söyleyerek sıvazlar. Sıvazlama işlemi bittiği zaman, o evde bulunan herkes bu tuza tükürür. Bu tükürüklü tuz, nazar yansın, yok olsun inancıyla ya ateşe atılır veya gelip geçenlerin çiğnemesi için yola dökülür. Eğer bu işlemi yapan ocaklı çok gergin olur ve esnerse, hastaya gerçekten nazar değdiğine ve yapılan işlem ile sağlığına kavuşacağına inanılır.¹⁵⁶

F-KUTSAL GÜNLER İLE İLGİLİ İNANIŞLAR

- **İlk Namaz:** Bazı yörelerde kısaca namaz da denir. Üç aylar olarak bilinen Recep, Şaban ve Ramazan ayları mübarek kabul edilir. Büyük çoğunluk bu aylarda Ramazan dışında da oruç tutarlar. Özellikle Recep ayının ilk günü oruçlu geçirilmeye, imkanı olanlar bu üç ayın tamamını oruçlu geçirmeye gayret ederler. Ayrıca hanımlar Recep ayının birinci günü, “namaz” denilen

¹⁵⁵ Kynak kişi Mehmet Erdem, Çeştepe Köyü, Yaş 87

¹⁵⁶ Bkz. Sertel, s. 29

mayalanmış hamurdan gözlemeye benzer iki tarafı yağlı bir yiyecek (depitme) pişirir ve hiç kimseyi ayırmadan bütün komşulara dağıtır.

- Aşure: Hz. Nuh'un gemisinde kalan yiyeceklerin birlikte pişirilerek yenmesinin hatırası olarak her yıl Muharrem ayının onuncu günü veya onu takip eden günlerden birinde, içine buğday, üzüm, nohut gibi yöreye mahsus yiyeceklerin katılan ve şekerle tatlandırılan bir tür çorbadır. Piştikten sonra üzerine Yasin suresi okunur ve komşulara dağıtılır.¹⁵⁷

G-OCAK İLE İLGİLİ İNANIŞLAR

Günümüzde Anadolu'da "Umay" inanancı, anlam kaymasına uğrayarak koruyucu, bereketlendirici anlamından korkutan, çirkin anlamında umacı şekline dönüşmüştür. Dolayısıyla, bunun yerine İslami kültürün ve Ehl-i Beyt sevgisinin bir sonucu olarak "Fadime Ana" inancı hakim olmuştur. Anadolu'da özellikle kadınlar, bir işe başlarken "benim elim değil Fadime Ana'mın eli" şeklinde söylemeleri bu inancın bir yansımasıdır. Çeşitli hastalıkların tedavisinde ve doğum esnasında Fadime Ana'dan yardım istenmektedir.¹⁵⁸

Bölgede Fadime Ana merkezli ocak kültürü oldukça yaygındır. Bunun en canlı örnekleri doğumu kolaylaştırma ve temre kesme denilen uygulamalarda kendini gösterir. Özellikle çeşitli cilt hastalıklarına karşı hemen hemen her bölgede ocaklar olmaktadır. Bir önceki yetkiliden el aldığını söyleyen ocak temsilcileri, gelen hastalara kendi alanlarıyla ilgili tedavi uygulamalarında bulunurlar. Ocak külünün ve çeşitli bitkilerin araç olarak kullanıldığı bu tür tedavilerde dua en etkili araç

¹⁵⁷ Kaynak kişi Hanife Aslan Çeştepe köyü, Yaş 83

¹⁵⁸ Bkz. Eroğlu, s. 80.

olmaktadır. Duayı yapan kimse, “bu el benim elim değil, Fadime anamın eli” ifadesini kullanarak, ocak külünü su ile karıştırarak veya bitkileri hastalıklı zemine sürerek okuduklarını üfler ve tükürür. Böylece hastalar şifa bulduklarına inanırlar.¹⁵⁹

H-TABİATLA OLAYLARIYLA İLGİLİ İNANIŞLAR

1-YAĞMUR DUASI

Yağmur duası, “yada taşı” inancından günümüze kadar devam eden ve Türk topluluklarının hepsinde görülen bir inanış ve uygulamadır. Dağ tepelerinde, su başlarında, ulu türbelerde, cami veya cami bahçelerinde cemaatle yapılır ve özel bir duası vardır.¹⁶⁰

Her yöreye göre sayısı değişmekle birlikte ortalama yetmiş bin mercimekten biraz büyük, ona benzer taşlar toplanır. Taşlar suda yıkanır. Her bir taş için Şura suresinin yirmi yedinci ayeti veya yasin suresi okunur. Okuma tamam olduktan sonra taş dudağa sürülür veya yalanır. Okuma işlemi bittikten sonra taşlar köy imamının gözetiminde toplanır ve camiye konulur.¹⁶¹

Taş okuma işleminden sonra yöre sakinleri, yağmur duasının yapılacağı gün katılanlara ikram edilmek üzere, her evden bulgur, pirinç, tuz ve yağ toplar.

Köydeki küs olanlar helalleşir ve erkekler köy camisinin etrafında dualar okuyarak üç kere dolaşır. Yöre halkı yağmur duasının yapılacağı kutsal sayılan yüksek bir yere sesli dualar okuyarak yola çıkar. Bu sırada köydeki kadın, çocuk,

¹⁵⁹ Kaynak kişi, Meliha Kutlu, Pazar köyü, yaşı, 75.

¹⁶⁰ Bkz. Kalafat, s.173

¹⁶¹ Türklerde “yada taşı” ve yağmur duası ile ilgili inanışlar için Bkz. Eroğlu, s. 63-67.

yaşlı herkesin hazır bulunması, hatta bütün hayvanların o tarafa getirilmesi istenir. Hayvanlar yavrularından ayrılarak melettirmek suretiyle bu duaya iştirak ettirilir.

Türk kültürünün ortak özelliklerinde olan yağmur duasının Balkanlar'da benzer şekillerde uygulanması dikkat çekicidir. Orta Asya'da Anadolu'ya taşınan, oradan da Balkanlara ulan uygulamalara göre; bulgur yağ gibi evlerden toplanan gıda maddelerinden yapılan ve topluca yenilen yemekler, Tanrı'nın merhamet ve rahmetini kazanmak için dua esnasında koyunların kuzularından ayrı tutularak meleştirilmesi, Kızılcahamam yöresindeki uygulamalara aynen benzemektedir.¹⁶²

Yaşlı ve çocukların yakın bir yerde konaklamasını müteakip, gidebilenler yörede kutsal sayılan yüksek yere varırlar. Kurbanlar kesilir. Yemekler hazırlanır. Öğle namazından sonra iki rek'at "istiska" namazı kılınır. Din görevlileri veya mübarek olduğuna inanılan kimseler konuşma yapar ve genel bir dua yapılır.

Yemekler yenir, artanlar duaya katılamayan fakir ve yaşlılara verilir. Bir kısmı da kurda/kuşa verilmek üzere uygun yerlere bırakılır. Kur'an okunan ve camide toplanan taşlar duadan sonra bir su yatağına dökülür.

2-NİSAN YAĞMURU

Nisan ayında yağan ilk yağmur mübarek sayılır. Çeşitli şekillerde bir kapta toplanan bu yağmurdan şifa niyetiyle içilir.

¹⁶² Bkz. Yaşar Kalafat, Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları-I-, Ankara 2002, s. 239.

3-GÖK GÜRLEMESİ

Eli kırbaçlı rahmet meleğinin emrindeki meleklerle yağmur yağdırdığına inanılır. Gök gürlemesi kırbaç sesleri olarak izah edilir. Gök gürlediği zaman salavat okunur.

4-GÖKKUŞAĞI

Çeşitli isimlerle tanınır. Yağmur yağdıktan sonra vuran güneşle kendini gösterir. Onun altından geçen insanların cinsiyet değiştireceğine inanılmaktadır.

5-GÜNEŞ-AY TUTULMASI

Güney veya ayın tutulması bir dış müdahalenin sonucu olarak kabul edilir. Bundan dolayı, minarelerden sala okunur, silah atılır veya teneke çalınır.¹⁶³

¹⁶³ Kaynak kişi Mehmet Gökçe, Çeştepe Köyü. 75 yaşında.

SONUÇ

Kutsal duygusu içsel bir olgu olarak insanlık tarihi kadar gerilere gitmektedir. Bir anlamda insanla birlikte var olan bu duygu insanla birlikte de tarihi serüvenini devam ettirmektedir.

Kutsallık, insanın kendisi dışındaki varlıklarla olan ilişkileri olarak da düşünülebilir. Bu bağlamda kutsal, kutsal eşya, kutsal zaman, kutsal mekan ve kutsal insan olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bir anlamda bu varlıkların bizatihi kendisinin kutsallığından ziyade kutsallık, insan tarafında onlarda var olduğu zannı veya iddiası olarak algılanmaktadır. Başka bir ifade ile insan, inancına paralel olarak insanı, zamanı, mekanı ve eşyayı kutsallaştırmaktadır.

Ziyaret fenomeni, insanın kutsal ile ilişkisi olarak tarif edilebilir. Kökleri tarihin derinliklerine kadar giden bu fenomen, bütün dinlerin ortak değeri/ögesi olarak, farklı şekillerde kendini hissettirmektedir.

Türklerin İslam öncesi halk inanışlarıyla da paralellik ifade eden ziyaret fenomeni, onların İslam'ı kabul edişi ile birlikte farklı bir karakter ve içerik kazanmakla birlikte, kısmen aynı özü de korumuştur. İnsanın manevi boşluklarının giderilmesi, onun kutsalla temasının sağlaması gibi yüce bir duygunun eseri olan bu inanış ve uygulamalarda, din, insan ve vatan sevgisi veya bunların kutsallaştırılması anlayışının da etkileri bulunmaktadır.

Genel olarak Anadolu ve özelde Kızılcahamam-Çamlıdere yöresi, ziyaret fenomeni ve ziyaretgahlar bakımında oldukça zengindir. Her birinin farklı, tarihi ve dini öyküsü olan bu yerler, çeşitli halk inanışları ve uygulamaların da günümüze taşınmasında etkili olmuşlardır. Bir kısmı geleneksel kültürden, bir kısmı dini inanış ve uygulamalardan esinlenerek ortaya çıkarılan bu öyküler,

Türk milletinin milli ve manevi değerleri koruma ve yaşatma konusundaki hassasiyetinin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kızılcahamam-Çamlıdere yöresindeki ziyaretgahlar ve halk inanışları, yöre sınırlarını aşmakta, hem tarihe hem de Anadolu'nun çeşitli yerlerine etki edecek kadar geniş bir alana yayılmış bulunmaktadır. Özellikle Anadolu'nun vatan haline gelmesini sağlayan ilk yıllardaki mücadelenin beşiği sayılan ve bu toprakları Türk milletinin anavatanı yapan, ona, dünya durdukça alem olacak bir isim olan Anadolu adı bu yörede doğmuştur.

Halk arasında "Horasan Erenleri" olarak bilinen ve Anadolu'nun manevi mimarları olarak kabul edilen Ahmet Yesevi geleneğinin temsilcilerinden olan ve türbesi Çamlıdere içerisinde bulunan Şeyh Ali Semerkandi'nin şöhreti, bütün yurt sathına yayılmış bulunmaktadır. Aynen Yunus Emre'de olduğu gibi, ona da Anadolu'nun çeşitli yerlerinde mezarlar yapılmış ve sahip çıkılmıştır. Onunla ilgili anlatılan öyküler ve onun manevi mirası üzerine geliştirilen halk inanışları, hala Türk insanının manevi değerleri arasında yer almaktadır.

Kızılcahamam-Çamlıdere yöresi, sahip olduğu milli ve manevi değerler, halk inanışları itibariyle Orta Asya'nın, Anadolu'da günümüze yansıyan penceresi konumundadır. Tarihi arayan, geçmişin izlerini yakından görmek isteyen, gelecek adına geçmişle övünenlerin mutlaka ziyaret etmesi gereken yerlerin başında Kızılcahamam-Çamlıdere yöresi gelmektedir. Zira tarih boyunca kutsalla iç içe yaşayan insanların zaman, mekan ve eşya ile ilgili inanış ve uygulamalarının yaşayan örneklerine bu yörede şahit olmak mümkündür.

Kızılcahamam-Çamlıdere yöresinde kısmen bölge sakinlerinin özel gayretleri, kısmen de yörenin tabiat ve coğrafi şartları tarafından koruna gelen bu

ziyaret yerleri ve onlar etrafında gelişen halk inanışlarının, yıllarca insanlığın birlik ve beraberliğine vesile olduğu görülmektedir. Bu manevi değerlerin günümüz insanın da birliğine vesile olacağı inancıyla korunmasında yarar olduğu muhakkaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- ADAM, Baki; “Kutsal ve Kutsal Olmayan”, **Din Bilimleri 2**, Ankara 2006.
- ARIK, Durmuş; “Kızılcahamam ve Çamlıdere’de Görenek ve Gelenekler”, **Tarihte ve Günümüzde Kızılcahamam-Çamlıdere Yöresi**, Ankara 1997
- AYDIN, Mehmet; **Konya Merkezdeki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi Açısından Değerlendirilmesi**, Konya 2006
- el-BEYHAKİ Ahmet b. Hüseyin, **Sünen-i Kübra**, Mekke 1994.
- COX, James L.; **Kutsal İfade Etmek, Din Fenomenolojisine Giriş**, Çev. Fuat Aydın, İstanbul 2004.
- ÇINAR, Hüseyin; “Osmanlılar Zamanında Yabanabat (Kızılcahamam-Çamlıdere) Kazasında Kurulmuş Olan Vakıflar”, **Tarihte ve Günümüzde Kızılcahamam-Çamlıdere Yöresi**, Ankara, 1977.
- DANIŞMENT, İsmail Hami; **Türk Irkı Niçin Müslüman Oldu**, İstanbul 1994.
- ed-DAREKUTNİ Ali b. Ömer, **Sünen**, Beyrut 1966.
- DURMUŞ, İlhami ; “Osmanlı Dönemine Kadar Kızılcahamam-Çamlıdere Çevresi”, **Tarihte ve Gönümüzde Kızılcahamam-Çamlıdere Yöresi**, Ankara 1997.
- ELİADE, Mircea; **Kutsal ve Dindışı**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara 1992
- ERDEM, Mustafa; “Kızılcahamam ve Çamlıdere’de Halk İnanışları ve Dini Hayat”, **Tarihte ve Günümüzde Kızılcahamam-Çamlıdere Yöresi**, Ankara 1997.
-; **Kırgız Türkleri, Dini ve Sosyal Hayat**, Ankara 2005.
- ERDENTUĞ, Nermin; **Sosyal Adet ve Gelenekler**, Ankara, 1977.
- EROĞLU, Ahmet Hikmet; **Türk Halk İnançlarına Giriş**, Ankara 2006.

ERSOY, Ömer; **Kızılcahamam Yöresi Türk Halk İnanışları Üzerine Bir Araştırma (Salın Örneği)**, Basılmamış Mezuniyet Tezi, Ankara 2008

ERŞAHİN, Seyfettin ; “Kızılcahamam-Çamlıdere (Yabanabad)’de Din Eğitimi (20. Yüzyıl Başları)”, **Tarihte ve Günümüzde Kızılcahamam-Çamlıdere Yöresi**, Ankara 1997.

GÜÇ, Ahmet ; “Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı”, **Dinler Tarihi Araştırmaları I**, Ankara 1998.

GÜNALTAY, M. Semsettin; Hurafattan Hakikate, **Hurafeler ve İslam Gerçeği**, Yayına Hazırlayan Ahmet Gökbel, İstanbul 1997.

GÜNAY, Ünver, GÜNGÖR, Harun, KUZGUN, Şaban ve Diğerleri; **Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri**, Ankara 1996

İNAN, Abdulkadir; **Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar**, Ankara 2000.

KALAFAT, Yaşar; **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları I.**, Ankara 2002.

KAZAK, Zeynep; **Hürriyet Gazetesi**, 29 Eylül 2003

el-KUŞEYRİ, Müslim b. Haccac **Sahih**, V/10

KUZ, İsmail; “ Şeyh Ali Semerkandi, Hayatı ve Eserleri”,**Tarihte ve Günümüzde Kızılcahamam ve Çamlıdere Yöresi**, Ankara 1997.

OYMAK, İskender; **Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri**, Malatya 2002.

SELÇUK, Ali; **Tahtacılar**, İstanbul 2004.

SERTEL, Şerife; **Kızılcahamam Yöresi Halk İnançları: Yakakaya Köyü Örneği**, A. Ü. İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, 2008

SÜLEYMAN b. Eş'âş Ebu Davud, **Sünen**.

ŞENOL, Selim; **Ankara-Kızılcahamam-Pazar, Kınık Köyü ve Hacı Ahmet Hilmi**

Ankaravi, Kınık Köyü Güzelleştirme Derneği Yayını, Baskı Yeri ve Yılı yok

SHARPE, Eric J. ; **Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram**, Çev. Ahmet Güç, Bursa
2000.

ŞAHİN, Kamil; “Kızılcahamam ve Çamlıdere Bölgesinde Yetişen Mutasavvıf ve
Alimler”, **Tarihte ve Günümüzde Kızılcahamam ve Çamlıdere Yöresi**, Ankara
1997

ÜZMEZ, Veysel; **Şifalı Sular Diyarı Kızılcahamam**, Ankara 1998.

www.taslica.org

http://www.biltek.tubitak.gov.tr/merak_ettikleriniz

ÖZET

Kızılcahamam-Çamlıdere yöresi, geleneksel kültürü yaşatan ve halk inanışlarını yaygın bir şekilde sürdürmesi sebebiyle kültürü zengin bir yöredir. Bu çalışma yörede bulunan ziyaret yerlerini, halkın bu yerlere rağbet etmelerinin sebebini ve bununla bağlantılı olarak yöre insanının sahip olduğu halk inanışlarını konu almaktadır. Çalışma “Giriş” ve ardından gelen iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde ziyaret konusunun kutsiyeti sebebiyle öncelikle dinlerdeki kutsalın kapsamı ve ziyaret fenomeninden bahsedildi. Çalışmaya ışık tutan kaynak ve yöntemlere yer verildi.

Birinci bölümde Kızılcahamam-Çamlıdere yöresinde bulunan ziyaret yerleri konu edildi. Çalışmanın ana başlıkları bu bölümde anlatıldı. Özellikle yörede bulunan türbeler ve diğer ziyaret yerleri, tarihleri ziyaret edilme sebepleriyle birlikte anlatıldı.

Son bölüm olan ikinci bölümde ise yöredeki halk inanışlarına yer verildi. Özellikle türbelerin ziyaret edilmesinde bu halk inanışlarının etkili olması sebebiyle diğer halk inanışlarına da burada yer verildi.

Gerek ziyaret yerlerine yapılan geziler, gerek yöre halkı arasında yapılan araştırmalarla hazırlanan bu çalışma, hem gelecek nesillere örnek olmayı, hem de yörede bulunan ziyaret yerleri ve halk inanışlarını tanıtmayı amaçlamaktadır.

ABSTRACT

Region of Kızılcahamam-Çamlıdere, has a rich culture because of the widely prolonged traditional life and folk beliefs. This study includes; the introduction of the visiting places of the region, the reason why the local folk choose to esteem this places and folk beliefs correlated with these clauses. This work has an “introduction” part continued with two successive parts.

At the introduction part, because of the sanctity of the visiting case, firstly the scope of the sanctity and visiting phenomenon are discussed. The sources and methods which enlightens the study are given.

At the first part, the visiting places located in the Kızılcahamam-Çamlıdere region are, mentioned. The major headings of the study are discussed at this part. Especially the mausoleums and other visiting places located in the region are discussed with their history and the reasons for visitations.

At the second part, folk beliefs in the region are discussed. Because of the folk beliefs, which are highly influential to the mausoleum visitations, some other folk beliefs are also mentioned in this part of the study.

This study, which is formed by trips to the visiting places and inquires to the local folk, not only aims to introduce the visiting places and folk beliefs in the region but also aims to set an example for the coming generation.

EKLER

Fotoğraf1- Şeyh Abdurrahman Türbesi

Fotoğraf 2- Şeyh Abdurrahman Türbesi (İç Görünüş)

Fotoğraf 3- Kırmızı Ebe Türbesi

Fotoğraf 4- Kırmızı Ebe Türbesi (İç Görünüş)

Fotoğraf 5- Gelin Kayası

Fotoğraf 6- Oruç Gazi Türbesi

Fotoğraf 7- Oruç Gazi Türbesi (İç Görünüş)

Fotoğraf 8- Yunus Dede Türbesi

Fotoğraf 9- Yunus Dede Türbesi (İç Görünüş)